

Ж 14595

4

2000-5

УФБ

Національна академія наук України
Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського
Науково-теоретичний та практичний журнал

ISSN 1029-7200

№ 5 2000

БІБЛІОТЕЧНИЙ ВІСНИК

LIBRARY NEWS

Хоривъ . и кстрѣи лѣвѣдѣ . и седлшикъи магорѣ гдѣ
нѣхъ боричевъ . аще седлши магорѣ . ндѣ нѣхъ цѣковнѣца .
а хорѣи маг . горѣ ѿниго прозваха хоричнѣца . и сопторн
ша горѣкъ въ и мабѣранѣ старшаго . и ма рѣкоша кнѣзѣ :



Заснування Києва трьома братами-полянами.

Мініатюра Радзивіловського літопису.

9 листопада – День української писемності;

Преподобного Нестора-літописця.

Фотовиставка «Кінець Ялтинського диктату» в НБУВ



Директор Польського Інституту трансформації суспільства в Києві п. Олег Соскін і Надзвичайний і Повноважний Посол Республіки Польща в Україні п. Єжи Бар



Заступник Генерального директора НБУВ п. Анатолій Бровкін та Надзвичайний і Повноважний Посол Республіки Польща в Україні п. Єжи Бар

Друга світова війна 55 років тому вступила в свою завершальну стадію. На Кримській конференції, що відбулася у лютому 1945 р. за участю найвищого керівництва країн антигітлерівської коаліції — США, Великої Британії і Радянського Союзу — було прийнято й підписано ряд документів, зокрема «Декларацію про визволену Європу», рішення по Югославії, Польщі та її кордонах.

«Найважчим було в Ялті польське питання», — писали тодішні зарубіжні газети. Ніхто не цікавився думкою ні поляків, ні інших народів Центральної та Східної Європи — за них вирішували їхню долю країни-вельетні.

Це багато чи мало для історії — 55 років? Руйнуються політичні режими, зникають з карти світу цілі держави-колоси, замість них з'являються нові, незалежні ... А прийдешні покоління вже по-новому переоцінюють історичні події.

Так, 7 вересня цього року в приміщенні Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського за сприяння Посольства Республіки Польща в Україні та Польського Інституту трансформації суспільства в Києві відкрилася фотовиставка «Кінець ялтинського диктату». В презентації взяли участь також представники дипломатичного корпусу, ЗМІ, наукової та культурної громадськості наших країн.

Вступне слово мав заступник генерального директора НБУВ, к. і. н. А. Г. Бровкін.

— Ялтинська конференція — це предмет різнопланового аналізу істориків і політиків, свідків події та їхніх нащадків, — зазначив промовець. — Ця тема неодноразово обговорювалася і на міжнародних форумах, зокрема Лісабонському самміті 1996 року, де було прийнято загальну та всеоб'ємну модель безпеки Європи, провідна ідея якої — паритетні партнерські права всіх держав.

Ми представляємо сьогодні цю виставку, де відбито пізніші етапи боротьби польського народу проти ялтинського диктату.

Щиру подяку Національній бібліотеці за можливість ознайомити з фотодокументами широкий загал висловив Надзвичайний і Повноважний Посол Республіки Польща в Україні п. Єжи Бар.

Він підкреслив, що фотоматеріали виставки відображають підбите печаткою безперечне злочинство — розподіл Європи в Ялті у 1945 р. Наступні роки — життя кількох поколінь, що несли на собі тягар політики, т. зв. «залізної завіси» — до «великої осені народів» 1989 р., до часу проголошення незалежності Польщі. Прагнучи показати людству правду очима своїх співвітчизників, хотілося зосередити увагу сучасників на наших зусиллях відхилити цю «завісу» і впустити «свіже повітря». Польський народ не хоче, щоб хтось вирішував його долю а, по-друге, доки блукає по Європі поняття «близького і далекого зарубіжжя», доти буде жити «ялтинський синдром».

Готуючи цю фотовиставку, — наголосив п. Надзвичайний і Повноважний Посол, — ми думали і про вільний український народ, і про інші народи Європи, які виступили проти диктату держави.

Емоційні, психологічно напружені фотографії розкриваються прекрасним почуттям ракурсу важливістю та гостротою моментів, які потрапили в об'єктив. Репортерський доробок польських журналістів є не тільки закарбованим на плівці відгуком подій, а й витвором мистецтва.

*Лілія Вишнеvsька,
редактор науково-видавничого відділу НБУВ*

Головний редактор
академік НАН України **О. ОНИЩЕНКО**

Редакційна колегія

Г. Боряк, д. і. н.; *А. Бровкін*, к. і. н.; *Л. Дубровіна*, д. і. н.; *С. Зубков*, д. ф. н.; *Л. Костенко*, к. т. н.; *Л. Крушельницька*, д. і. н.; *С. Кулешов*, д. і. н.; *М. Насенко*, д. ф. н.; *В. Немошкаленко*, акад. НАН України, д. ф.-м. н.; *А. Непокупний*, чл.-кор. НАН України, д. ф. н.; *В. Німчук*, чл.-кор. НАН України, д. ф. н.; *В. Омельчук*, д. і. н.; *Р. Павленко*; *Т. Павлуша*, к. п. н.; *М. Пещак*, д. ф. н.; *В. Попроцька*, к. п. н. (заст. головного редактора); *Н. Солонська*, к. і. н. (заст. головного редактора); *П. Тронько*, акад. НАН України, д. і. н.; *І. Усенко*, к. ю. н.; *А. Чекмарьов*, к. е. н.; *В. Чишко*, д. і. н.; **В. Китастиї** (Консорціум економічних досліджень та освіти, старший радник), *Майкл Берд* (директор Британської Ради), *Мілена Клімова* (директор Народної бібліотеки в Празі, Чехія), *Ханнелоре Гоншіор* (Державна бібліотека, Мюнхен, Німеччина), *Ханна Ласкаржевська* (Бібліотека Народова, Варшава, Польща)

Засновники – Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського та Національна академія наук України

Зміст**ДОКУМЕНТАЛЬНІ КОМУНІКАЦІЇ
ТА ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ**

- Павлуша Т.* Забезпечення загальнодоступності інформаційних ресурсів наукових бібліотек України 2
Красильщикова І. Проблеми МБА при використанні комп'ютерних технологій 8
Березюк Н. Інформаційне забезпечення науки (досвід ЦНБ НАН Білорусі) 12
Ситник С. Новий профіль довідково-інформаційної роботи 14

НАШІ КОЛЕГИ

- Онищенко О.* Любов Андріївна Дубровіна – сучасний історик, книгознавець, джерелознавець, діяч бібліотечної та архівної справи 16

**ПИСЕМНА ТА КНИЖКОВА
СПАДЩИНА УКРАЇНИ**

- Русанівський В.* Четвероєвангеліє 1569 р. і крехівський Апостол 60-х років 27
Біленький Є. Фонд Шодуарів: історія надходження колекції 31

БІБЛОГРАФІЯ

- Непомлячий А.* Бібліографічний аспект історико-краєзнавчих досліджень в Одесі у XIX ст. 35

БІБЛОТЕКИ СВІТУ

- Стриженець Н.* Бібліотека Конгресу США: основні етапи розвитку 42

КНИГОЗНАВСТВО

- Старовойт С.* Становлення видавничої діяльності НАН України в перші роки її існування 48

**ФАКТИ НАУКОВОГО ЖИТТЯ.
ХРОНІКА ПОДІЙ**

- Ушкалов А.* Україна – Польща в ракурсі журналу «Kultura» 52

РЕЦЕНЗІЇ. ПОВІДОМЛЕННЯ

- Тимошик М.* Ляхоцький В. Просвітитель: Видавничо-редакційна діяльність Івана Огієнка (митрополита Іларіона). – К.: Вид-во імені Олени Теліги, 2000. – 528 с. 53
Вишневецька Л. Фотовиставка «Кінець Ялтинського диктату» в НБУВ 2 стор. обкл.
Реприцька В. Друковані документи з історії України 15
Сухотеріна Л. Видавничі діяльність НДІ технічного профілю АН УРСР у 30-х роках ХХ ст. 34

ДОКУМЕНТАЛЬНІ КОМУНІКАЦІЇ ТА ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ

Тетяна Павлуша,

к. п. н., с. н. с., заввідділом загального бібліотекознавства НБУВ

Забезпечення загальнодоступності інформаційних ресурсів наукових бібліотек України

Комплексна система функціонування наукових бібліотек передбачає створення багатоланцюгової системи організаційних, науково-методичних та комп'ютерно-технологічних засад. Її механізм ґрунтується на взаємопов'язаних інформаційних технологіях формування національного бібліотечного фонду.

На основі інформаційних документів будуються бібліографічні, аналітичні, прогностичні та ін. бази даних. За рахунок нових електронних технологій модернізуються служби міжбібліотечного абонементу як частини світової інформаційної структури.

Інформаційні можливості використання Internet вітчизняними бібліотеками автор пропонує розглядати в рамках традиційної бібліотечно-бібліографічної практики.

Конституційні права громадян на вільний доступ до джерел інформації найбільше забезпечуватиме Національна електронна бібліотека Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, на основні завдання якої вказується в статті.

Еволюція місії бібліотек

Сьогодні правомірно говорити про інформаційну стадію розвитку цивілізації, оскільки якість і ефективність практичного використання інформації, яка стає одним з найважливіших стратегічних державних ресурсів, відкриває нові горизонти для її прогресу та піднесення рівня життя людини, зумовлює зміни в соціокультурній, науковій, загальноосвітній і інформаційній інфраструктурах суспільства. У контексті цього Україна, безумовно, не може залишатися осторонь, коли йдеться про розв'язання проблеми забезпечення загальнодоступності накопичених людством знань. Кардинальної ваги для кожного громадянина набуває перспектива одержати інформацію незалежно від її типу, місця і часу, уміння працювати з нею.

У світі першими осередками інформації, доступної для всіх верств населення, є унікальні комплекси інтелектуальних ресурсів, послуг та індивідуальної консультативної підтримки — бібліотеки. Їх місія еволюціонує за рахунок акумулювання ними знання, принципової трансформації інформаційних функцій, створення власних ІР, забезпечення обробки, аналізу і використання останніх, сприяння розширенню діапазону доступу читачів до національних та світових інформаційних мереж.

Як відомо, інформаційно-бібліотечне обслуговування входить до важливих показників, що характеризують загальний соціально-економічний рівень країни.

Для розробки концепції стратегії розвитку наукових бібліотек України на порозі третього тисячоліття і забезпечення виконання ними однієї з головних функцій щодо задоволення інформаційних потреб (ІП) користувачів необхідно переосмислити ряд основоположних принципів бібліотечної справи.

Інформатизація як результат реалізації комплексу заходів, спрямованих на забезпечення повного і своєчасного використання достовірних знань в усіх значущих видах людської діяльності, змінює уявлення про завдання та місце бібліотек в урядовій, професійно-бібліотечній і побутовій сферах життя.

Нові засоби комунікацій за ступенем їх впливу на суспільство правомірно ставлять в один ряд з явищем виникнення писемності й книгодрукування. «Інформаційна (комунікаційна) революція» — поняття, які сьогодні найчастіше зустрічаються в працях фахівців бібліотечної справи.

Для бібліотечної практики, коли масштабно і повсюдно впроваджуються інформаційні технології (ІТ) та телекомунікаційні засоби зв'язку, особливо актуально:

© Павлуша Т. П., Київ, 2000

- ❖ допомогти громадянам у використанні переваг інформаційного суспільства, реалізуючи їх право на доступ до інформації й знання;
- ❖ підтримати баланс інтересів виробника і споживача інформації з точки зору додержання авторських та інших прав;
- ❖ зменшити диспропорції, що є наслідком нерівномірного розвитку інфраструктури, організуючи входження до інформаційних мереж для користувачів віддалених або технологічно відсталих регіонів;
- ❖ запобігати виникненню прірви між інформаційно забезпеченими та інформаційно бідними верствами суспільства.

Комплексна система функціонування наукових бібліотек

Вона сприятиме розширенню кола доступних документів, оперативнішому і повнішому задоволенню читацьких запитів. Це, в свою чергу, передбачає запровадження комплексної системи організаційних, науково-методичних та комп'ютерно-технологічних заходів, що ґрунтується на методологічних й методичних засадах функціонування бібліотечної справи. Система базується на взаємопов'язаних ІТ формування національного бібліотечного фонду, яка поряд зі створенням депозитаріїв електронних документів включає і надання всім бажаючим вільного доступу до накопиченої інформації. З пасивних сховищ документованих знань книгозбірні трансформуються в активних їх розповсюджувачів.

Сьогодні у бібліотечній справі виокремлюються три основні складові, що характеризують її в різних аспектах і потребують різного кадрового забезпечення: бібліотекознавча, інформаційно-технологічна та науково-організаційна [14].

Бібліотекознавча — передбачає визначення пріоритетів наукового розвитку бібліотек у постіндустріальному суспільстві, створення термінологічного, форматного та лінгвістичного забезпечення для впровадження комп'ютерних технологій.

Інформаційно-технологічна — спрямована на розробку архітектури комп'ютерних бібліотечних мереж, їх програмно-технологічного і технічного оснащення, побудову зведених електронних каталогів (ЗвЕК) відомчих та територіальних об'єднань бібліотек, формування електронних архівів книг, журналів і газет, надання доступу до них.

Під науково-організаційним забезпеченням розвитку бібліотечної справи розуміємо управління процесами інформатизації з урахуванням досягнень бібліотекознавчого та інформаційно-техно-

логічного розв'язання проблематики, прийняття відповідних фінансово-економічних і управлінських рішень.

Функціонування названих складових наукового розвитку книгозбірень дає їм змогу реалізувати важливу функцію гаранта загальнодоступності документної інформації. В даному контексті доступ до інформації — це можливість використовувати принципово нові її обсяги та засоби одержання. У результаті поєднання переваг сітьових технологій з потенціалом розгалуженої мережі бібліотек кожна з них здатна забезпечити обсяг, глибину, різноманітність та якість інформації. Це дозволяє кожному користувачеві взаємодіяти в інтерактивному режимі з іншими книгозбірнями, архівами, музеями, засобами масової інформації тощо.

Нині в Україні, ІР якої налічують понад мільярд одиниць фондів бібліотек, спостерігається феномен зростання кількості їх відвідувань і збільшення числа книговидачі, що свідчить про необхідність цих соціальних інститутів та підвищення їх ролі в житті країни.

Зараз істотно зменшуються асигнування на комплектування книгозбірень та збільшуються поштові витрати на підтримку традиційної системи МБА, що зашкоджує пересічному громадянину користуватися сукупним фондом книжкових багатств, кумульованих у бібліотеках.

Для забезпечення загальнодоступності документної інформації на наукові бібліотеки покладені завдання:

- ❖ кумуляції та депозитарного зберігання всіх творів друку країни;
- ❖ відображення змісту цих першоджерел у реєстрах національної бібліографії і наукових реферативних виданнях;
- ❖ надання доступу до вторинної інформації про всі наукові публікації світового співтовариства по телекомунікаційних каналах зв'язку;
- ❖ організації системи електронної доставки документів для всіх членів суспільства незалежно від їхнього статусу та матеріального рівня.

Основу формування ІР депозитарію електронних документів, в якому в перспективі відобразатимуть усі вітчизняні видання, складають: комп'ютерні версії оригінал-макетів творів друку, котрі передають до книгозбірень видавництва України; матеріали, вільно поширювані глобальними комп'ютерними мережами; електронні документи на CD-ROM, створювані в нашій та інших країнах; власна інформаційна продукція бібліотек.

Одним з найважливіших напрямів розв'язання означеної проблеми є побудова на підґрунті накопичених інформаційних документів бібліографічних, аналітичних, прогностичних БД, тобто конкурентоспроможних національних ІР, та надання користувачам можливості ними послуговуватися.

Для забезпечення доступу до вторинної інформації в наукових книгозбірнях дедалі ширше застосовуються ІР на CD-ROM. Серед них — вітчизняна і національні бібліографії зарубіжних країн, каталоги найбільших бібліотек світу та видавничі, реферативні, повнотекстові, бібліографічні, політематичні БД тощо.

МБА в умовах новітніх інформаційних технологій

Проблема збільшення попиту на оперативну інформацію і невідповідність між її доступністю та тривалим очікуванням можливості одержання науковими бібліотеками розв'язується за рахунок модернізації служби МБА, в основі якої — використання новітніх електронних технологій. Трансформація і перетворення цієї структури в галузь електронної доставки документів дають змогу принципово по-новому вирішувати пріоритетні завдання, що відіграють головну роль у забезпеченні загальнодоступності бібліотечно-інформаційних ресурсів (БІР). Це пов'язано з такими найважливішими характеристиками, як оперативність, економічність, надійність, повнота та якість обслуговування [9].

Підвищення оперативності обслуговування користувачів залежить від швидкостей передачі інформації і виконання операцій по всьому технологічному ланцюгу «час замовлення — доставка документів». Телекомунікаційні засоби дозволяють здійснити дистанційний пошук й одномоментне он-лайнове замовлення видань у БД інших бібліотек. Наявність у них ЕК, банків та БД, розширення інших можливостей електронного доступу користувачів до ІР роблять цей процес двостороннім. На фоні швидкодії сучасних засобів і методів відтворення та передачі інформації в електронній формі найповільнішою процедурою є традиційна поштова доставка видань.

Економічність нових технологій у бібліотечній діяльності визначається дешевими електронними засобами передачі даних, варіативністю й точністю швидкого вибору бібліотеки-постачальника при замовленні видань, сумісництві ряду технологічних операцій (наприклад, пошук і одночасне замовлення видань у віддалених БД), оптимізації та

ведення статистичного обліку й звітності, процедур взаєморозрахунку тощо.

Надійність, повнота і якість обслуговування користувачів МБА пропорційні потужностям нетрадиційних технологій (он-лайнова передача, оперативне сканування, використання E-mail), розширенню спектру матеріалів, що надаються вже протягом багатьох років (періодики, рисунків, фотографій, ілюстрацій, архівних матеріалів та ін.). Завдяки новим електронним технологіям кожний документ стає доступним багатьом бажаючим, скорочується кількість відмовлених вимог з причин зайнятості видання, наявності єдиного його екземпляру тощо.

Отже, нині МБА — це частина світової інформаційної інфраструктури, один із каналів міжнародного бібліотечно-інформаційного обміну і доставки інформації. У процесі його реалізації в Україні вбачається доцільним взяти за основу «британську модель» інформаційного обслуговування віддалених абонентів [6]. Так, при Британській бібліотеці діє Центр забезпечення документами. З нього у будь-яку точку земної кулі абонентам відправляється повний текст необхідного документа по мережах інформаційного обміну протягом доби після замовлення.

Ефективне функціонування цієї бібліотечної структури дає змогу іншим книгозбірням зберігати у своїх фондах переважно видання підвищеного попиту, а в разі потреби — використовувати фонди депозитарію. Така ІТ бібліотечно обслуговування забезпечується завдяки ЕК, можливості телекомунікаційного доступу до його бібліографічних ресурсів з бібліотек низового рівня і розвинутій системі оперативної пересилки документів за допомогою МБА. Витрати на створення й підтримку вказаної централізованої моделі документного забезпечення інформацією повністю компенсуються за рахунок суттєвого зменшення витрат на комплектування фондів і розв'язання проблеми «книгосховищної кризи» в регіональних бібліотеках.

Досвід Британської бібліотеки, про який ішлося вище, рекомендовано для розповсюдження Міжнародною федерацією бібліотечних асоціацій і установ (ІФЛА) в рамках програми «Загальна доступність видань» (Universal Availability of Publications — UAP), спрямованої на розробку, здійснення та підтримку заходів з метою поліпшення доступності документів на всіх рівнях — від регіонального до міжнародного — і на всіх етапах: від публікацій нових матеріалів до процесу збереження останніх примірників. Вона сприяє і виявленню причин та обставин, що перешкоджають

доступності видань. Наукові ж книгозбірні трансформуються в «бібліотеки без стін» — документні комунікаційні центри, які не обмежені часом і простором й дають можливість користуватися в будь-який момент необхідним ресурсом незалежно від місця його знаходження.

Використання «британської моделі» особливо актуальне для України з огляду на особливості організації в ній бібліотечної справи. Призначення Служби електронної доставки документів (electronic document delivery) на базі НБУВ — створити програмно-технічний комплекс і спеціалізовану службу для надання можливості віддаленим абонентам (українським і зарубіжним) послуговуватися документною інформацією з фондів найбільшої в державі національної книгозбірні.

Інформаційний сервіс Internet

Обмежені можливості щодо придбання нової літератури для задоволення інформаційних запитів читачів та абонентів бібліотек зумовили необхідність використання IP, створених в Україні і поза її межами за допомогою Internet. Однак розвиток цієї мережі у нашій країні відбувається повільніше, ніж у Росії, але швидше, ніж загалом у СНД. В Україні сьогодні функціонує понад 1100 серверів, проте вони майже не мають IP, оскільки всі раніше створені загальнодержавні автоматизовані банки даних залишилися після розпаду СРСР у російських ОНТІ, а нової національної структури ще не побудовано [5]. Практично відсутні пошукові системи (ПС), призначені для пошуку інформації в українській частині Internet. Потужні ж зарубіжні ПС містять зовсім незначну інформацію про Web-вузли нашої країни. На Web-сайтах наукових книгозбірень в основному представлено інформацію про них та надавані ними послуги, нові надходження, тематичну інформацію тощо.

В умовах явної нестачі необхідної наукової інформації з різних галузей знань в українських бібліотеках конче треба вивчати й аналізувати діапазон інформаційно-бібліотечного сервісу Internet з метою виявлення оптимального способу створення віртуальних довідково-пошукових апаратів за їх профілем. Це, в свою чергу, сприятиме розкриттю шляху забезпечення доступу не лише до бібліографічної (вторинної) інформації, а й одержанню текстів першоджерел.

Таким чином, інформаційні можливості використання Internet вітчизняними бібліотеками слід було б розглядати в рамках традиційної бібліотечно-бібліографічної практики.

Надання читачам за допомогою глобальної мережі бібліографічної інформації забезпечується рядом інформаційно-бібліотечних послуг: МБА, інфор-

мування про нові надходження бібліотечних документів, довідки електронною поштою, інтерактивні книжкові виставки, методичні рекомендації та путівники по бібліотечних он-лайнних каталогах, БД тощо. Одержання повних текстів документів здійснюється засобами видавничих серверів книг, журналів, у майбутньому передбачається використовувати он-лайнні тексти електронних бібліотек і архівів. Пошук довідкової інформації реалізується широким діапазоном інформаційного сервісу Internet, де на комерційних, державних та інших WEB-сайтах подано відповідну довідкову інформацію за тематикою запитів користувачів.

Встановленню місцезнаходження потрібної інформації в Internet сприяють понад 100 спеціалізованих пошукових серверів. Їх можна розглядати як каталоги ресурсів глобальних комп'ютерних мереж [7]. Проте загальнодоступних видань в Internet представлено небагато, оскільки ще не повністю розв'язані проблеми використання інформації з огляду на авторське право, свободу слова та інтелектуальну власність.

Слід відзначити підвищену увагу ІФЛА до вирішення цих аспектів. Так, 62-а Генеральна конференція федерації (Пекін, 1996 р.) прийняла заяву, яка відбиває її офіційну позицію з питань авторського права в електронному середовищі [4]. ІФЛА вважає за необхідне для реалізації вільного обміну інформацією прийняти міжнародні угоди, що регулювали б передачу інтелектуальної власності через державні кордони, а також збалансуванню рівноваги між технічним контролюванням і забезпеченням доступності інформації для легітимних користувачів. Однак ці моменти ще не знайшли законодавчої підтримки в національних нормативних актах.

Ще одним із напрямів забезпечення загальнодоступності IP за допомогою Internet можна вважати телеконференції. Американський досвід організації і проведення бібліотечних телеконференцій свідчить не тільки про розширення спектра можливостей забезпечення діапазону взаємообміну інформацією, а й економії часу, коштів, одержання підтримки розвитку і виживання бібліотек у сучасних умовах.

Але забезпеченню загальнодоступності ресурсів в Internet шкодить недостатнє знання читачами книгозбірень переваг використання сервісів мережі. Наукові бібліотеки, які у своїй практиці дієво послуговуються віддаленими електронними джерелами, перебирають на себе обов'язки навчання потенційних споживачів сервісам глобальних інформаційних мереж.

Так, у 1996 р. від фонду «Євразія» НБУВ от-

римала грант на втілення в життя проекту «На підтримку створення навчального комп'ютерного класу для навчання сервісу й забезпечення доступу до мережі Internet читачів Бібліотеки» [3]. Завдяки цьому, крім суто технічних проблем, що принципово важливо, за спеціальною програмою було надано теоретичні знання і практичні навички використання IP та комунікативних можливостей мережі читачам, які вперше отримують доступ до неї, але вже мають досвід роботи на персональних комп'ютерах з Windows.

Однак ефективність використання ресурсів Internet, на нашу думку, знижує недостатнє володіння споживачами іноземними мовами. Тому їх коло розширить залучення фахівців до перекладу іншомовних матеріалів, поданих в Internet.

Необхідно вирішити на державному рівні й проблему стандартизації та уніфікації. Держстандарт «Формат обміну бібліографічними даними на магнітних носіях» регламентує порядок, форми, обсяги подання бібліографічної інформації в процесі обміну нею між бібліотеками. На сьогодні головною метою його реалізації є розробка методичного забезпечення.

Разом з тим, використання сервісних послуг Internet розкриває нові перспективи й для розвитку майже всіх процесів бібліотечної технології: комплектування, каталогізації, бібліографічного інформування, ДБО тощо. Так, у процесі формування IP книгозбірні послуговуються загальнодоступними комп'ютерними файлами первинних документів. Кооперативна каталогізація відбувається у спосіб взаємообміну електронною поштою файлами з щотижневими списками бібліографічних записів про поточні надходження до фондів книгозбірень в уніфікованому текстовому вигляді, а бібліографічне інформування забезпечується шляхом надання читачам і абонентам можливості використовувати електронні версії науково-інформаційних матеріалів. Он-лайнний доступ до ЕК та БД провідних бібліотек світу кардинально підвищує повноту й оперативність задоволення разових інформаційно-бібліографічних потреб користувачів у режимі «запит— відповідь». Замовлення читачів першоджерел із книгосховища забезпечується в телекомунікаційному режимі безпосередньо з їх робочих місць [11].

Використання в повному обсязі цих сервісних послуг Internet сприяє гарантії доступності IP наукових бібліотек.

Національна електронна бібліотека

З метою забезпечення конституційного права громадян на вільний доступ до джерел інформації і досягнення якісно нового рівня повноти й оперативності задоволення IP суспільства в документованих знаннях та відповідно до постанови Бюро Відділення історії, філософії і права НАН України від 4. 11. 98 р. про затвердження планової науково-дослідної роботи НБУВ, найбільшою книгозбірнею держави розроблено Проект створення Національної електронної бібліотеки (НЕБ) [15]. Серед її основних завдань:

- ❖ інтеграція бібліографічних ресурсів бібліотек державного рівня та головних книгозбірень територіальних об'єднань бібліотек;
- ❖ реферування української наукової літератури й наповнення загальнодержавної БД «Реферати наукових видань України»;
- ❖ формування депозитарію електронних документів (опублікованих і неопублікованих);
- ❖ підтримка доступу до НЕБ по глобальних комп'ютерних мережах;
- ❖ підвищення ролі України в світовому інформаційному співтоваристві.

Для вирішення вищезазначених питань, спрямованих на створення НЕБ, виокремлено п'ять напрямів роботи, що сприяють наданню доступу до БІР, а саме: наукове та правове забезпечення, формування електронних ресурсів, інформаційне обслуговування і підготовка кадрів.

Індивідуальні та колективні автори повинні бути зацікавлені у включенні своїх праць у світовий інформаційний простір, оскільки це надає їм можливість:

- ❖ довести до світової спільноти відомості про публікації шляхом введення інформації про них у загальнодержавну БД «Реферати наукових видань України» та її друкований аналог — Український реферативний журнал «Джерело»;
- ❖ розширити наукові комунікації, доповнюючи реферати відповідною контактною інформацією;
- ❖ зберігати в депозитарії електронних документів комп'ютерні версії опублікованих і неопублікованих матеріалів;
- ❖ організувати багатоаспектне використання повнотекстових електронних документів на визначених авторами умовах.

Передбачено ініціювати розробки й прийняття Національною та галузевими академіями наук нормативних актів стосовно передачі установами академій відповідним центральним бібліотекам електронних версій усіх наукових матеріалів для

їх архівного збереження і суспільного використання з дотриманням чинного законодавства щодо авторського права.

Отже, на нинішньому етапі розвитку бібліотечної справи в Україні принцип загальнодоступності ІР являє собою складну цілісну систему взаємопов'язаних умов. Ця система потребує серйозної всебічної підготовки й тому має бути відображеною не лише в концепції розвитку бібліотечної справи в країні, а й у конкретних середньо- і довгострокових планах діяльності книгозбірень. Це повною мірою має відношення й до забезпечення методичних та організаційних засад формування фондів книгозбірні й бібліографічного обліку документів; організації системи електронної доставки документів; обслуговування користувачів по МБА і ММБА; складання і реалізація широкої програми підготовки читачів до роботи в новому технологічному режимі та фахової перепідготовки бібліотечних працівників; вирішення питання про додаткові платні бібліотечні послуги, зумовлені запровадженням нової техніки тощо.

Ми розглянули приклад розв'язання науковими бібліотеками України проблеми забезпечення загальнодоступності користувачів до вітчизняних і до світових ІР. Однак для виконання такого відповідального завдання в книгозбірнях мають відбутися суттєві зміни — від побудови нової моделі поширення знання — до вдосконалення можливостей сучасних технологій.

1. Бази даних служби довідково-бібліографічного обслуговування: Анотов. каталог / НАН України. НБУВ; Упоряд. Т. В. Добко. — К., 1996. — 20 с.

2. Глухов В., Лаврик О. Електронная доставка документов // Библиотека. — 1998. — № 7. — С. 34–37.

3. Жабін О. М., Костенко Л. Й., Чекмарьов А. О., Павлуша Т. П. Internet для читачів бібліотеки // Бібл. вісн. — 1997. — № 2. — С. 7–8.

4. Заявление, отражающее официальную позицию ИФЛА по вопросам авторского права в электронной

среде // Библиотеки за рубежом. — 1996. — Вып. 3. (http://cs.libfl.ru/koi/nzb96_3.html).

5. Костенко Л. Використання Internet у бібліотеках // Бібл. вісн. — 1999. — № 2. — С. 6–10.

6. Немошкаленко В. Нові інформаційні технології та нові форми взаємодії бібліотек // Там же. — 1999. — № 5. — С. 6–9.

7. Павлуша І. А. Електронні бібліотеки: зарубіжний досвід, питання розробки української концепції // Там же. — 1999. — № 4. — С. 13–24.

8. Павлуша Т. П. Обираємо «британську модель»? // Там же. — 1993. — № 1/2. — С. 72–74.

9. Петрусенко Т., Жарова Т., Старцева Л. Возможности международного межбиблиотечного абонемента (ММБА) РНБ в условиях новых технологий // Библиотеки и ассоциации в меняющемся мире: новые технологии и новые формы сотрудничества: Материалы 5-й юбил. междунар. конф. «Крым 98». Т. 2. — С. 558–561.

10. Прокошева Т. М. Державна політика в галузі бібліотечної справи в Україні // Там же. Т. 1. — С. 15–18.

11. Суминова О. В. Перспектива сотрудничества библиотек посредством электронных телекоммуникаций // Там же. Т. 1. — С. 256–258.

12. Филиппова Л. Я. Информационно-библиотечные ресурсы Интернет. — Харьков: «К-Центр», 1998. — 78 с.

13. Филиппова Л. Я., Романов А. А., Матюхин В. П. Возможности использования информационного сервиса Интернет в библиотеках Украины // Библиотеки и ассоциации в меняющемся мире: новые технологии и новые формы сотрудничества: Материалы 5-й юбил. междунар. конф. «Крым 98». Т. 1. — С. 258–261.

14. Чекмарьов А. О., Костенко Л. Й., Павлуша Т. П. Національна система електронних бібліотек / НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. — К.: НБУВ, 1998. — 52 с.

15. Internet-вузол Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського / НАН України; Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського; Уклад.: Л. Й. Костенко, А. О. Чекмарьов. — К., 1999. — 126 с.

Ірина Красильникова,

заступник керівника Центру комплексного обслуговування по МБА Державної публічної науково-технічної бібліотеки Сибірського відділення Російської Академії Наук (м. Новосибірськ)

Проблеми МБА при використанні комп'ютерних технологій

Розкривається роль служби міжбібліотечного абонементу Росії як органічної частини єдиної інформаційно-бібліотечної системи. Аналізуються проблеми: сумісність та адаптованість автоматизованих систем і програм; застосування єдиних обмінних форматів, універсальних розкодувань та навігаторів інформації при використанні мережі Internet; оперативність доступу до електронних і зведених каталогів; адаптація технологій електронної доставки документів для МБА тощо.

Процеси глобальної комп'ютеризації суспільства зумовили суттєві зміни в діяльності бібліотек. Особливу роль у забезпеченні вчених і спеціалістів різноманітною та необхідною інформацією відіграє міжбібліотечний абонемент. МБА є каналом, котрий забезпечує функціонування загального інформаційного й науково-технічного простору та реалізацію ідеї відкритого суспільства щодо загального доступу інформації.

Сьогодні всі бібліотечні установи, зокрема система МБА, намагаються розвивати нові напрями діяльності. Служби МБА Росії на паритетних засадах беруть участь у розробці новітніх технологій, що мають запроваджуватися в бібліотеках. Процеси комп'ютеризації й автоматизації, використання електронних систем, забезпечення швидкого доступу до інформації та пошук її в електронних і зведених каталогах через Internet, передача повідомлень електронними каналами (E-mail), сканування й електронна доставка документів (ЕДД) — усі ці нововведення активно використовуються в МБА при Державній публічній науково-технічній бібліотеці Сибірського відділення Російської Академії Наук. Нові форми праці зумовлюють і нові проблеми:

- ✓ поєднання наявних автоматизованих систем і програм;
- ✓ використання єдиних обмінних форматів, універсальних розкодувань та навігаторів інформації в застосуванні Internet;
- ✓ оперативність доступу до електронного та зведеного каталогів (ЗвК);

- ✓ адаптація технологій ЕДД для МБА;
- ✓ перепрофілювання й навчання кадрів для роботи з використанням нових інформаційних технологій.

Персональні комп'ютери застосовують у МБА лише в останні 10—15 років тільки для картотек абонементів, реєстрації книговидач і виявлення читацької заборгованості. Наприкінці 80-х років почали функціонувати комплексні автоматизовані системи. Водночас використовуються й традиційні — «ручні», котрі найчастіше дублюють операції, підстраховуючи виконання процесів. Для створення та експлуатації локальних обчислювальних систем кожна бібліотека на свій розсуд відшуквала обладнання; штатні інженери й програмісти складали власні програми з урахуванням місцевих умов. Розроблені в такий спосіб автоматизовані системи МБА мали змогу охопити певну мережу бібліотек чи якийсь регіон.

Робота проводилася в різних програмних середовищах на комп'ютерах різних поколінь із різною потужністю, тому існують проблеми з апаратного і програмного суміщення. На жаль, не всі бібліотеки навіть одного відомчого підпорядкування використовують типові розробки, єдині міжнародні стандарти й протоколи. В результаті розроблені локальні обчислювальні системи не підлягають суміщенню, об'єднанню та широкому застосуванню в інших бібліотеках. Можливо, становище зміниться на краще, якщо реалізуються федеральні плани й програми, затверджені на 1999—2000 рр. Міністерством науки Росії щодо відновлення Державної системи науково-технічної інформації та Міністерством культури Росії за програмою «ЛИБНЕТ» — «Создание общероссийской компьютерной сети»^{1,2}.

Сьогодні користувачі МБА — спеціалісти в різних галузях діяльності — потребують оперативного отримання інформації, що зумовлює підвищений попит на неї. Якісному й швидкому виконанню замовлень сприяють прискорений

© Красильникова І. Ю., Київ, 2000

пошук інформації і визначення місця збереження документа, термінове оформлення запитів та забезпечення оперативної доставки у зручній для читача формі тощо. Це стало можливим завдяки он-лайнному доступу до ЗвЕК та ЕК книг, журналів і іншої літератури, довідково-бібліотечних і проблемно-орієнтованих БД, використовуючи E-mail, здійснюючи сканування та ЕДД. В останні п'ять років — завдяки підключенню МБА до Internet.

Спочатку цією мережею послуговувалися провідні бібліотеки — Бібліотека Природничих Наук та ДПНТБ СВ РАН, щоб прискорити відправлення повідомлень і замовлень МБА через E-mail^{3,4}. Було розроблено електронні варіанти бланків-замовлень, які використовувалися, передусім, бібліотеками своєї мережі. Надалі одні бібліотеки послуговувалися електронними форматами бланків МБА, інші — надсилали замовлення в довільній формі листа, що призводило до зайвих витрат часу. На жаль, не всім бібліотекам сибірсько-далекосхідного регіону доступний сучасний метод виконання замовлень через МБА. Це спричинено недостатньо укомплектованим парком обчислювальних машин, проблемами з підключенням МБА до Internet, нестачею коштів, що призводить до відключення E-mail та взагалі електроенергії.

Останнім часом завдяки інформуванню про МБА на home page ДПНТБ СВ РАН замовники частіше потребують надання інформації з фондів великої регіональної бібліотеки. Постають проблеми з обслуговуванням індивідуальних користувачів — це реєстрація, визначення населеного пункту, назви установи, встановлення суми оплати на виконання копії, інформування замовника, контроль за оплатою тощо.

З 1998 р. система МБА ДПНТБ СВ РАН отримала можливість одержувати замовлення через Internet. Натискаючи клавішу «Замовлення по МБА», читачі мають змогу замовити книги, збірники статей та інші документи, інформація про які відображена в ЕК з 1992 р. Вся інформація автоматично потрапляє до електронного бланку-замовлення МБА й роздруковується відповідно до форми, котра виводиться з E-mail⁵. Для замовлення літератури, яка надійшла до 1992 р., має бути обраний такий режим роботи: «Реєстрований вхід» та «Замовлення по МБА». Відомості щодо потрібного документа «вручну» заносяться до машинної форми бланка МБА. Для одержання замовленої літератури слід внести абонентну платню за надані послуги, зареєструватися й отримати санкціонований доступ від адміністратора автоматизованої мережі бібліотеки. Послугою користуються бібліотеки НДУ СВ РАН, обласні та університетські книгозбірні регіону.

Не всі абоненти мають технічні й фінансові можливості для направлення замовлень МБА через Internet. З технічних причин абоненти не завжди здатні підключитися до серверу ДПНТБ СВ РАН і провести сеанс зв'язку, бо його загальна якість явно не задовільна, як і обладнання, котре мають у своєму арсеналі бібліотеки. При отриманні замовлень, надісланих електронним шляхом, виникає складність із розкодуванням отриманої інформації. Спричинено це тим, що для надання кириличної інформації в електронній формі зараз використовується 128 кодів для формату обміну ASCII та 8-бітні розширення. Крім того, користувачі та вузли зв'язку Internet послуговуються різним обладнанням і програмними засобами, котрі в процесі передачі інформації трансформують її. Розв'язанням цієї проблеми займаються спеціалісти Internet-серверів, але поки що універсального й оптимального рішення немає⁵.

При використанні електронних технологій спеціалістами прогнозуються не збільшення кількості колекцій, а забезпечення доступу до необхідної інформації⁶. Звертаючись до МБА, замовник прагне отримати інформацію — проблеми бібліотеки його не цікавлять. Отже, важливу роль відіграють ІР, представлені різними установами в Internet, котра розширює доступ до них і допомагає зорієнтуватися в світовому інформаційному потоці.

Проте ця інформація не завжди добре організована, і тоді її пошук ускладнюється — і для бібліотечних працівників, і для користувачів. Приміром, спеціалісти й службовці, котрі становлять майже 50% від загальної кількості російських користувачів Internet⁷, значну частину дослідницького часу витрачають на пошук необхідних відомостей та джерел⁸, зокрема в Internet. Бібліотечні працівники стурбовані відсутністю системності інформації в мережі, що й призводить до витрат часу. Для легшого й швидшого виходу на потрібний сервер та віднаходження відповідної інформації конче потрібні навігатори, які відбивають різні алгоритми пошуку.

Найважливішим завданням МБА завжди була й залишається проблема адресного направлення замовлень за місцем збереження документа. Своєчасне опублікування ЗвЕК сприяє оперативному виявленню цього місця. В інформаційно-технологічному середовищі є можливості створювати ЗвЕК, однак на часі реально функціонує тільки видання ДПНТБ Росії «Сводный каталог научно-технической литературы»⁹.

Воно подане на сервері зазначеної установи й міститься на CD-ROM. Деякі спеціалісти МБА вважають, що використання компакт-дисків ЗвЕК прискорює віднаходження інформації (за умови її актуалізації).

На сьогодні для опрацювання запитів, крім ЗвЕК, використовують й інші БД на CD-ROM: Російська національна бібліографія, Books in print, Science Citation Index, Current Content та ін. Нових засобів надання інформації не бракує, тому головне завдання спеціалістів — організувати їх оптимальне використання, оскільки водночас вони частково доповнюють і дублюють один одного.

У багатьох розвинених країнах відбувається поступове об'єднання бібліотек, інформаційних, навчальних і наукових установ. Створюються національні, міжнародні та регіональні корпоративні комп'ютерні мережі й он-лайн центри: OCLC та RILIN (США), PIGA (Нідерланди), CURL (Велика Британія) й ін.

Бібліотеки Росії потребують відповідної інтеграції в рамках програми «ЛИБНЕТ» і планів ДСНТІ^{1,2}. Передбачається, передусім, по-новому організувати процес каталогізації видань, що сприятиме створенню ЕК, практично уникнувши дублювання трудових, фінансових і матеріальних витрат за рахунок розподілу праці каталогізаторів та сумісного використання ними отриманих результатів.

Суть цієї роботи полягає у виконанні бібліографічного опису в електронній формі в режимі віддаленого доступу тільки раз з наданням пріоритету бібліотеці, яка першою розпочала опрацювати видання. Всі інші бібліотеки використовують уже готовий бібліографічний запис для своїх ЕК. Таким чином створюється єдиний ЕК бібліотек-учасниць системи корпоративної каталогізації, котрий виконуватиме у подальшому функції ЗвК, оперативно виявлятиме місцезнаходження видань при замовленні через МБА та адресно направлятиме запит¹.

З метою організації Російського центру корпоративної каталогізації (РЦКК) у ДПНТБ проводяться експерименти із залученням 25 бібліотек країни. Створення РЦКК базується на десятирічному досвіді розробки й експлуатації єдиної діючої в країні автоматизованої кооперативної бібліотечної системи «Российский сводный каталог научно-технической литературы»⁹. У ДПНТБ СВ РАН уже здійснюються підготовчі роботи щодо організації регіонального центру корпоративної каталогізації за участю бібліотек різних типів м. Новосибірська, зокрема академічних.

Наступний етап передбачає швидкісну доставку документа, включаючи віддалених користувачів. Поширені поштові пересилки з властивими їм тривалим терміном виконання та негарантованістю повного збереження документів. Функціонування телекомунікаційних мереж та інформаційних технологій зумовили появу нового засобу доставки — електронного, альтернативного традиційному, поштовому.

Комплексну технологію електронного копіювання й пересилання копій ЕДД апробовано та реалізовано на базі «ИНИОН» РАН і ДПНТБ СВ РАН згідно з укладеним договором. Останні десять років «ИНИОН» РАН взагалі не існує іногородньої служби МБА — обслуговування віддалених абонентів здійснюється завдяки використанню виданих на CD-ROM БД. Це уможливило замовлення копій із джерел та подальший їх аналіз у готовому вигляді. 40% тематичних читачьких запитів ДПНТБ СВ РАН з використанням БД «ИНИОН» РАН можуть бути надані по новому каналу — ЕДД¹⁰.

Паралельно зазначені установи налагоджують технологію ЕДД з першоджерелами для замовлення та отримання копій. Було визначено й випробувано комплекс необхідних програм і технічних засобів з метою одержання якісних копій, їх транспортування по E-mail чи Internet із використанням протоколу File Transfer Protocol (FTP). Налагоджена схема, призначена для читачів ДПНТБ СВ РАН, «ИНИОН» та абонентів МБА, успішно функціонує. З 1999 р. у відділі МБА абонентам відкрито віртуальний абонемент та спільно з Лабораторією інформаційно-системного аналізу організовано електронну доставку копій із першоджерел, що зберігаються у фондах бібліотеки. Виконується електронне копіювання статей із журналів, збірників і невеликих фрагментів книг обсягом не більше 10 стор. в одному замовленні. Зважаючи на те, що надані канали зв'язку в Internet працюють з перебоями, технічні й кадрові можливості МБА не дозволяють здійснювати повний технологічний процес, а однією з умов якісного обслуговування є отримання самим замовником копій у форматах TIF або PDF із сервера бібліотеки. Якщо копія має невеликий об'єм, вона надсилається за адресою E-mail-замовника. Термін виконання замовлень не перевищує п'яти днів.

З набутого в останні два роки співробітниками «ИНИОН» та ДПНТБ СВ РАН досвіду випливає, що в технологічний процес ЕДД входять такі операції: 1) отримання й обробка замовлень; 2) пошук першоджерел; 3) виготовлення електронної копії; 4) відправлення її замовнику чи відмова в ній; 5) ведення обліку виконаних робіт; 6) взаєморозрахунок із замовниками й підрозділами, що беруть участь у процесі.

Важливим складником процесу ЕДД є обсяг бібліографічної інформації про наявність у фондах бібліотечних та інформаційних установ країни потрібних документів. Неабиякого значення набуває й оперативність надання замовникам необхідної інформації, транспортування великих за обсягом файлів, якість копій після роздруківки, проблеми щодо оплати послуг, захист інтелектуальної власності та авторських прав.

Для виконання в МБА нових видів робіт, пов'язаних із ЕК, БД на CD-ROM, ЕДД, Internet, E-mail потрібні навички й високий рівень кваліфікації бібліотечних кадрів. Підвищення комп'ютерної грамотності співробітників МБА найчастіше відбувається в процесі роботи завдяки консультаціям з програмістами, інженерами. Для обслуговування абонентів у новому електронному середовищі необхідно досконало володіти комп'ю-тером, використовувати різні програми й алгоритми інформаційного пошуку тощо. Більшість працівників потребує інтенсивного навчання — шляхом стажування, практикумів, курсів тощо, але все це стримується через недостатню кількість новітніх програм для навчання в нових умовах праці. Після проходження відповідного навчального курсу бібліотекарі мають складати іспити й заліки, після чого отримують допуск до роботи з комп'ютерними технологіями¹¹.

Надалі заплановано проводити атестацію робочих місць та співробітників, вносити зміни й доповнення в посадові та технологічні інструкції, визначати нормативи виробітку. На жаль, зараз робота бібліотекарів, пов'язана з використанням комп'ютерів, не стимулюється — виплачуються лише незначні суми за шкідливі умови праці. За тими ж тарифами оплачується праця програмістів, що призводить до відпливу високопрофесійних спеціалістів із галузі.

Проблеми щодо діяльності МБА, спричинені інформатизаційними процесами, новими комп'ютерними технологіями та он-лайнними режимами, мають декілька аспектів: соціальний, технічний та організаційний. Уникнути їх неможливо, а розв'язання залежить від фінансового, матеріально-технічного і кадрового забезпечення.

1. Програма ЛИБНЕТ 1998—2001 гг. «Создание общероссийской информационно-библиотечной компьютерной сети // Библиотечные компьютерные сети: Современные тенденции корпоративной работы библиотек в сетях передачи данных. — М., 1998. — С. 35—56.

2. Нечипоренко В. П. Государственная система научно-технической информации. Основные задачи на 1999—2000 гг. // Интеграция, информационные технологии, телекоммуникации. Материалы 4-й Междунар. конф. (НТИ-99, Москва, 17—19 марта, 1999 г.). — М., 1999. — С. 150—152.

3. Баженев С. Р., Баженев И. С., Красильникова И. Ю. Разработка и применение программ для работы МБА с использованием электронной почты // Библиотеки и ассоциации в меняющемся мире: Материалы 3-й Междунар. конф. «Крым-96» (Форос, Ялта, Авт. Респ. Крым, Украина, 1—9 июня 1996 г.). — М., ГПНТБ России, 1996. — Т. 2. — С. 172.

4. Власова С. И., Каленов Р. Е. Использование сетевых технологий в службе МБА БЕН РАН // Библиотеки и ассоциации в меняющемся мире: новые технологии и новые формы сотрудничества. Материалы 6-й Междунар. конф. «Крым-99» (Судак, Ялта, Авт. Респ. Крым, Украина, 5—13 июня 1999 г.). — М., ГПНТБ России, 1999. — Т. 1. — С. 269—271.

5. Проблемы представления кириллической информации в электронной форме // Я. Л. Шрайберг, М. В. Гончаров, Ю. Е. Хохлов и др. Библиотечные компьютерные сети: Россия и Запад. Современные тенденции корпоративной работы библиотек в сетях передачи данных. — М., 1998. — С. 97—106.

6. Земсков А. И. Научно-технические библиотеки на пороге информационного общества: взгляд инженера // Интеграция, информационные технологии, телекоммуникации. Материалы 4-й Междунар. конф. (НТИ-99, Москва, 17—19 марта, 1999 г.). — М., 1999. — С. 95—96.

7. Цветкова В. А. Система научной и технической информации в условиях формирования рынка в России // Там же. — С. 207—210.

8. Петров Р. В., Князев В. А., Борисова Л. Ф. Основные требования к информационному обеспечению наук о жизни // Там же. — С. 252—253.

9. Шрайберг Я. Л., Гончаров М. В. Состояние и перспективы развития технологий в российских библиотеках // Библиотечные компьютерные сети: Россия и Запад: Современные тенденции корпоративной работы библиотек в сетях передачи данных. — М., 1998. — С. 64—72.

10. Глухов В. А., Лаврик О. Л., Свирюкова В. Г. Обслуживание читателей в новой электронной среде // Там же. — С. 118—125.

11. Соболева Е. Б., Артемьева Е. Б., Жданова Т. А. Сибирский библиотечный центр непрерывного образования приглашает к сотрудничеству // Информационный бюллетень РБА. — 1999. — № 15.

Переклад з рос. Л. Вишневської

Наталія Берьозкіна,
директор Центральної наукової бібліотеки ім. Якуба Коласа НАН Білорусі

Інформаційне забезпечення науки (досвід ЦНБ НАН Білорусі)

У ЦНБ розробляється інтегрована бібліотечна система з он-лайнним Internet-доступом до інформаційних ресурсів віддалених користувачів і введенням зведеного електронного каталогу, що є головним елементом системи інформаційної взаємодії бібліотек республіки на рівні вторинних інформаційних ресурсів. Функціонує технологія подання інформаційних ресурсів ЦНБ НАН Білорусі в Internet. Активно діють інформаційні консорціуми, що об'єднують наукові організації та бібліотеки різного профілю. Розглядається проект зі створення Центру Internet-доступу до електронних наукових ресурсів.

Однією із важливих умов успішного здійснення наукових досліджень, розробки техніки та новітніх технологій є, факт сьогодні вже незаперечний, їх своєчасне та ефективне інформаційне забезпечення. Найбільший обсяг наукових інформаційних ресурсів накопичений у Білорусі в її Національній бібліотеці (НББ), у Центральній науковій бібліотеці НАН Білорусі, республіканських галузевих бібліотеках.

ЦНБ має свій досвід інформаційного забезпечення академічної науки і нам він уявляється вартим уваги наших колег.

Основний контингент користувачів ЦНБ становлять наукові працівники, аспіранти, викладачі вищих навчальних закладів (66%). Тут регулярно вивчається інтенсивність потоків, виявляються фактори, які впливають на відвідуваність тощо. Одне з досліджень, проведених в установі, мало на меті сприяти оптимізації інформаційного обслуговування користувачів й уточнити репертуар зарубіжних наукових журналів. Його результати показали, що в цілому ці фонди ЦНБ відповідають інформаційним потребам науковців та інших фахівців.

Провідні спеціалісти ЦНБ розробили «Концепцію розвитку системи інформаційного забезпечення науково-дослідних установ Національної академії наук Білорусі». Вона передбачає модернізацію інформаційно-бібліотечних процесів у книгозбірні з метою забезпечення доступу до зару-

біжних БД та електронних журналів, ефективно формування IP основних напрямів розвитку науки в республіці.

В електронний каталог ЦНБ вводяться не тільки нові надходження, а й здійснюється ретроконверсія алфавітного каталогу. В нашій бібліотеці сформовано методичну базу для введення в комп'ютер документів різних типів опису на підґрунті формату USMARC, зі складання ключових слів для ЕК, створення записів біографічних (авторитетних) даних тощо.

Базовим програмним забезпеченням для каталогізації нових надходжень в автоматизованому режимі, побудови ЕК та інших БД у ЦНБ Академії є система MARC 366. Окремі робочі місця (підготовка бібліографічних БД, передплата на вітчизняні та зарубіжні періодичні видання) були автоматизовані за допомогою програмних засобів, розроблених фахівцями установи на основі СУБД FoxPro 2.5.

Першу дослідну сітьову взаємодію в ній було здійснено в 1996 р.

Нині в Білорусі для ряду наукових бібліотек ведеться розробка інтегрованої бібліотечної системи з он-лайнним Internet-доступом до IP віддалених користувачів і введенням зведеного каталогу. АБИС підтримує виконання основних функцій інформаційно-бібліотечної діяльності, що реалізується у таких відповідних підсистемах, як:

- ◆ формування фондів;
- ◆ каталогізація документів;
- ◆ ведення зведеного електронного каталогу;
- ◆ бібліотечне обслуговування;
- ◆ управління бібліотечною діяльністю.

Процес запровадження та експлуатації інтегрованої бібліотечної системи неможливий без достатньої кількості сучасних комп'ютерів, інсталяції на них однорідної операційної системи і розвинутої ЛОМ з потужним сервером. У зв'язку з цим у Фонд інформатизації було передано проєкт, яким передбачено запровадження АБИС

© Берьозкіна Н., Київ, 2000

і розширення локальної комп'ютерної мережі в ЦНБ, для включення його в програму робіт, спрямованих на розвиток науково-інформаційної комп'ютерної мережі (НІКМ) республіки. Головним елементом системи інформаційної взаємодії бібліотек Білорусі на рівні вторинних ІР є ЗвЕК.

У 1997–2000 рр. за участю науково-інженерного підприємства «Інформаційні технології» НАН Білорусі, Республіканської науково-технічної бібліотеки, НББ, ЦНБ, ФБ Білоруського державного університету, Президентської бібліотеки розроблено національний комунікативний формат BelMARC для подання в машиночитаній формі бібліографічних записів у спосіб адаптації міжнародного стандарту UNIMARC, враховуючи правила каталогізації, прийняті в бібліотеках республіки. На базі НББ та ЦНБ НАН створено і функціонує дослідний зразок ЗвЕК, підключеного до НІКМ. Спільно зі співробітниками НІП «Інформаційні технології» розроблено технологію подання ІР ЦНБ в Internet, яка з лютого 1998 р. відкрила свій власний WWW-сервер. На її homepage є спеціальний розділ «Ресурси Internet». У режимі on-line організовано доступ до ЕК ЦНБ, що включає бібліографічні описи книг, періодичних видань, мікрофіш, мікрофільмів, окремих томів серіальних видань. Сервер використовується надзвичайно інтенсивно (близько 15 тис. звертань на добу).

ЦНБ однією з перших серед бібліотек республіки одержала вихід в Internet. Провайдером доступу до ресурсів цієї мережі для академічної книгозбірні є мережа BASNET (науково-дослідна комп'ютерна мережа НАН Білорусі). Книгозбірня з'єднана з центральним вузлом BASNET через оптоволоконний кабель, а також виділеною лінією. З 1997 р. її користувачі мають можливість працювати в Internet (це єдина бібліотека в республіці, що надає такі послуги).

Сьогодні об'єм інформації з різних галузей наукового знання, розміщеної в Internet, вимірюється астрономічними цифрами. Особливого значення набувають електронні каталоги та картотеки, що дозволяють ученим оперативної вибрати необхідні ІР з конкретної тематики.

Удосконалюючи систему інформаційного забезпечення науки, інформуючи дослідників про світові наукові досягнення, необхідно створювати свої проблемно-орієнтовані БД.

З 1990 р. ЦНБ займається побудовою бібліографічних БД. Нині в книгозбірні 11 БД власної генерації, що нараховують понад 140 тис. бібліографічних записів.

Так, БД «Ученые НАН Белоруси» містить відомості про науковців республіканської Академії, котрі ведуть дослідження в галузі природничих і технічних наук; праці вчених, літературу про них.

На підґрунті цієї БД здійснюється робота з підготовки біобібліографічних покажчиків.

Крім власних, наша бібліотека має ряд придбаних БД («Science Citation Index», ЮСИАС, «Гарант», БД ВИНІТИ, ІНІОН та ін.).

ЦНБ єдина від республіки учасниця міжнародної програми INTAS з безплатного забезпечення вчених науковою інформацією із зарубіжних журналів. Її співробітниками було зібрано понад вісім тисяч заявок і відправлено їх у шість великих бібліотек Європи. Майже всі запити дослідників задовільнили Британська бібліотека, Інститут науково-технічної інформації Ганновера і, найбільше, Голландська бібліотека РІСА. Участь академічної книгозбірні в програмі INTAS з інформаційної підтримки своєї вітчизняної науки істотно розширила можливості вчених, викладачів ВНЗ, інших фахівців щодо отримання доступу до іноземних наукових видань. Як провідна наукова бібліотека ЦНБ формує найзначніші в республіці зібрання зарубіжних наукових документів. Однак через повний брак валютних асигнувань книгозбірня не в змозі підтримувати необхідний репертуар передплати на іноземну наукову періодику. Тому особливої ваги набуває доступ до електронних журналів.

Останнім часом дедалі більше поширюються інформаційні консорціуми, що об'єднують наукові організації й бібліотеки. Так, у 1999 р. було створено Консорціум бібліотек Білорусі з метою організації інтерактивного доступу до 400 електронних наукових журналів (ЕНЖ) видавництва «Springer». Координатор проекту — ЦНБ НАН Білорусі, давній партнер фірми. Але через брак високошвидкісних каналів зв'язку ідею не було реалізовано.

Передплативши п'ять журналів видавництва «Elsevier», наша книгозбірня одержала доступ і до Електронної наукової бібліотеки Російського фонду фундаментальних досліджень.

У рамках програми робіт, спрямованих на розвиток науково-інформаційної комп'ютерної мережі Білорусі в 2000 р., розроблено проект створення Центру Internet—доступу до електронних наукових ресурсів. Його мета — розробка і введення в експлуатацію на базі ЦНБ сервісної системи для інтерактивного доступу до ЕНЖ та інших ІР у спосіб організації спеціального Internet-сервісу з установкою приймальної супутникової антени та інформаційного кеш-серверу. Проект реалізовано на основі системи SIB/CyberStream.

Переклад з рос. Н. Солонської

Новий профіль довідково-інформаційної роботи

Як провідні напрями довідково-інформаційної роботи Центральної наукової бібліотеки НАН Білорусі визначаються: аналіз стану російського сектору Internet, вивчення зарубіжного інформаційного наукового потенціалу цієї глобальної мережі та її білоруських ресурсів, надання читачам доступу до міжнародної бібліографічної інформації, можливості самостійно працювати в Internet, розробка концепції спільного використання фондів та бібліографічних даних.

Інформаційно-бібліографічна діяльність сучасних бібліотек стає дедалі актуальнішою. Над її вдосконаленням працює і відділ довідково-інформаційної роботи (ВДІР) Центральної наукової бібліотеки Національної академії наук Білорусі. ВДІР було проведено дослідження фонду бібліографічних покажчиків, які, що показали дані опитування читачів, користуються найбільшим попитом.

Отже, з цього ефективного засобу вивчення ситуації впливало, що бібліотечної інформації явно бракує за умов її дедалі зростаючої потреби з боку читачів. 60% з респондентів розв'язання проблеми дефіциту вбачають у розширенні доступу до Internet.

Працівниками ВДІР було підготовлено «Методические рекомендации по поиску информации в World Wide Web для начинающих пользователей». Нині у підрозділі діє міні-клас по роботі в Internet.

Зважаючи на те, що за умов недостатнього забезпечення сучасною технікою й надійних високошвидкісних каналів зв'язку науковець зі свого робочого місця навряд чи зможе мати доступ до світових інформаційних ресурсів, бібліотеки нашої республіки змушені й повинні відшукувати відповідні ІР і повідомляти про них споживачів. Пошук інформації, її місцезнаходження, нагадаємо, — свого роду, адресна бібліографічна довідка. Існують, що відомо, уточнювальні, тематичні та інші види довідок, які допомагають вичерпно задовольнити запити читачів. ВДІР проаналізував наповненість російського сектору Internet та обсяг

інформації, поданої іншими країнами. Дані було систематизовано. Так з'явилася БД адрес. Спочатку вони були у вигляді закладок, а з часом — цілих картотек. Але одержані на першому етапі роботи картотеки з умовними назвами: «Интернет в Белоруси» (230 адрес), «Интернет в России» (77), «Интернет за рубежом» (стільки ж) потребують надійного механізму коригування матеріалів.

Для створення тематичних підбірок з природничо-наукового профілю використовувалися пошукові системи Yahoo.com, susanin.net, gambler.ru, ap.ru. Так з'явилися великі колекції адрес.

Тому перед бібліографом завжди стоїть питання щодо відбору релевантного запиту інформації.

ВДІР вивчає й аспекти взаємодії з он-лайн-комп'ютерним бібліотечним центром (OCLC), головна мета якого — доступ до міжнародної бібліографічної інформації, спільного використання фондів та бібліографічних даних, економнішої витрати грошей. Підкреслимо, OCLC обслуговує понад 33 тис. книгозбірень усіх типів у 65 країнах світу. На Web-сайті OCLC відбито детальну інформацію щодо служби Electronic Collections Online. Тут міститься путівник по системі, новини і документації по ній, списки видавництва-учасників та назв журналів, детальний опис програми, архівації електронних версій.

Нами вивчено також можливості міжнародної мережі STN International, де представлено в online доступі найбільші БД науково-технічної інформації.

За типом інформації всі БД цієї мережі поділяються на бібліографічні, повнотекстові, довідкові, числові. Пошук інформації в БД «Science Citation Index», «Chemical Abstracts», «Current Contents» та ін. платний. Здійснюється пошук патентної інформації і на європейському та американському сайтах цих відомств.

У рамках роботи 6-ї Міжнародної конференції в Криму відбулася зустріч з представниками фірми

Bell & Howell (раніше UMI), поставщика мікроформ та електронної інформації.

Електронні бази охоплюють чимало видів інформації, але найцікавішою та найнеобхіднішою для читачів наукової бібліотеки, на наш погляд, могла б бути БД «Applied Science & Technology Plus». Нам запропонували безплатний випробувальний пароль доступу до всіх БД на ProQuest Direct.

Ми хотіли б повідомити своїм колегам про наявність нашого місцевого (білоруського академічного) сайту <http://www.ac.by>. Робота з адресами, представленими тут, має значний ККД для наукових бібліотек та їх користувачів.

Друковані документи з історії України

У XVII ст. з друкарні Києво-Печерської лаври вийшло багато видань, які були взірцями високої книжкової культури. Поряд з традиційним богословським чи близьким до нього змістом українські стародруки віддзеркалюють події історичного, літературного, філософського та релігійного характеру.

Друга половина XVII ст. в історії України позначена визвольною боротьбою нашого народу проти шляхетської Польщі, турецькими нападами та возз'єднанням із Росією, що відобразилося в одному зі стародруків того часу, який зберігається у відділі колекцій рідкісних видань та рукописів ЦНБ Харківського Національного університету ім. В. Н. Каразіна.

Оскільки книга не має титулу, вона починається з «Оглавления вещей обретающих в книжице сей» і в бібліографічних покажчиках відома під назвою «Постановленіе от его Царского Величества з Войском Запорожским року 1659». Збірка включає переказ царського указу 13. 01. 1657 р. про обрання нового гетьмана і виклад акту виборів Юрія Хмельницького за його підписами й усієї ради; текст «статей» 1654 р. Б. Хмельницького в редакції, запропонованій російським урядом під час російсько-українських переговорів 1659 р.; тексти Переяславських статей того ж та присяги новообраного гетьмана Юрія Хмельницького і виборчої ради.

Збірка документів стосується його гетьманства і стоїть дещо осібно серед видань XVII ст. Вона мала тоді велике державне значення і тому для швидкого її розповсюдження було використано друкарський верстат. Відомостей про тираж видання немає, в усіх, без винятку, його примірниках бракує титульного аркуша. Часом виходу з друку дослідники вважають кінець 1659 – початок 1660 р.

У праці Я. Запаска та Я. Ісаєвича «Пам'ятки книжкового мистецтва: Каталог стародруків на Україні» (Львів, 1981) згадуються три примірники характеризованого видання. Вони зберігаються в Російській державній бібліотеці, Державному історичному музеї (Москва) та в НБУВ. ЦНБ Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна у цьому переліку не називається, хоча також зберігає один примірник.

На відміну від інших трьох примірників, наша «книжниця» має незвичайний рукописний титул: у витончено розмальований картуш внесено назву видання, яка відрізняється від загальновідомої, а саме:

«Пункты или статьи, каковы постановлением Его Величества великого государя царя и великого князя Алексея Михайловича всея Великия и Малыя и Белья России самодержца даны в пришествии в подданство Российскому императору Малороссийского Гетмана Богдана Хмельницкого з Войском Запорожским, первые 7162 году, то есть 1654, а потом вновь прибавлены в бытность Малороссийского гетмана Георгия Хмельницкого 7167 года, то есть 1659 года» (правопис оригіналу. – В. Р.).

Примірник ЦНБ своєрідний не тільки за титульним аркушем – на нижньому його березі є рукописна помітка: «Тимофея Калинського». Ця позначка, на нашу думку, є автографом і означає належність «книжциці» Т. Калинському, громадському діячеві початку XIX ст., вихованцю Києво-Могилянської академії, депутату чернігівського дворянства, автору кількох неопублікованих історико-юридичних записок і до того ж неабиякому художникові. Можна припустити, що й титул на нашому примірнику рідкісного видання XVII ст. намалював його власник.

Виникає питання, як видання потрапило до книгозбірні? У бібліотечних анналах певних свідчень про це не збереглося, проте, спираючись на відомості, наведені в праці М. Горбаня «Записки о Малой России» О. Шафонського (окремий відбиток), повторимо, що «часть из рукописей относительно Малороссии доставлены в библиотеку здешнего (тобто Харківського. – В. Р.) университета директором училищ Черниговской губернии, статским советником М. Е. Марковым».

М. Е. Марков, член Харківського товариства наук, дарував книги Харківському університету, про що свідчать його листи: «... впрочем, у меня недавно был полный гербовник всех фамилий дворянских польских, который я в прошлом году подарил Харьковскому университету с другими разными книгами».

Ось такі відомості приховуються за скромним маргінальним написом на примірнику рідкісного українського стародруку.

*Віра Репринцева,
завідділом колекцій рідкісних видань та
рукописів ЦНБ Харківського Національного
університету ім. В. Н. Каразіна*

© Репринцева В., Київ, 2000

Олексій Онищенко,
академік НАН України,

Генеральний директор Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського

Любов Андріївна Дубровіна — сучасний історик, книгознавець, джерелознавець, діяч бібліотечної та архівної справи

Дослідниця активно працює в галузі проблем історії рукописно-книжної культури, її основних компонентів. Серед розробок Дубровіної — ґрунтовне дослідження історії Казанського літописця у списках XVI—XVIII ст., розвиток теоретичних та науково-практичних засад камеральної археографії, кодикології та кодикографії, вирішення багатьох питань наукового опису рукописних книг, архівних документів, фондів, колекцій у взаємозв'язках із спеціальними історичними дисциплінами та такими галузями історичної науки, як архівознавство, джерелознавство, археографія, бібліографія. Вчена одна з перших почала розвивати й надалі розвиває питання інформатизації рукописних і архівних фондів. Під керівництвом Л. А. Дубровіної створюється цілісний напрям науково-практичної діяльності — інформаційних видань, що всебічно розкривають рукописні фонди. Вона опрацьовує теми історії бібліотечної справи і науки, створює власну наукову школу, що відповідає сучасному рівню розвитку книгознавства, бібліотекознавства, бібліографознавства.

Учена запропонувала своє бачення предмета археографії як усього комплексу наукової та науково-інформаційної діяльності, обґрунтувала новий зміст науки кодикології та сформувала основну структуру рукописно-книжної писемності як частини історії книги.

Нині в книгознавстві та бібліотекознавстві відбуваються докорінні зміни, пов'язані із загальними процесами прискорення розвитку науки, впровадження нових ідей і технологій. Історичні умови сьогодення об'єктивно спричиняють появу людей, які чутливо сприймають нові потреби



суспільного та наукового прогресу, практичної діяльності в своїй професійній сфері, самовіддано працюють у ній і тим сприяють подальшому розвитку науки та держави світового рівня. До таких особистостей належить і Любов Андріївна Дубровіна, директор Інституту рукопису та Інституту архівознавства Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. Вона народилася в м. Шадринську Курганської обл. (Російська Федерація) 30 вересня 1950 р. Закінчила історичний факультет Волгоградського державного педаго-

гічного інституту (1972) з червоним дипломом, після чого як відмінник навчання була залишена працювати в цьому ж закладі. Трудовий шлях почала з найнижчої посади — лаборанта-препаратора. В 1973 р. за сімейними обставинами переїжджає у Середнє Поволжя — в м. Йошкар-Олу, столицю Марійської АРСР. Працює в Науководослідному інституті мови, літератури та історії при Кабінеті Міністрів Автономної республіки.

Важливими, на нашу думку, є перші роки наукової діяльності Л. А. Дубровіної, які визначили її професійну орієнтацію та фахову підготовку. Спинимось на них окремо.

У 1974 р. Л. А. Дубровіна поступила в очну аспірантуру Інституту історії СРСР АН СРСР у Москві. Вибір середньовічної історії як напряму професійних інтересів відбувся ще в студентські роки, під час роботи над дипломним проектом з теми «Російські просвітителі кінця XVI — першої

половини XVII ст. — феномен культури». Тому вона продовжує опановувати цей аспект. Навчання аспірантка проходила в секторі феодалізму. Керував ним тоді відомий історик у галузі середньовічної історії, джерелознавства, палеографії, археографії, акад. АН СРСР Лев Володимирович Черепнін, завдяки якому, значною мірою, був визначений подальший науковий шлях Дубровіної. Вона, обираючи між темами Лівонської війни та історії стосунків Росії і народів Середнього Поволжя в XVI—XVII ст., зупиняється на другій, менш дослідженій в історіографії темі. В обговоренні цієї проблематики (що вплинуло і на формування Дубровіної як науковця) брали участь видатні історики, зокрема О. О. Зімін, С. О. Шмідт, С. М. Каштанов, котрі звернули увагу на необхідність ґрунтовного опрацювання досить незначної джерельної бази дослідження вказаного періоду і рекомендували зосередитися не лише на актових джерелах з історії взаємозв'язків, а й на такому складному й спірному з боку класичного джерелознавства оповідному джерелі XVI ст., як Казанський літописець (Історія про Казанське царство). Попередня (майже річна) робота Л. А. Дубровіної в архівах та знайомство з джерельною базою дослідження допомогли остаточно закріпити тему джерельного аналізу й історико-текстологічного дослідження видатної пам'ятки російського середньовіччя — Казанського літописця, що викладав історію Казанського ханства та народів Середнього Поволжя від початку заснування до завойювання його Іваном Грозним у 1552 р.

Науковим керівником аспірантки призначається Сергій Михайлович Каштанов, д. і. н., один із найталановитіших російських учених, відомий історик-джерелознавець, учень О. О. Зіміна та Л. В. Черепніна, провідний спеціаліст у галузі актового джерелознавства та дипломатики, автор серії ґрунтовних наукових праць із середньовічної історії. Власне йому молода аспірантка була зобов'язана ґрунтовним засвоєнням методів історіографічного, археографічного, палеографічного, джерелознавчого та історико-текстологічного аналізу джерел, сукупності доволі складних спеціальних історичних дисциплін, розробці концептуальних підходів до осмислення використання нарративних джерел в історичних дослідженнях.

Дисертацію з теми «Казанський літописець: історико-текстологічне дослідження» успішно захищено в 1982 р. в Інституті історії СРСР АН СРСР. Опоненти розглядали в цьому плідне продовження традицій вивчення значних за обсягом середньовічних пам'яток як історичних джерел та розвиток методів макротекстології, започаткованих ще видатними російськими вченими кінця XIX — початку XX ст., і наголосили на істотній

ролі молодої вченої в об'єктивному висвітленні історії народів Поволзької Росії.

Три роки життя Л. А. Дубровіної пов'язані з Марійським НДІ мови, літератури та історії (1978—1981). Науковий співробітник сектору історії (1978—1979) і завсектором історії (1979—1981), вчена дедалі поглиблює роботи з середньовічного вивчення історії Марійського краю, публікує ряд ґрунтовних статей з історії його соціально-економічного та політичного розвитку в XV—XVI ст., а також прискіпливо досліджує історію Першої селянської війни в ньому на початку XVII ст.¹ Вона набуває перший науково-організаційний досвід як керівник наукового підрозділу, видає два випуски наукових праць МарНДІ, де висвітлено тему соціально-економічного розвитку регіону, і працює як член Науково-координаційної ради історичних досліджень республік Поволжя.

З 1981 р. родина Дубровіних постійно живе в Україні, Києві. Любов Андріївна поступає на роботу в Київський обласний державний архів старшим археографом (1982), а через півроку обіймає посаду заввідділом публікації, інформації та використання фондів (1983—1984). Але любов до рукописної книги й давніх нарративних джерел спричинює перехід у відділ рукописів Центральної наукової бібліотеки АН УРСР (1984), найбільше українське бібліотечне сховище середньовічних рукописних книг та стародавніх документів, де є можливість реалізувати свої знання й досвід. Дубровіну, фахівця в галузі палеографії, текстології і джерелознавства, було прийнято за конкурсом на посаду старшого наукового співробітника. За нею закріплюється тема археографічного дослідження української рукописної книги XVI—XVII ст. з фондів ВР. Віднині її доля нерозривно пов'язана з Бібліотекою. В 1986 р. вона обирається на посаду заввідділом рукописів (1986—1992).

1984—1992 рр. можна вважати періодом становлення Л. А. Дубровіної як українського вченого-книгознавця і кодиколога, хоча тоді нею було докладно вивчено списки Казанського літописця з фондів ЦНБ АН УРСР й опубліковано моногра-

¹ Слід, зокрема, відзначити такі статті, як: Социально-экономическое и политическое развитие Марийского края в XV—XVI вв. (на материалах Казанского летописца) // Вопросы дореволюционной истории Марийского края: Сб. науч. тр. — Йошкар-Ола, 1978. — С. 3—23; Некоторые вопросы истории текста Казанского летописца: К вопросу об основании Казанского ханства // Материалы конф. молодых ученых МарНИИ. — Йошкар-Ола, 1980. — С. 12—20; Первая крестьянская война в Марийском крае // Из истории крестьянства Марийского края: Сб. науч. тр. — Йошкар-Ола, 1980. — С. 3—67.

фію з історії Казанського царства². Це — значною мірою — данина її попередньому творчому доробку, логічне завершення дослідницького напрямку, що сформував її як ученого. Лише через 10 років вона ще раз повертається до історії цієї визначної пам'ятки — Дубровіну запросили написати історіографічну та археографічну передмову до наступного перевидання Казанського літописця у складі XIX тому «Полного собрания русских летописей», здійсненого у 2000 р. видавництвом «Языки русской культуры» в Москві³.

З 1985 р. Л. А. Дубровіна опрацьовує рукописну книгу XVI ст., розробляє археографічну методику опису і здійснює виявлення та попереднє датування понад 300 рукописних книг слов'янського походження, виявляє і вивчає грецькі рукописи з фондів Бібліотеки Академії наук Української РСР у Києві, що в 1988 р. були представлені на Міжнародну виставку в Афінах з нагоди 1000-ліття зв'язків грецької та української культур⁴. Проблеми опису і реєстрації книги XVI ст. виносяться вченою на обговорення на Всесоюзні книгознавчі читання, присвячені Франциску Скорині (Мінськ), та республіканську конференцію з питань оптимізації наукових досліджень фондів (Київ, ЦНБ ім. В. І. Вернадського АН УРСР)⁵.

Середина 80-х років — перші кроки комп'ютеризації основних технологічних процесів у Бібліотеці. Розробляються головні напрями діяльності, концепція електронного каталогу. В складі колективу авторів Л. А. Дубровіна бере участь у визна-

ченні стратегії розвитку установи⁶. Водночас вона починає розробляти питання пристосування археографічного опису для створення ЕК на рукописні книги. Публікує ряд статей з актуальних проблем уніфікації кодикологічного опису рукописних книг з урахуванням використання засобів обчислювальної техніки та комп'ютеризації, можливостей класифікації рукописних книг і стародруків за базисними системами ознак кодикологічного опису, системного опису рукописних книг та інтелектуалізації інформаційного пошуку в автоматизованих системах⁷.

Становище з автоматизацією показало необхідність ґрунтовної розробки питань кодикологічного опису рукописних книг, вивчення взаємозв'язків між кодикографією, археографією, бібліографією, потребу теоретико-методологічного опрацювання проблеми історії рукописно-книжної культури та її основних компонентів. У кінці 80-х — на початку 90-х років аспекти всебічного вивчення рукописних книг відбито у ряді спеціальних статей з аналізу рукописної книги як історико-культурного джерела та її джерелознавчому вивченню, формулюванню теоретичних і методологічних підвалин науки про рукописну книгу — кодикологію і її камеральну галузь — кодикографію, встановлення їх місця серед наук джерелознавчого та книгознавчого циклів. У цьому контексті Л. А. Дубровіна запропонувала своє

² История о Казанском царстве (Казанский летописец): Списки и классификация текстов. — К., 1989; Списки Казанского летописца в фондах ОР ЦНБ // Фонды отдела рукописей ЦНБ АН УРСР. — К., 1989. — С. 36–56.

³ Дубровина Л. А. Предисловие // История о Казанском царстве (Казанский летописец). — М., 2000. — С. IV–XXVI; (Репр. перевидання: Полное собрание русских летописей, т. XIX. — СПб., 1903.)

⁴ Грецькі рукописи з фондів Бібліотеки Академії наук Української РСР у Києві: Каталог виставки. — Афіни, 1988 (у співавторстві з О. М. Гальченко); Київ—Афіни: тисячолітня історія зв'язків // Україна: Наука і культура. — К., 1989. — Вип. 23. — С. 232–240.

⁵ Рукописная книга XVI ст. у фондах адзела рукапісаў ЦНБ АН УССР // Спадчына Скарыны: Зб. матеріалів перших скарынаўскіх чытаньняў (1986). — Мінск, 1989. — С. 216–222; Проблемы исследования рукописных и старопечатных фондов в ЦНБ им. В. И. Вернадского АН УССР // Оптимизация научных исследований в области библиотековедения и библиографии: Сб. науч. тр. — М., 1989. — С. 90–101; Историко-кодикологические исследования в библиотеке и проблемы описания рукописной книги // Перспективы развития библиотечного дела в Украинской ССР. — К., 1990. — С. 79–81.

⁶ Основные направления развития Центральной научной библиотеки им. В. И. Вернадского АН Украины. — К., 1989; Библиотечному делу — интенсивное развитие // Роль библиотек в развитии общества: Тез. докл. Межд. конф. 10–13 окт. 1989. — С. 4–7 (у співавторстві М. І. Сенченка, Л. Й. Костенка, М. С. Слободяника).

⁷ Кодикологія та комп'ютеризація: актуальні проблеми камеральної археографії // Українська археографія: Сучасний стан та перспективи розвитку: Тези Всеукр. конф. — К., 1988. — С. 212–213; О возможностях классификации рукописных и старопечатных книг по базисным системам признаков // Автоматизация и механизация библиотечно-библиографических процессов: Сб. науч. ст. — Киев, 1989. — С. 69–73; Рукописная книга: проблемы кодикологии и автоматизации // Научно-технический прогресс, исторический опыт и современность: Взаимодействие технического и социального прогресса в эпоху феодализма. — Свердловск, 1989. — С. 54–55; Перспективы изучения средневековой отечественной книжности и автоматизированная информационная система «Памятники письменности и печати» // Библиотечно-информационные системы: Сб. науч. тр. — К., 1990. — С. 18–32; Розробка системного опису рукописних книг та інтелектуалізація інформаційного пошуку в автоматизованих системах // Рукописна та книжкова спадщина України. — К., 1993. — Вип. 1. — С. 183–194 (у співавторстві з Л. Й. Костенком).

бачення предмета археографії як усього комплексу наукової та науково-інформаційної діяльності, пов'язаної зі введенням історичних джерел до наукового обігу, уточнила методи камерально-археографічного аналізу і визначення чіткої межі між дуже близькими камеральними галузями археографії та кодикології. Появу нової камеральної галузі вивчення рукописних книг — кодикографії — вона обгрунтувала як цілком закономірний етап подальшого розвитку і диференціації дисциплін історичного знання. Разом зі співробітниками ВР О. М. Гальченко та О. А. Івановою створює кодикологічну модель структури формалізованого опису рукопису⁸.

Обгрутовуючи новий зміст науки кодикології та формуючи основну структуру рукописно-книжної писемності як частини історії книги, Л. А. Дубровіна зробила певний внесок у розвиток історії книги як розділу книгознавства. Її основні положення вчена виклала в монографії «Кодикологія та кодикографія української рукописної книги» (К., 1992). Так викристалізувалася тема докторської дисертації «Кодикологія та кодикографія як джерелознавчі дисципліни в дослідженнях історії української рукописної книги», успішно захищеної в Інституті історії України НАН України в 1993 р. за спеціальністю «Історіографія, джерелознавство та спеціальні історичні дисципліни». Офіційними опонентами виступили акад. АН України, д. і. н., проф. Я. Д. Ісаєвич, д. і. н., проф. М. П. Ковальський, чл.-кор., д. ф. н. В. В. Німчук.

У подальшому Л. А. Дубровіна продовжує розробляти питання кодикології української книги, публікує відповідні статті, готує до друку (спільну з Л. П. Корній) монографію «Болгарський наспів з рукописних нотолінійних Ірмолоїв України», де їй належить частина кодикологічного аналізу українських Ірмологіонів кінця XVI—XVIII ст., публікує статті з історико-кодикологічних досліджень рукописів XVII—XVIII ст.

Як учений Л. А. Дубровіна виявляє багатогранні інтереси, поєднуючи свою ерудицію та інтегруючи споріднені галузі історичного знання і спеціальні історичні дисципліни: досліджує вузлові проблеми археографії, бібліографії, книгознавства, кодикології, комп'ютеризації архівної та бібліотечної справи й уніфікації описання історичних джерел, визначення узгодженої спеціальної тер-

мінології, історію бібліотек країни. Людина активної дії, вона тонко відчуває інноваційні потреби сьогодення.

Цілком закономірним є й те, що дослідниця звертається до опрацювання складних тем історії бібліотечної справи, зокрема з історії формування історико-культурних фондів, розвитку бібліотечної науки, функцій бібліотеки в історичному контексті.

До 80-річчя Національної академії наук України та її Національної бібліотеки в 1998 р. видано спільну з акад. НАН України О. С. Онищенком ґрунтовну наукову працю, монографію «Історія Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. 1918—1941» (К., 1998). У ній, на відміну від попередніх оглядових робіт з історії НБУВ, залучено значний обсяг нових архівних джерел, проведено копійний аналіз історії створення Національної бібліотеки, її розвитку, формування фондів, організації діяльності в період її існування за часів Всеукраїнської Академії наук та у передвоєнні роки, внеску працівників ВБУ в становлення й розвиток установи. Розробка теми продовжується, і невдовзі має вийти в світ другий том. Він відбиває історію книгозбірні у 1941—2000 рр.

Дослідження питань історії бібліотечної справи закономірно вивело Л. А. Дубровіну на історико-біографічні та біобібліографічні аспекти цієї галузі книгознавства. Нею написано біографічні статті, присвячені життю та діяльності таких відомих діячів архівної й бібліотечної справи, як О. М. Апанович, М. В. Геппенер, Г. П. Житецький, П. М. Попов, М. П. Візир, Д. Я. Самоквасов, М. М. Бантиш-Каменський та ін.⁹

Одночасно Л. А. Дубровіна працює в споріднених сферах діяльності — архівознавстві та археографії, органічно поєднуючи їх зі здобутками бібліотекознавства та бібліографознавства. На початку 90-х років вона бере участь у обговоренні питань архівної і рукописної україніки та створенні всеукраїнської міжвідомчої Програми виявлення, обліку, опису архівних документів і рукописних книг та створення національного банку інформації по документальних джерелах з історії України (в співавторстві з В. І. Ульяновським — від Інституту української археографії НАН України і К. Є. Новохатським — від Головного архівного управління України при Кабінеті Міністрів України), а також у розробці пакету методичних документів¹⁰.

⁸ Українська рукописна книга як об'єкт кодикології та камеральної археографії // Укр. археогр. щорічник. — К., 1992. — Вип. 1 (4). — С. 59-70; Кодикографія української та східнослов'янської рукописної книги і кодикологічна модель структури формалізованого опису рукопису. — К., 1992 р. (у співавторстві з О. М. Гальченко та О. А. Івановою).

⁹ Українські архівісти: Біобібліографічний довідник / Упор. О. М. Коваль, І. Б. Матяш, С. В. Шандра: У 3-х вип. — Вип. 1. — К., 1999. — С. 35—37, 82—85, 140—143, 292—295.

¹⁰ Архівна та рукописна україніка: Матеріали розширеної міжвідомчої наради. — К., 1992. — С. 51—62.

Любов Андріївна — ініціатор і один із основних авторів ідеї створення «Національної архівної інформаційної системи» (НАІС) та теоретико-методологічного її забезпечення, де враховано міжнародний досвід розробки баз даних рукописних книг і архівних колекцій¹¹. Унаслідок опрацювання цієї теми колектив Інституту рукопису НБУВ (під керівництвом Л. А. Дубровіної), Головне архівне управління та Інститут української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського НАН України підготували збірник наукових праць, що інтегрував здобутки архівної системи й бібліотек України в галузі інформатизації історико-документальних фондів архівної та бібліотечної справи¹². З огляду на це, вченою були розроблені основні положення інформатизації архівної справи, які на добровільних засадах дослідниця виконувала спільно з Українським науково-дослідним інститутом архівної справи та документознавства¹³. Розділ з них увійшов у колективний підручник «Архівознавство» для студентів вищих навчальних закладів¹⁴. Слід відзначити й внесок Л. А. Дубровіної та керованого нею колективу у випуск довідника «Архівні установи України» (К., 2000), підготовленого разом із Державним комітетом архівів України.

Упродовж 90-х років учена приділяє увагу розвитку теорії й практики археографії, бере участь у розробці перспективних напрямів історії і теорії археографії та споріднених джерелознавчих наук, формулює основні положення нового бачення камеральної археографії й її прикладних аспектів¹⁵. Структура опису архівної інформації різного рівня узагальнення, зважаючи на сучасні потреби науки, є науковим результатом розвитку археографічної теорії (впроваджено в практику не лише бібліотечної, а й архівної діяльності). За цими

методиками опубліковано довідники по особових архівних фондах видатних діячів НАН України, і, вже згадувані, «Архівні установи України».

Про високий науковий авторитет Л. А. Дубровіної свідчить те, що вона була автором, керівником та виконавцем проектів у програмі ДКНТ «Книжкова спадщина України» (1992—1996) і Міннауки «Документальні ресурси архівної української в сучасних суспільних комунікаціях», «Рукописно-книжна культура України в суспільних процесах» (1997—1999), координатором проекту ДКНТ «Архівна та рукописна українська: Національна зведена система документальної інформації» (1992—1996).

Наукові здобутки Л. А. Дубровіної поціновано Премією НАН України ім. М. Костомарова 1996 р. Це визначило й те, що її ім'я ввійшло в сучасні професійні довідники¹⁶.

Ще одна грань діяльності вченої — науково-організаційна. Масштабність наукових досліджень, міцний кадровий склад відділу рукописів та розвиток його функцій у структурі Бібліотеки дав змогу в зв'язку з її реорганізацією створити на базі цього підрозділу Інститут рукопису, профілем котрого є науково-дослідна і науково-інформаційна робота в галузі кодикології, археографії, джерелознавства, документознавства, архівознавства тощо.

Розроблена Л. А. Дубровіною концепція ІР передбачає забезпечення процесу збирання, зберігання і введення до наукового та культурного обігу найцінніших рукописних пам'яток і рукописної спадщини українського народу та народів, які проживають на території нашої держави, колекційних рукописних матеріалів інших країн і народів. Наукова (дослідна, методична, практична й інформаційна) робота ІР, пов'язана з теоретичною і науково-практичною розробкою проблем писемного джерела в усіх його виявах, властивостях та сутностях; з вивченням основних закономірностей розвитку писемної культури України й світової історико-культурної спадщини. Рукописи Інституту являють собою єдиний національний архівний та бібліотечний фонд і тому невіддільні від формування книжкових колекцій НБУВ.

У процесі діяльності ІР вдалося створити міцні підвалини свого наукового напрямку не лише в межах НБУВ. Л. А. Дубровіна започаткувала власну історико-книгознавчу школу в галузі української кодикології, камеральної археографії, джерелознавства. Під її керівництвом або за участю та консультуванням підготовлено понад 20 кандидатів і докторів історичних наук. Серед них: І. П. Анто-

¹¹ Національна архівна інформаційна система: структура даних (Матеріали для обговорення) (К., 1994) і «Архівна та рукописна українська» і комп'ютеризація архівної справи в Україні» (К., 1996) тощо.

¹² Національна архівна інформаційна система «Архівна та рукописна українська». — К., 1996. — Вип. 1.

¹³ Основні положення концепції комп'ютеризації архівної справи в Україні // Студії з архівної справи та документознавства. — Т. 3. — К., 1998. — С. 6—17.

¹⁴ Архівознавство. Підручник для студентів вищих навчальних закладів України. — К., 1998. — С. 228—246.

¹⁵ Матеріали до розробки концепції діяльності Інституту української археографії. До Всеукраїнської наради «Українська археографія сьогодні: проблеми і перспективи». Київ, 16—18 грудня 1992 р. — К., 1992. — С. 6—10; «Архівна та рукописна українська»: До проблеми об'єкта археографічного та інформаційного опису // Рукописна та книжкова спадщина України. — К., 1995. — Вип. 2.

¹⁶ Матяш І. Б. Дубровіна Любов Андріївна // Джерелознавство історії України: Довідник. — К., 1998. — С. 167—168.

ненко, С. О. Булатова, О. М. Гальченко, Л. А. Гнатенко, Н. М. Зубкова, О. М. Колосовська, Н. В. Марченко, І. Б. Матяш, Л. В. Муха, І. А. Сергєєва, О. В. Сохань, О. П. Степченко, О. О. Хамрай, Є. К. Чернухін, В. А. Ясулайтіс та ін., у дисертаціях котрих розкрито найважливіші проблеми кодикології, палеографії, археографії рукописної книжності й історії книги, книжкових колекцій та зібрань. Учні Л. А. Дубровіної продовжують розвивати актуальні питання слов'янської, грецької, латинської, польської кодикології й історії української книги. Вона бере участь у розробці програми кандидатських іспитів за спеціальністю 07. 00. 08 — Книгознавство, бібліотекознавство, бібліографознавство, керує підготовкою фахівців з названих галузей. Цю роботу було визнано відповідною званню професора, яке дослідниця цілком заслужено отримала в 1996 р.

Значну увагу ІР НБУВ приділяє підготовці реєстрів, каталогів, оглядів, описів, путівників, покажчиків матеріалів фондів та інших науково-інформаційних видань із цієї сфери археографічної науки як у традиційному, так і електронному вигляді. ІР систематично готує до друку різноманітні довідники й покажчики для розширення аудиторії читачів та користувачів інформації: опубліковано ряд покажчиків і каталогів.

Високу оцінку в науковому середовищі здобули ті, що створені в ІР НБУВ під керівництвом і за участю Л. А. Дубровіної: пам'ятки рукописної спадщини просвітителів і створювачів кириличного алфавиту Кирила та Мефодія (укл. Л. А. Гнатенко), арабські рукописи (упор. А. В. Савченко); грецькі рукописи III—XX ст., актові документи, листування ієрархів (укл. Є. К. Чернухін); каталог документальних матеріалів М. С. Грушевського з фондів ІР ЦНБ НАН України (укл. С. М. Кіржаєв), документи Б. Д. Грінченка (укл. Н. М. Зубкова); документи музичного архіву М. Д. Леонтовича (упор. Л. П. Корній, Е. С. Клименко) тощо. На окрему увагу заслуговує підготовлений колективом Інституту рукопису та Інституту архівознавства НБУВ путівник «Видатні вчені Національної академії наук України: особові архівні і рукописні фонди академіків і членів -кореспондентів у Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського (1918—1998)» (К., 1998).

Бібліографічна діяльність відбилася в покажчику до періодичного видання «Вісті Таврійської вченої архівної комісії і Таврійського товариства історії, археології та етнографії (1887—1931)» (укл. Л. В. Шарипова. — К., 1994); «Києво-Могилянська академія у документах і рідкісних виданнях Центральної наукової бібліотеки ім. В. І. Вернадського НАН України. Видання XVIII — першої чверті XX ст. Матеріали до бібліографічного покажчика». Вип. 1. (укл. Л. М. Де-

ниско, за участю М. С. Рубльової, В. Р. Галай).

Масштабною є едиційна діяльність ІР — публікації документів творчого спадку та епістолярії В. І. Вернадського й Пантелеймона Куліша, Володимира Антоновича (упор. С. М. Кіржаєв), документів з історії Гетьманщини (упор. В. Й. Горобець, К., 1993); Альбоми Д. П. Деляфліза; матеріали до 5-го тому Малоросійського родословника В. Л. Модзалевського (вип. 1—3). Високу оцінку фахівців отримав збірник документів у 3-х томах із фондів НБУВ, підготовлений співробітниками Інституту рукопису та Інституту архівознавства «Історія Академії наук. 1918—1923: Документи і матеріали» (упор.: В. Г. Шмельов, В. А. Кучмаренко, О. Г. Луговський та ін.).

Л. А. Дубровіна — засновник, відповідальний редактор та голова редакційної колегії періодичного збірника наукових праць ІР НБУВ «Книжкова та рукописна спадщина України: Археографічні дослідження унікальних архівних та бібліотечних фондів» (з 1993 р.), який на сьогодні нараховує шість випусків і є одним з провідних у галузі кодикології, археографії, книгознавства, архівознавства в країні.

Останні два роки директор Інституту рукопису НБУВ Л. А. Дубровіна обіймає посаду і в. о. директора Інституту архівознавства, організовує науково-методичну та науково-едиційну діяльність цього підрозділу установи. Учена бере активну участь у її науково-дослідній та науково-методичній роботі, є членом Ученої ради НБУВ, редколегії журналу «Бібліотечний вісник», «Наукових праць Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського», а також інших споріднених видань: «Архіви України», «Студії з архівної справи та документознавства», «Археографічного щорічника» тощо.

Активно працює Л. А. Дубровіна в громадських організаціях і професійних радах, зокрема «Національній комісії з питань повернення в Україну культурних цінностей при КМ України», «Науково-видавничій раді Державного комітету архівів України». Вона є членом професійних товариств — «Спілки архівістів України», «Спілки бібліотекарів України», «Українського біографічного товариства», міжнародного товариства «Український історик», обрана академіком нещодавно створеної громадської «Української академії істориків» та ін.

Л. А. Дубровіна не замикається в межах роботи інститутів рукопису та архівознавства і є учасником обговорення основних напрямів діяльності НБУВ, зокрема питань формування та розвитку історико-культурних фондів, створення науково-пошукового апарату, формування комплектування фондів, наукової діяльності в галузі книгознавства та бібліографії.

Зазначимо ще одну ланку діяльності науковця — у роботі спеціалізованих рад: Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, вченій раді Українського державного науково-дослідного інституту архівної справи та документознавства, експертній раді Вищої атестаційної комісії України, у проведенні зовнішніх експертиз тощо.

Завершуючи огляд наукової, науково-організаційної та науково-педагогічної діяльності

Л. А. Дубровіної, можна привітати її з тим, що до свого ювілею вона підійшла з плідними здобутками в історичній науці, і цей рубіж, який слід вважати лише «першою молодістю» і першою зупинкою для осмислення ідей, концепцій, планів, вона зустрічає, кохаючися в улюбленій праці у колективі однодумців і з потужним доробком. Це й є найвищим щастям у житті вченої.

Список основних праць Л. А. Дубровіної

1975

О некоторых проблемах развития феодализма в Марийском крае накануне присоединения к Русскому государству // *Материалы науч. сес. МарНИИ по итогам исслед. работ, 1974 г.* — Йошкар-Ола, 1975. — С. 13—15.

1976

«Казанский летописец» как источник по истории Марийского края в XV—XVI веках // *Науч. сес. МарНИИ по итогам работы за 1971—1975: (Тез. докл.)*. — Йошкар-Ола, 1976. — С. 35—37.

Социально-экономическое и политическое развитие Марийского края в XV—XVI вв.: (На материалах Казанского летописца) // *Вопросы дореволюционной истории Марийского края: Сб. науч. тр.* — Йошкар-Ола, 1976. — С. 3—23.

1980

Некоторые вопросы истории текста Казанского летописца: (К вопр. об основании Казан. ханства) // *Материалы конф. молодых ученых МарНИИ*. — Йошкар-Ола, 1980. — С. 12—20.

Первая крестьянская война в Марийском крае // *Из истории крестьянства Марийского края*. — Йошкар-Ола, 1980. — С. 3—65. — (Тр. / МарНИИ; Вып. 44).

Ред. *Из истории крестьянства Марийского края*. — Йошкар-Ола, 1980. — (Тр. / МарНИИ; Вып. 44). — Наук. ред.

Ред. *Сельское хозяйство Марийской АССР в 1940—1960 гг.* — Йошкар-Ола, 1980. — (Тр. / МарНИИ; Вып. 50). — Наук. ред.

1981

Казанский летописец: Классификация списков. — Йошкар-Ола, 1981. — 114 с. — Деп. в ИНИОН АН СССР 11. 09. 81, № 8462.

1986

Некоторые особенности протографа списков II типа Казанского летописца // *Материалы Всесоюз. конф. по проблемам источниковедения отеч. истории*. — Днепропетровск, 1986. — С. 81—83.

1987

Материалы по историческому краеведению в фондах ЦНБ АН УССР / Л. А. Дубровина,

Л. А. Крижановская // *Первая всесоюз. науч. конф. по ист. краеведению (Полтава, окт. 1987 г.)*: Тез. докл. и сообщ. — К., 1987. — С. 165—166.

1988

Использование математических методов и средств вычислительной техники в кодикологических исследованиях рукописных книг / Л. А. Дубровина, В. А. Ясулайтис // *Информатика и науковедение: Тез. докл. Всесоюз. науч. конф.* — Тамбов, 1988. — С. 118.

Історія науки і археографія / О. М. Апанович, Л. А. Дубровіна // *Українська археографія: Сучас. стан та перспективи розвитку: Тези доп. Респ. наради*, груд. 1988 р. — К., 1988. — С. 141—143.

Кодикологія та комп'ютеризація: актуальні проблеми камеральної археографії // *Українська археографія: Сучас. стан та перспективи розвитку: Тези доп. Респ. наради*, груд. 1988 р. — К., 1988. — С. 212—213.

Материалы по историческому краеведению в фондах ОР ЦНБ АН УССР // *Тез. докл. I Всесоюз. конф. по ист. краеведению*. — Полтава, 1988. — С. 90—91.

Грецькі рукописи з фондів ЦНБ АН УРСР у Києві: Кат. виставки / Уклад. Л. А. Дубровіна, О. М. Гальченко. — Афіни, 1988. — 23 с. — Грец.

Ред. *Каталог арабских рукописей из ЦНБ им. В. И. Вернадского АН УССР: Кат. / Сост. А. В. Савченко*. — К., 1988. — Відп. ред.

1989

Библиотечному делу — интенсивное развитие / Л. И. Костенко, М. С. Слободяник, Л. А. Дубровина // *Роль библиотек в развитии общества: Тез. докл. и сообщ. Междунар. науч. конф. (10—13 окт. 1989 г., Киев)*. — К., 1989. — Вып. 1. — С. 4—8.

Библиотечные фонды: к проблеме классификации и научного использования // *Роль библиотек в развитии общества: Тез. докл. и сообщ. Междунар. науч. конф. (10—13 окт. 1989 г., Киев)*. — К., 1989. — Вып. 1. — С. 84—86.

Историко-культурные фонды библиотек как объект междисциплинарных исследований / Л. А. Дубровина, М. С. Слободяник // *Роль*

библиотек в развитии общества: Тез. докл. и сообщ. Междунар. науч. конф. (10—13 окт. 1989 г., Киев). — К., 1989. — С. 33—37.

Исторические коллекции книг и библиотечных собраний и совершенствование их организации и хранения / Л. А. Дубровина, Л. В. Муха // Прогрессивные библиотечные технологии: организация и управление. — К., 1989. — С. 127—133.

История о Казанском царстве: (Казанский летописец): Списки и классификация текстов. — К.: Наук. думка, 1989. — 192 с.

Київ—Афіни: тисячолітня історія зв'язків // Наука і культура. — К., 1989. — Вип. 23. — С. 232—240.

О возможностях классификации рукописных и старопечатных книг по базисным системам признаков / Л. А. Дубровина, В. А. Ясулайтис // Автоматизация и механизация библиотечно-библиографических процессов: Сб. науч. ст. — К., 1989. — С. 69—73.

Основные направления развития Центральной научной библиотеки им. В. И. Вернадского АН Украины / Н. И. Сенченко, Л. А. Дубровина, Л. И. Костенко, М. С. Слободяник: Препр. — К., 1989. — 12 с.

Проблемы исследования рукописных и старопечатных фондов в ЦНБ им. В. И. Вернадского АН УССР / Л. А. Дубровина, Л. В. Муха // Оптимизация научных исследований в области библиотековедения и библиографии: Сб. науч. тр. — М., 1989. — С. 90—101.

Рукописная книга XVI ст. у фондах адзела рукапісаў ЦНБ АН УССР // Спадчына Скарыны: Зб. мат. першых скарынаўскіх чытаньняў (1986). — Мінск, 1989. — С. 216—222.

Рукописная книга: проблемы кодикологии и автоматизации // Научно-технический прогресс, исторический опыт и современность. Взаимодействие технического и социального прогресса в эпоху феодализма. — Свердловск, 1989. — С. 54—55.

Сохранность рукописных и старопечатных фондов: основные задачи исследования физического состояния фонда и методика его анализа / Л. А. Дубровина, Е. М. Гальченко // Исследование, реставрация и консервация средневековых рукописных памятников: Тез. докл. Междунар. конф. (16—21 окт. 1989). — М., 1989. — С. 48—50.

Списки Казанского летописца в отделе рукописей ЦНБ АН УССР // Рукописные фонды Центральной научной библиотеки им. В. И. Вернадского АН УРСР. — К., 1989. — С. 78—93.

1990

Актуальные вопросы исследования рукописных и старопечатных книг / Л. А. Дубровина, В. А. Ясулайтис // Библиотеки АН УССР: Сб. науч. тр. — К.: Наук. думка, 1990. — С. 73—78.

Историко-кодикологические исследования в библиотеке и проблемы компьютеризации описания рукописной книги // Перспективы развития библиотечного дела в Украинской ССР: Тез. докл. и сообщ. Респ. науч. конф. (16—18 окт. 1990 г.). — К., 1990. — Ч. 1. — С. 79—81.

Перспективы изучения отечественной средневековой книжности и автоматизированная система «Памятники письменности и печати» // Библиотечно-информационные системы: Сб. науч. тр. — К., 1990. — С. 18—32.

Перспективы развития Центральной научной библиотеки им. В. И. Вернадского АН Украины / Н. И. Сенченко, Л. А. Дубровина, Л. И. Костенко, М. С. Слободяник // Библиотечно-информационные системы: Сб. науч. тр. — К., 1990. — С. 4—9.

Рец. Сучасні проблеми едиційної археографії: [Рецензія] // Матеріали наради «Методичні рекомендації по передачі текстів документів XV—XVIII ст.». — К., 1990. — С. 89—94.

1991

К программе создания рукописной «Украиники» // Библиотека — информатизация — наука: Тез. докл. и сообщ. Респ. науч. конф. (8—10 окт. 1991 г., г. Киев). — К., 1991. — Ч. 2. — С. 57—59.

Проблема стандартизации описания рукописных и архивных фондов для создания автоматизированных информационных массивов // Там же. — Ч. 1. — С. 31—33.

Ред. Грецькі актові документи і листи з фондів Центральної наукової бібліотеки ім. В. І. Вернадського АН УРСР.: Кат. рукописів XVI—XIX ст. / Уклад. К. Є. Чернухін. — К., 1991. — 54 с. — Відп. ред.

Ред. Документальні матеріали М. С. Грушевського у фондах відділу рукописів ЦНБ ім. В. І. Вернадського АН УРСР: Кат. / Уклад. С. М. Кіржаєв. — К., 1991. — 114 с. — Наук. ред.

1992

Архівна та рукописна Україніка: Програма виявлення, обліку, опису архівних документів, рукописних книг та створення національного банку інформації по документальних джерелах з історії України / В. І. Ульяновський, Л. А. Дубровіна, К. Є. Новохатський // Архівна та рукописна Україніка: Матеріали розширен. міжвід. наради «Архівна та рукописна Україніка», Київ, 17 жовт. 1991 р. — К., 1992. — С. 51—62.

Архівна та рукописна Україніка: Міжвід. нарада у Києві (17 жовтн. 1991 р.) // Вісн. АН України. — 1992. — № 1. — С. 97—98.

Історико-кодикологічні дослідження рукописних фондів // Дослідження фондів наукових бібліотек України: Сучасний стан та перспективи розвитку: Перша наук. сес. бібліотекознавства, Київ, 29 жовтн. 1992 р. — К., 1992. — С. 10—12.

Кодикографія української та східнослов'янської рукописної книги і кодикологічна модель структури формалізованого опису рукопису / Л. А. Дубровіна, О. М. Гальченко. — К., 1992. — 153 с.

Кодикологія та кодикографія української рукописної книги. — К., 1992. — 262 с.

Перспективні напрями роботи відділу історії і теорії археографії та споріднених джерелознавчих наук // Матеріали до розробки концепції діяльності Інституту української археографії: До Всеукр. наради «Українська археографія сьогодні: проблеми і перспективи». Київ, 16—18 груд. 1992 р. — К., 1992. — С. 6—10.

Структура і зразки кодикологічного опису східнослов'янської рукописної книги // Архівна та рукописна Україніка: Матеріали розширеної міжвід. наради. — К., 1992. — С. 92—115.

Українська рукописна книга як об'єкт кодикології та камеральної археографії // Укр археогр. щорічник. — К., 1992. — Вип. 1. — С. 59—70.

1993

Інститут рукопису: завдання і перспективи // Бібл. вісн. — 1993. — № 3/4. — С. 41—45.

Кодикологія української книги XV—XVIII ст.: об'єкт та проблеми археографічного опису // Слов'янська писемність і розвиток духовної культури: Зб. матеріалів. — К., 1993.

М. В. Геппенер — український архівіст і палеограф та його архівні матеріали у фондах ЦНБ ім. В. І. Вернадського АН України // Укр. археогр. щорічник. — К., 1993. — Вип. 2 (5). — С. 32—37.

Національна архівна інформаційна система (НАІС): актуальні проблеми «Архівної та рукописної Україніка» і шляхи створення зведеної бази даних на бібліотечні, музейні та архівні колекції, фонди / Л. А. Дубровіна, Г. В. Боряк, С. М. Кіржаєв // Бібл. вісн. — 1993. — № 3/4. — С. 58—64.

Опис рукописних книг: бібліографія, археографія, кодикографія? // Бібл. вісн. — 1993. — № 1/2. — С. 12—20.

Розробка системного опису рукописних книг та інтелектуалізація інформаційного пошуку в автоматизованих системах / Л. А. Дубровіна, Л. Й. Костенко // Рукописна та книжкова спадщина України: Археографічні дослідження унікальних архівних та бібліотечних фондів. — К., 1993. — Вип. 1. — С. 189—200.

Супрасльський ірмолой 1601 р.: деякі аспекти кодикологічного дослідження // Рукописна та книжкова спадщина України: Археографічні дослідження унікальних архівних та бібліотечних фондів. — К., 1993. — Вип. 1. — С. 13—20.

Рец. [Рецензія] // Укр. археограф. щорічник. — К., 1993. — Вип. 2. — С. 399—401. — Рец. на кн.: Grimsted Patricia Kennedy. Archives and Manuscripts

Repositories in the USSR: Ukraine and Moldavia. — Princeton, 1988. В. I: General Bibliography and Institutional. — LIII, 107 p.

2. Рец. [Рецензія] / Л. А. Дубровіна, К. Є. Новохатський // Арх. України. — 1993. — № 1/3. — С. 106—108. — Рец. на кн.: Grimsted Patricia Kennedy. Archives in Russia. Brief Directory, Moscow; St.-Peterburg, 1992. — Pt. 1.

Ред. Ділова документація Гетьманщини XVIII століття: Зб. документів / Упоряд., авт. передм. та комент. В. Й. Горобця. — К.: Наук. думка, 1993. — 392 с. — Відп. ред.

Ред. «Известия Таврической ученой архивной комиссии» і «Известия Таврического общества истории, археологии и этнографии»: Бібліогр. покажч. / Упоряд. Л. В. Шаріпова. — К., 1993. — 179 с. — Відп. ред.

Ред. Історія Академії наук, 1918—1923: Документи і матеріали. — К.: Наук. думка, 1993. — 376 с. — Член редкол.

Ред. Києво-Могилянська Академія в рукописних та книжкових збірках Центральної наукової бібліотеки ім. В. І. Вернадського Академії наук України: Анот. покаж. / Укл. О. М. Ігнатенко та ін. — К., 1993. — Відп. ред.

Ред. Рукописна та книжкова спадщина України. Археографічні дослідження унікальних бібліотечних та архівних фондів / Відп. ред. Л. А. Дубровіна, Г. В. Боряк. — К., 1993. — Вип. 1. — 249 с.

1994

«Архівна та рукописна Україніка»: до проблеми об'єкта археографічного та інформаційного опису в системі НАІС // Рукописна та книжкова спадщина України. — К., 1994. — Вип. 2. — С. 189—209.

Вступ / Л. Дубровіна, В. Гром // Олена Михайлівна Апанович: Бібліогр. покажч.: (До 75-річчя від дня народження і 50-річчя наук. діяльності). — К., 1994. — С. 4—16.

Турійський ірмолой початку XVII ст. — стародавня пам'ятка церковного співу в Україні / Л. П. Корній, Л. А. Дубровіна // Рукописна та книжкова спадщина України. Археографічні дослідження унікальних бібліотечних та архівних фондів. — К., 1994. — Вип. 2. — С. 22—30.

Українська кодикологія: до питання про об'єкт дослідження // Укр. археогр. щорічник. — К., 1994. — Вип. 3.

Ред. Б. Д. Грінченко: Анотований покажчик особистого архіву з фондів Центральної наукової бібліотеки ім. В. І. Вернадського Академії наук України: Кат. / Укл. Н. М. Зубкова. — К., 1994. — Вип. 1: Віршовані твори. — Відп. ред.

Ред. Рукописна та книжкова спадщина України. Археографічні дослідження унікальних бібліо-

течних та архівних фондів / Відп. ред. Л. А. Дубровіна, Г. В. Боряк. — К., 1994. — Вип. 2. — 262 с.

1995

Рукописна книга як історико-культурне джерело та її джерелознавче вивчення // Історія українського середньовіччя: Козацька доба : Зб. наук. пр.: У 2 ч. — К., 1995. — Ч. 1. — С. 152—161.

Ред. Києво-Могилянська академія у документах і рідкісних виданнях Центральної наукової бібліотеки ім. В. І. Вернадського НАН України. Видання XVIII — першої чверті XX ст.: Матеріали до бібліогр. покажч. / Уклад. Л. М. Дениско та ін. — К., 1995. — Вип. 1. — 188 с. — Заст. головного ред. редкол.

1996

«Архівна та рукописна Україніка»: до проблеми об'єкта археографічного та інформаційного опису в системі НАІС // Національна архівна інформаційна система «Архівна та рукописна Україніка» і комп'ютеризація архівної справи в Україні. — К., 1996. — Вип. 1. — С. 41—62.

Зарубіжна анотована бібліографія з питань уніфікації та стандартизації архівної каталогізації / Л. А. Дубровіна, Л. В. Шаріпова // Національна архівна інформаційна система «Архівна та рукописна Україніка» і комп'ютеризація архівної справи в Україні. — К., 1996. — Вип. 1. — С. 272—301.

Інститут рукопису Національної бібліотеки України: комплектування та використання колекційних фондів // Стратегія комплектування фондів наукової бібліотеки : Міжнар. конф., жовт., 1996. — К., 1996.

«Інтелектуальне» повернення історичної спадщини: до проблеми опису та реєстрації документальної інформації в Національній архівній та бібліотечній автоматизованій системі України // Повернення культурного надбання України: проблеми, завдання, перспективи. — К., 1996. — Вип. 6. — С. 261—270.

Книжкова спадщина України: електронна енциклопедія / Л. А. Дубровіна, Л. Й. Костенко, Т. П. Павлуша // Національна архівна інформаційна система «Архівна та рукописна Україніка» і комп'ютеризація архівної справи в Україні. — К., 1996. — Вип. 1. — С. 181—188.

Національна архівна інформаційна система України і «Архівна та рукописна Україніка» / В. С. Лозицький, Г. В. Боряк, Л. А. Дубровіна // Національна архівна інформаційна система «Архівна та рукописна Україніка» і комп'ютеризація архівної справи в Україні. — К., 1996. — Вип. 1. — С. 12—18.

Палеографічне та кодикологічне дослідження рукописів // Болгарський наспів в українських

ірмолоях XVI—XVII ст. (Дослідження та публікація нотних текстів). — К., 1996.

Проблеми комплектування рукописних фондів // Информ. бюл. раб. совещ. директоров науч. б-к и информ. центров акад. наук — членов Междунар. асоц. акад. наук СНГ и акад. наук стран Балтии, 15—16 мая 1996 г. — К., 1996.

Рівні організації та опису інформації для Національної архівної інформаційної системи України: до питання дескриптивних методик // Актуальні проблеми розвитку архівної справи в Україні: Доп. та повідомлення наук. конф., 15—16 берез. 1995 р. — К., 1996. — С. 43—48.

Рец. Визначний здобуток української історичної науки // Рукописна та книжкова спадщина України. — К., 1996. — Вип. 3. — Рец. на кн.: Мацюк О. Я. Історія паперу в Україні. — К., 1995. — 186 с.

Ред. Боряк Г. В. Національна архівна спадщина України та державний реєстр «Археографічна Україніка: архівні документальні ресурси та науково-інформаційні системи. — К., 1996. — Відп. ред.

Ред. Національна архівна інформаційна система «Архівна та рукописна Україніка»: Зб. наук. пр. — К., 1996. — Вип. 1. — Член редкол.

Ред. Рукописна та книжкова спадщина України. Археографічні дослідження унікальних бібліотечних та архівних фондів / Відп. ред. Л. А. Дубровіна, Г. В. Боряк. — К., 1996. — Вип. 3. — 248 с.

1997

Архівознавчі аспекти концепції архівної справи в Україні // Українське архівознавство: історія, сучасний стан та перспективи : Наук. доп. на Всеукр. конф. (Київ, 19—20 листоп. 1996 р.). — К., 1997. — С. 37—42.

1998

Болгарський наспів з рукописних нотолінійних ірмолоїв України кінця XVI—XVII ст. / Л. П. Корній, Л. А. Дубровіна. — К., 1998. — 323 с.

Всенародна бібліотека України під час реорганізації її діяльності в 1929—1934 рр. // Наукові праці НБУВ. Бібліотека. Наука. Культура. Інформація. — К., 1998. — Вип. 1. — С. 4—17.

З історії створення Вінницької філії Всенародної бібліотеки України / Л. А. Дубровіна, Н. М. Зубкова // Там же. — С. 26—28.

Інформатизація в архівній справі // Архівознавство: Підручник для студентів вищих навчальних закладів. — К. 1998. — С. 228—246.

Історія Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського / Л. А. Дубровіна, О. С. Онищенко. — К.: НБУВ, 1998. — 335 с.

Кодикологія // Джерелознавство історії України: Довід. — К., 1998. — С. 51.

М. П. Василенко та В. І. Вернадський як фундатори Національної бібліотеки Української Держави // Архівна та бібліотечна справа в Україні доби визвольних змагань (1917—1921 рр.). — К., 1998. — С. 185—198.

Основні положення концепції комп'ютеризації архівної справи в Україні // Студії з арх. справи та документознавства. — К., 1998. — Т. 3. — С. 6—17.

Передмова / Л. А. Дубровіна, В. Г. Врублевський, О. І. Путро // Видатні вчені Національної академії наук України. Особові архівні та рукописні фонди академіків і членів-кореспондентів у Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського (1918—1998): Путівник. — К., 1998. — С. 5—16.

Ред. Видатні вчені Національної академії наук України. Особові архівні та рукописні фонди академіків і членів-кореспондентів у Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського (1918—1998): Путівник. — К., 1998. — 307 с. — Заст. голови редкол.

Ред. Історія Національної академії наук України, 1924—1928: Документи і матеріали. — К.: НБУВ, 1998. — 764 с. — Член редкол.

Ред. Історія Національної академії наук України, 1929—1933: Документи і матеріали. — К., 1998. — 544 с. — Член редкол.

Ред. Рукописна та книжкова спадщина України. Археографічні дослідження унікальних бібліотечних та архівних фондів. — К., 1998. — Вип. 4. — 304 с. — Відп. ред.

1999

Бантис-Каменський Микола Миколайович // Українські архівісти: Біобібліогр. довід. — К., 1999. — Вип. 1: (XIX ст. — 1930-і рр.). — С. 35—37.

Геппенер Микола Володимирович // Українські архівісти: Біобібліогр. довід. — К., 1999. — Вип. 1: (XIX ст. — 1930-ті рр.). — С. 82—84.

Гнат Житецький як засновник та перший керівник відділу рукописів Всенародної бібліотеки України (1918—1929) // Вісн. Харків. держ. акад. культури. — 1999. — Вип. 1. — С. 111—119.

Житецький Гнат Павлович // Українські архівісти: Біобібліогр. довід. — К., 1999. — Вип. 1: (XIX ст. — 1930-ті рр.). — С. 140—143.

Інститут рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського як архівна установа / Л. А. Дубровіна, Н. М. Зубкова // Арх. України. — № 1/6. — 1999. — С. 13—26.

Кодикологія та її метод у взаємозв'язках зі спорідненими галузями історичної науки // Спе-

ціальні галузі історичної науки: Зб. на пошану М. Я. Варшавчика. — К., 1999. — С. 54—67.

Національна архівна інформаційна система України «Архівна та рукописна Україніка» // Актуальні проблеми сучасного джерелознавства: Матеріали укр.-рос. наук. семінару, Київ—Санкт-Петербург, 1999 р. — К., 1999. — С. 81—86.

Рукописна книга як об'єкт національного бібліографічного репертуару України в контексті поняття «писемна пам'ятка» та її автора // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського. — 1999. — Вип. 2. — С. 141—154.

Самоквасов Дмитро Якович // Українські архівісти: Біобібліогр. довід. — К., 1999. — Вип. 1: (XIX ст. — 1930-і рр.). — С. 292—295.

Створення Національної бібліотеки Української Держави та її концепція // Студії з архівної справи та документознавства. — К., 1999. — Т. 5. — С. 139—142.

Ред. Музичний архів М. Д. Леонтовича: Кат. / Уклад. Л. П. Корній, Е. С. Клименко. — К.: НБУВ, 1999. — 114 с. — Відп. ред.

2000

Нацистська бібліотечна політика у період окупації Києва у 1941—1943 рр. і доля книжкових фондів Бібліотеки Академії наук УРСР / Н. І. Малолетова, Л. А. Дубровіна // Рукописна та книжкова спадщина України. Археографічні дослідження унікальних архівних та бібліотечних фондів. — К., 2000. — Вип. 5. — С. 139—172.

Предисловие к изданию 2000 г. // История о Казанском царстве (Казанский летописец). — М.: Яз. рус. культуры, 2000. — С. IV—XXVI. — (Полное собрание русских летописей; Т. 19).

Презентація книги «Грецькі рукописи у зібраннях Києва. Каталог» / Л. А. Дубровіна, Н. Г. Солонська // Бібл. вісн. — 2000. — № 4. — С. 42—44.

Статути Всенародної бібліотеки України при ВУАН як джерело з історії розвитку та трансформація ідеї Національної бібліотеки (1918—1934) // Укр. археогр. щорічник. — К., 2000. — Вип. 3/4. — С. 250—272.

Ред. Архівні установи України: Довід. — К., 2000. — 259 с. — Заст. голови редкол.

Ред. Грецькі рукописи у зібраннях Києва: Кат. / Упоряд. Є. Чернухін. — К.; Вашингтон, 2000. — 384 с. — Член редкол.

Ред. Рукописна та книжкова спадщина України. Археографічні дослідження унікальних архівних та бібліотечних фондів. — К., 2000. — Вип. 5. — 173 с. — Відп. ред.

ПИСЕМНА ТА КНИЖКОВА СПАДЩИНА УКРАЇНИ

Віталій Русанівський,
член-кореспондент НАН України

Четвероєвангеліє 1569 р. і крехівський Апостол 60-х років

Четвероєвангеліє — перший в Україні друкований біблійний текст. У той період помітна тенденція передавати Святе писмо церковнослов'янською мовою. Мова крехівського Апостола мала всі можливості передавати мову Біблії. Отже, що доводить автор статті, як й інші тодішні європейські літературні мови, давня українська перебувала на тому ж високому ступені розвитку.

XVI ст. в Польщі, Україні й Білорусії було позначене помітним впливом реформації. Нижчих шарів населення вона торкнулася мало, зате на аристократію, а за нею й шляхту, вплинуло помітно. Релігійна боротьба позначилася на розвиткові літературної мови, адже реформація завдала відчутного удару по т. зв. «триязычній єресі», тобто католицькому твердженню про право існування Святого писма тільки трьома мовами: староеврейською, грецькою та латинською. Реформація ж стверджувала можливість перекладу Біблії й іншими мовами.

Переклади Святого писма народними мовами викликали почуття національної самоповаги, пробуджувало гідність і пошану до свого найголовнішого засобу спілкування. Відомі діячі церковної реформи — Віклер, Ян Гус, М. Лютер, Ж. Кальвін — це не тільки борці проти папізму, а й літературні реформатори — творці народних літературних мов.

В Україні релігійне реформаторство в найзагостренішій формі виявилось в соціанстві, яке особливо поширилося на Волині. Тому не дивно, що саме тут 1563 р. побачив світ найкращий протестантський переклад Біблії польською мовою. В 50—80-ті роки з'являються рукописи Євангелія й українською мовою: 1556—1561 — Пересопницьке Євангеліє, Євангелія В. Тяпинського (після 1570 р.), Негалевського (1581); тоді ж постає крехівський Апостол — переклад зі згаданої польської кальвіністської Біблії 1563 р. І хоча поштовх перекладові Нового Заповіту українською мовою дало протестанство, але ініціаторами його української версії були православні: протес-

танти виступали проти папізму й терпимо ставилися до східної церкви.

Наприкінці століття новим утвердженням католицизму в Польщі (а відповідно і в Україні) зайнявся Орден єзуїтів. Управившись з усіма відгалуженнями протестантизму, єзуїти взяли за давніх представників схизми — православних і, звичайно ж, за церковнослов'янську мову як не належну до трійці священних мов. В Україні ця мова стає одним із основних об'єктів захисту — святою мовою, невіддільною від самого розуміння православної церкви. Тому пробуджений раніше інтерес до живої мови поступово зникає, навіть сприймається як ворожий православ'ю. 1568 р. волинський дигнітарій Григорій Ходкевич намірився видати Четвероєвангеліє староукраїнською мовою, але на перешкоді стало повернення до церковнослов'янської мови як священної. Та й прибулі з Москви Іван Федоров та Петро Мстиславець не радили цього робити (Москви на той час реформація зовсім не торкнулася). Сам Гр. Ходкевич про свій намір писав так: «Помыслилъ же былъ есми и се, иже бы сію книгу, вырозумѣнія ради простыхъ людей, преложити на простую мову, и имѣлъ есми о том попеченіе великое. И совещаща ми люди мудрые, в том писмѣ оученые, иже прекладані емъ з давныхъ пословиць на новые помылка чинится немалая, яко же и нынѣ обрѣтається в книгах новаго перевода»¹. Цієї ж думки дотримувався давній захисник православ'я І. Вишенський, який застерігав: «Євангелія и Апостола въ церкви и литургии простымъ языкомъ не выворочайте, по литургии же, для вырозумѣнья людского, попросту толкуйте и выкладайте...»². Отож, у 1674 р. Іван Федоров здійснив видання Апостола церковнослов'янською мовою. Отоді-то й перервала-

¹ Огієнко І. І. Крехівський апостол 1560 р. — Варшава, 192. — С. 84.

² Вышенский И. Сочинения. М.-Л.: Изд. Акад. наук СССР, 1955. — С. 272.

ся надовго традиція викладання Святого письма рідною мовою, а особливо після того, як Росія підпорядкувала собі українську церкву. Думка І. Огієнка, висловлена ще в 20-ті роки, певною мірою актуальна й сьогодні: «І нарід український, під час довгого панування над Україною Москви (1654 — 1917), не мав уже своєї національної церкви, що привело його до національної несвідомості і до тієї культурної темноти, в якій перебуває й тепер»³.

У XVII ст., щоправда, була спроба з боку релігійно-культурних діячів, близьких до Києво-Могилянської академії, відновити інтерес до вживання народної мови в церкві. І. Галятовський писав: «Старайся, жебы всѣ люде зрозумѣли тоє, що ти мовишь на казаню, бо святыи Іван Златоустый мудрый был казнодѣя, еднакъ его ганила невѣста за казанье трудное, же сѧ з него нѣчою не научила и не ѡ(т)несла пожитку душевного... Если будешь слово Божое проповѣдати, а нѣкто его не зрозумѣеть, себе самого будешь проповѣдати и выславляти, а не слово Божіе»⁴.

Та повернемося в XVI століття. Російська мова, як відомо, настільки злилася з церковнослов'янською (з походження староболгарською), що стала симбіозом східнослов'янської із південнослов'янською. Українська мова як літературна, відмінна від церковнослов'янської, заявила про себе в XIV ст. в юридичних документах. Це було цілком природне явище. Адже перший переклад Святого письма німецькою мовою також мав в основі актову мову. Але, повторимо, всі переклади Євангелій і Апостола староукраїнською мовою були рукописними. Ніколи не друкувався і крехівський Апостол. В основі його лежав переклад польської протестантської Біблії 1563 р., але позначився і вплив церковнослов'янських перекладів. І. Огієнко відзначає: «Мова КА без порівняння живіша, більше народня, ніж мова Пересопницької євангелії, де ще занадто багато церковнослов'янізмів... Ані одна з досі відомих більших пам'яток XVI віку не має такої справді живої мови, як КА»⁵. Дослідник визначає належність мови КА до північноукраїнського наріччя. Це доводить поплутання *ѣ* — *e*, хоча правопис лишився попереднім; польські носові звуки перекладаються українськими неносовими відповідниками: *okręt* — *окрут*, *thęcza* — *туча*, *prędko* — *прудко*, *częstokzoc* — *частокрот*, *bez wąpienia* — *без вотпеня*, *piękny* — *пекны*. Звук *p*, як це характерно для північноукраїнського наріччя, завжди твердий; *бура*, *вечерати*, *горачий*, *дыравый*. Окремо треба тут розглянути

синонімічні ряди слів, що утворювалися внаслідок взаємодії мов (української, церковнослов'янської, польської, чеської). Здавалося б, українська мова не мала прямих контактів з чеською. Звідки ж бралися в перекладах Нового Заповіту чеські слова? Вживання чеської мови в XV—XVI ст. стало в Польщі модою, ознакою доброго тону й культурного виховання. Українська юридична мова спершу контактувала з відповідним жанром чеської безпосередньо, запозичаючи з неї цілі формули чеських канцелярій. Протестантизм, як відомо, зародився в Чехії. І в своїх численних писаннях Ян Гус свідомо уникав німецьких слів, відшукуючи відповідні їм чеські. Взагалі ж гусити дуже дбали про чистоту мови своїх писань і казань. Крім безпосереднього чеського впливу в XVI ст., вже відчувається той, що йшов із Чехії в Польщу. І хоча чехи ще тоді намагалися уникати німецьких слів, але в їхній літературній мові було їх уже багато, так що вони потрапляли і в польську. Отож, звернемося до чехізмів у КА.

Однією з ознак чеського походження певного слова є наявність *h* у польських словах, які з цим же звуком легко потрапляють в українську мову: ч. *handlovati* «торгувати», «крамарювати», п. *handel* «торгівля», звідки *гандель* у КА; ч. *ohyzda* «огидник», «мацапура», «почвара», «потвора», п. *ohyda* «огида», «мерзота», звідки *огида* в КА; ч. *hanet/hanit* «ганьбити», «ганити», «гудити», п. *hańbić* «ганьбити», звідки *ганити* в КА; ч. *hanba* «ганьба», «сором», «безчестя», п. *hańba* (те ж саме), звідки *ганьба* в КА; ч. *hojny* «багатий», «рясний», «росянистий», «щедрий», «розкішний», «гойний», п. *hojny* «щедрий», звідки *гойний* у КА; ч. *zhynout* «загинутися», «згинутися», «пропасти», п. *zginąć* (слово, очевидно, спільнослов'янське, бо тут виступає у п. фонетичній формі, можливо, звідси й *згинутися* в КА).

Природно, що слова, яких не фіксує чеська мова, найшвидше польського походження. Це, скажімо *Гмах*, п. *gmach* «будівля»; *льох*, п. *loch* «підвал», «погріб», «льох»; *окрутний*, п. *okrutny* «жорстокий», «лютий», «шалений»; *шалений*, п. *szalony* «скажений»; *шацунок*, п. *szacunek* «повага»; *шлюбовати*, п. *ślubować* «клястися», «присягати»; *будинок*, п. *budynek* (хоч є ч. *budova*, що походить з нім.); *добиток*, п. *dobytek* «майно», «домашня скотина»; *лискавиця* «блискавка», п. *łysek*, *błysek*, «блиск», «спалах». Навпаки, якщо слово не вживається в польській мові, то, скоріше за все, воно прийшло в КА безпосередньо з чеської: *кульгати*, ч. *kulhat* «кульгати», «шкунтильгати», «шкандибати»; *a* у ч. мові єднальний сполучник: *Въстан а ходи* (13); *иди а возми* (623), *хороба*. ч. *řogový* «паршивий», «нікудишній»; «вбогий» / «убогий», ч. *ubohý* «бідний», «безталанний»; *вельми* (може бути й польське українське), у п. немає; *ковач*, ч.

³ Огієнко І. І. Назв. праця. — С. 85.

⁴ Галятовський І. Ключ розуміння / Підгот. до видання І. П. Чепіга. — К., 1985. — С. 218.

⁵ Огієнко І. І. Назв. праця. — С. 207.

кован («коваль») у п. kowal; дія «діяння», ч. dej «дія», «подія»; *осен*, ч. oseni «сходи», «прорість», «вруна»; *остен* «жало» ч. osten «колючка», «шип», «шпилька», «шпичак», «шпичка», «голка»; *розділ* «відмінність» ч. rozdil (знак розділу межі жиди и поганы — 430); *снідати*, ч. snidat; *сполу* «разом», «спільно», ч. spolu te same; утискъ (Терпи утискъ, як жолнѣр Христов — 524), ч. ūtisk «утиск», «гніт», «гноблення» (у п. є похідне ūtiskiwać «скаржитися»; нѣякій (Был там нѣякій час — 100), ч. niyaku «ніякий», «невизначений»; *через* (Через целый ден стегал есми руки мои до люду — 275), ч. přes (čas) přes prázdniку «під час канікул»; *шидити*, ч. šidet «кривдити», «ображати»; *немоць* (Лежал, маючи фебру и червону ю немоць — 154), ч. nemoc «хвороба».

Деякі слова, потрапивши в польську мову з чеської, зазнали певних фонетичних змін і вже в такому вигляді опинилися в українській: *ачколвек*, ч. ačkoli, ačkoliv «хоча», «хоч», «дарма що», п. aczkolwiek; *брама*, ч. brana «брама», «ворота», п. brama; *безецний*, ч. bezestny «безчесний», п. bezestny «безчесний», «підлий», «низький», «негідний»; *власний*, ч. vlastní «власний», «свій», п. własni; *жарты*, ч. žert «жарт», п. zart; *праца*, ч. prace «праця», «робота», п. praca; *приходень* (Визнаючися быт гостми і приходнями на землѣ — 577), ч. pŕichozi «людина, що прибула, прибуває», п. pŕzychodni «той, хто приходить», *яскиня* (Тулячися в яскинях (пропастьхъ) землѣ — 581), ч. jeskype «печера», п. jaskinia «печера», «грот»; *дуфати*, ч. doufat «надіятися на кого, що», п. dufat «вірити»; *зуфалий*, ч. zoufalý «розпачливий», «сповнений відчаю», перен. «відчайдушний», «запеклий», «заповзятий», «шалений», «безвихідний», п. zuchwały «зухвалий».

Трапляється, що від того самого дієслова в чеській і польській мовах утворюються однакові за змістом, але словотворчо відмінні іменники. Напр., від польського дієслова badać (ч. bádat) «досліджувати», «вивчати» в п. утворюється похідне badacz, у ч. badatel, в укр. мові слово *бадач* (КА) походить з польської; українська мова, як і чеська, не зберегла носових голосних, тому укр. *згинути* більше відповідає ч. zgnout, ніж п. zginać; слово *пекний* «гарний», «красивий» походить скоріше від ч. rekni ніж від п. rikny; укр. пятро «поверх» іде від ч. patro а, можливо, від п. pitro з опущенням носової голосної, але з пом'якшенням попередньої *n*, те ж саме стосується п. dz, яке розвинулося перед *i*: укр. мова його не прийняла, тому в КА знаходимо *надѣя* (ч. nadeje, п. nadzieja; нім. Parier ч. мова перейняла в тому ж звучанні rarig, у п. нім. *ie* дало *ie* rarierz, українці перейняли його або від чехів, або безпосередньо від німців — *папір*; є, звичайно, етимологічний зв'язок між п. lustro «дзеркало» і ч. lustr «люстра» (у КА *люстро*), але тепер їхні значення розійшлися.

Чеське kalich «келех», «чаша» ближче до джерела запозичення (лат. calix), ніж п. kielich, в мову КА воно потрапляє з польської: *келіх*.

Якщо в чеській і польській мовах вживається якесь слово без особливих, зумовлених тільки фонетичними особливостями, змін, то це може свідчити як про його чеське походження, так і про дію спільної західнослов'янської мовної спадщини. Це, наприклад, *умисель* у КА, з яким споріднене і ч. ūmysl «намір», «замір», «задум», «замисел», умисел, «думка», і п. umysl — «розум», «розумові здібності»; *вырок*, що може бути і з ч. výrok — «вислів», «суд. вирок», і з п. wurok «вирок», «рішення», «постанова»; *вонност*, ч. vonny «запашний», «пахучий», п. vonnosć «добрий запах»; *замок* (Втекают на замки яко на местцо безпечное — 575), ч. zamek, п. zamek; *котва, котвиця*: ч. kotva «якір», п. kotwa, kotew, kotwica «якір»; *належати* (нехай з нами мешкают, яко разумным належит — 186), ч. náležet, п. nalezec; *правиця* (Зложи правицу свою на мене — 596), ч. pravice, п. prawice «права рука, правиця»; *рачити* (Всю правду ознаймити рачиль — 305), ч. začit, п. gaczyc «рачити», «зволити», «хотіти», «воліти»; *рокъ* (каждый рок — 559) «рік», ч. rok (každý rok) «щорічно»; п. rok; *розказати* «наказати», ч. rozkazat «наказати», «віддати наказ», «розпорядитися», п. rozkazać «наказати»; *потреба*, треба (Ми потреба быти на свято въ Єрусалиме — 99; Не треба искати местца второму — 565), ч. třeba і třebas «треба», «потрібно», «необхідно»; *літость* «смуток», «печаль», «журба», ч. litost, п. litość: *моц* «сила», «міць», ч. moc, п. moc; *шкода*, ч. szkoda «шкода», «збитки», п. szkoda «шкода», «збитки».

Якщо слово не вживається в сучасній чеській мові, то, очевидно, воно прийшло в мову КА з польської. Це фразеологізм *мати на бачности* (Пасѣте стадо Христово, маючи его на бачности — 192), п. bacność «увага», «пильність», mieć się na bacności «бути обережним», *окрутний*, п. okrutny «жорстокий», «лютий»; п. urok «очарування», звичайно, не має нічого спільного з ч. urok «процент», тому немає сумніву, що в КА воно ввійшло з п. мови, давши згодом в укр. мові такі деривати, як *урочий*, *урочистий* та навіть і *зурочити*; з п. походить *плага*, яку І. Огієнко тлумачить як «язва», хоч у сучасній польській мові plaga має значення «біда», «нещастя»; словотвірною словом *прильбиця* скоріше належить до запозичень з польської мови (суч. п. przylbica «забрало», «шолом зварника»), хоч у сучасній чеській мові є přilba і přilba «каска», «шолом».

Якщо слово не вживається в сучасній чеській мові, то, очевидно, воно прийшло в мову КА з польської. Це фразеологізм *мати на бачности* (Пасѣте стадо Христово, маючи его на бачности — 192), п. bacność «увага», «пильність», mieć się na bacności «бути обережним», *окрутний*, п. okrutny «жорстокий», «лютий»; п. urok «очарування», звичайно, не має нічого спільного з ч. urok «процент», тому немає сумніву, що в КА воно ввійшло з п. мови, давши згодом в укр. мові такі деривати, як *урочий*, *урочистий* та навіть і *зурочити*; з п. походить *плага*, яку І. Огієнко тлумачить як «язва», хоч у сучасній польській мові plaga має значення «біда», «нещастя»; словотвірною словом *прильбиця* скоріше належить до запозичень з польської мови (суч. п. przylbica «забрало», «шолом зварника»), хоч у сучасній чеській мові є přilba і přilba «каска», «шолом».

Слово *комната* (суч. кімната) також прийшло із західнослов'янських мов, проте в сучасній чеській мові воно вживається з ремаркою *книжн.* і пере-

кладається як «покій», «покої», «парадна кімната», а в польських словниках кваліфікується як застаріле; окремі слова, що, безумовно, існували в східнослов'янських мовах з давніх часів, збереглися в українській мові, набувши в польській іншої фонетичної будови; пор. у КА п̄нези і п. рієнідз, рієнідзу «гроші»; до застарілих поетичних належить у польській мові слово *miłować* «любити»; у ч. мові воно вживається й тепер без обмежень: *milovat* — «кохати», «любити», звідси воно, очевидно, й потрапило в КА: *миловати* («любити»).

У КА чимало синонімічних форм. Найпростіші з них — це фонетичні варіанти, властиві для всього лексичного складу мови, зокрема чергування уз в на початку слова: вперед — уперед, впасти — упасти, вчинити — учинити, вбогий — убогий, вже — уже. З морфологічних синонімічних форм можна виділити особові форми дієслова *быти*: *єсми* та *єсмо*, а також прислівники *тут* і *ту*.

Значно ширше представлені лексичні синоніми. Їх можна поділити на словотвірні з походження, не пов'язані з різними територіями України, на іномовні запозичення з їх слов'янськими відповідниками. До власне українських належать наявні й тепер синоніми (не абсолютні) *час* і *година* (Єст час и година — 283; Припоминает час або годину свою — 252); *стадо* — *череда* (Хто спасет стадо, а молока от череды не поживает — 326); *криница* — *студня* (З неперебраной студни або криници оплывають всѣ добродѣйства на збор — 465); очевидно, сюди варто віднести й *сумненьє* — *совість*, хоч обидва слова спершу могли належати й до церковнослов'янської мови; правда, автор перекладу розрізняє походження обох слів: Сумненья або руским языком реку — совести своей — 261). Польське *obraz* — «картина», «зображення», «ікона» — перекладач передає словом *подобеньство*, до якого додається ще *шталт*: Служет штал-

ту й подобеньствам речий небесних — 564; сюди ж належить *праця* й *робота*, хоча в тексті КА вони нібито семантично розрізняються: Порожня будет праца и работа его — 96.

Такі синоніми, як *немоць* — *хвороба* — *болесть* засвідчують різні джерела походження: Маю непєрєставаючюю болєст серцу моему — 268; Уживай вина для частых твоих хвороб — 615; Лежал, маючи фебру и чирвоную немоць — 154. Сюди ще додається український фонетичний варіант *хороба*. Те саме стосується й похідного прикметника: *немоцен* — *хворий* — *хорий*: Трохима єсми оставил немоцного — 532; Свѣтлост видит очом хворым — 625; Так был хор, же был близко смерти — 455.

Чимало т. зв. синонімів — це переклади українською слів з інших мов, напр.: *Авьва* то єст *отець*; *педагог* з власною викладається *учител*; *Х(ристо)с* єст слово грецкое, што ся нашим языком выкладаєть *помазанець*: У грецкум стоит *євнух*, што ся розумѣєть *рѣзанець*, то єст *валах*: *секты*, што по нашому власне *зборы невѣрных*; *сцептр* (*сцентрум*, *жєзьль*): *Посох справедливости* єст *сцентрум* *королевства* твоего.

Чому Четвероевангеліє 1569 р. і крехівський Апостол 60-х років цього ж століття розглядаються в одному ряду, хоча вони й написані різними мовами: перше — церковнослов'янською, другий — давньою українською? Насамперед, Четвероевангеліє — перший в Україні друкований біблійний текст, по-друге, створені ці книги приблизно в той самий час, але відчувається вже тенденція передавати Святе письмо церковнослов'янською мовою; по-третє, мова крехівського Апостола мала вже на тоді можливості передавати мову Біблії, як і відповідні церковнослов'янські інтерпретації. Тобто давня українська літературна мова перебуває на тому ж ступені розвитку, що й інші тодішні європейські літературні мови.

Євген Біленький,
пошукувач НБУВ

Фонд Шодуарів: історія надходження колекції

С. Шодуар — відомий власник одного з найбільших приватних музеїв у Європі, який знаходився в родинному палаці в м. Івниця Житомирського повіту. Тут були портретна галерея, цінна бібліотека, сімейний архів, колекції грецьких і римських монет і медалей, гравюри, давньоруські й античні старожитності з грецьких розкопок Причорномор'я. Превалююча частина збірки, що становить значний інтерес для науки, зберігається в Інституті рукопису НБУВ.

Збирання старовинних рідкісних книг, колекціонування предметів мистецтва і старовини, які накопичувалися в домашніх музеях на початку ХІХ ст., було поширеним явищем у шляхетських родинх Правобережжя України й Волині, зокрема Сапегів, Мнішків, Ржевуських та ін. Барони Шодуари (відомий, свого часу, в Україні рід поміщиків та землевласників) належали до тих, хто не тільки започаткували в Україні, а й піднесли рівень своїх приватних зібрань до рівня найзначніших зібрань Європи. На думку дослідниці музейної справи Е. Піскової, саме ініціатива представників цієї сім'ї і таких громадських діячів, як В. В. Тарновський, О. М. Польш, Б. І. Ханенко та ін. протягом ХІХ — початку ХХ ст. надала міцного імпульсу розвитку й становленню вітчизняного музеєзнавства, сприяла створенню цілого ряду приватних музеїв в Україні¹.

І сьогодні не зменшується інтерес науковців до спадщини Шодуарів. Найбільша частина їхньої цінної збірки знаходиться нині в Інституті рукопису НБУВ, певний відсоток — в обласному архіві та краєзнавчому музеї Житомира.

У 1919 р. бібліотека Шодуарів надійшла до його міського музею. Її історичну вартість уже

тоді визначили фахівці бібліотечної справи, в червні 1921 р. — підтвердив член Вінницької філії Всеукраїнської бібліотеки України В. А. Камінський. Заради збереження спадщини цієї родини навіть постало питання щодо створення філії ВБУ в Житомирі й розміщення в їхньому колишньому будинку (Архів Інституту рукопису НБУВ, оп. 1, № 18, арк. 50—51).

Тодішній заввідділом рукописів ВБУ П. М. Попов у 1931 р. відібрав найцінніше для передачі до її фондів у Києві. У звіті про своє наукове відрядження, виголошеному в Комісії українського письменства доби феодалізму ВУАН та в Науково-дослідній комісії бібліотекознавства та бібліографії ВБУ, він зазначив, що «ця коштовна бібліотека дала багато раних не згаданих науці рукописних і рідких друкованих пам'яток — і західно-європейських, і слов'янських» (ІР НБУВ, ф. 285, № 516, арк. 98).

У 1932 р. (24 жовтня) 9421 том із зібрання Шодуара, а також частина рукописних матеріалів родини згідно зі «Списком рукописів історичного відділу Волинського державного музею» надійшли до Всенародної бібліотеки України (Архів ІР НБУВ, оп. 1, од. зб. 43, арк. 70). Цінні рукописи зі збірки ВБУ одержувала і пізніше, а «решту рукописів історичного відділу, серед яких є автографи польських королів та гетьманів з колишньої бібліотеки Шодуара, адміністрація музею відмовилася передати як волиніку» (Архів ІР НБУВ, оп. 1, од. зб. 43, арк. 71). Тому за списком «Рукописи Волинського державного музею» від 23. 01. 1934 р. серед матеріалів, переданих із житомирських фондів до відділу рукописів ВБУ, зафіксовано значну частину шодуарівських документів (Архів ІР НБУВ, оп. 1, од. зб. 44, арк. 41—67). Залишки архіву надійшли із Житомирського музею в 1979 р. (Архів ІР НБУВ, Книга надходжень 1957—1985 рр., арк. 40, № 146). Саме тоді розпочалося опрацювання збірки.

© Біленький Є. А., Київ, 2000

¹ Піскова Е. Роль приватної ініціативи у розвитку українського музейництва кінця ХІХ — початку ХХ ст. // З історії колекціонування в Україні / Тези Всеукр. наук конф., присвяченої збирацькій діяльності баронів де Шодуар. Житомир, 10—12 жовт. 1994 р. — С. 6—8.

Історичні корені родини де Шодуарів походять із Франції. Наприкінці 70-х років XVIII ст. купець Ян Йозеф Шодуар переїхав звідти в Польщу, до Варшави, згодом осів у Баварії, а в 1814 р. отримав баронський титул від її короля Максиміліана. Його успадкували всі нащадки Шодуара. З часом барон переїхав до Росії, прийняв її підданство і далі згадується в біографічній літературі як махновський купець першої гільдії¹. Знаємо, що він жив на Волині, у Бердичеві, потім — у власному маєтку в містечку Івниця Житомирського повіту Волинської губ. (нині — с. Івниця Житомирської обл.), землі якого потім остаточно одійшли цій родині².

Ян Йозеф і його син Станіслав були нобілітовані російським царем Олександром I³. У 1827 р. Шодуари отримали в Росії підтвердження свого баронського титулу⁴.

Першим науковою і збирацькою діяльністю в цій сім'ї почав займатися брат Яна Йозефа — Антуан, нідерландський філософ і мораліст, автор багатьох праць, бібліофіл (учився в латинських школах Маастріха, в університеті Франекер (Фрисляндія) на факультеті філософії та теології). У 1779 р. Валлонський синод визнав його пастором і направив у Лейден, де той перебував протягом семи років, зайняв кафедру філософії, метафізики й астрономії у Франекері, написав загальновідому працю з філософії «*De justo proetio metaphisices statuendo*». Антуан також цікавився ботанікою, орнітологією та іншими галузями знань (ф. 283, № 7, 8), що відбилося і на характері формування змісту книгозбірні.

У 1807 р. А. Шодуар припиняє наукову діяльність і подорожує. З 1819 р. він мешкає у Лейдені, де зібрав багату бібліотеку. Активно займався наукою, співпрацюючи з колегою і приятелем Брюгманом. Після його смерті барон залишив місто, мандрував європейськими країнами. Помер у Гарлемі 20 лютого 1824 р.⁵ За заповітом Антуана його майно успадкував брат — Ян Йозеф (ф. 283, № 86).

Шодуар Станіслав Янович (1792—1858) народився у Варшаві⁶. Чл.-кор. Петербурзької Академії наук (1836) та Археологічного товариства, член ради з господарських питань Київського інституту шляхетних дівчат (1838—1846), колекціонер, бібліофіл, почесний наглядач Києво-Подільського повітового училища (1834—1837), почесний наглядач Києво-Печерського повітового дворянського та парафіяльного училищ (1838—1851), перший помічник голови Київської тимчасової комісії для розбору давніх актів (1843), колезький радник (1851), директор Київської контори державного комерційного банку.

Для тогочасних колекціонерів становили інтерес його праці з нумізматики, зокрема про обіг

руських та стародавніх іноземних монет, з історії монети в країнах Сходу — Китаї, Японії, Кореї. Особливо цінна праця «*Aperçu sur les monnaies russes et sur le monnaies étrangères qui ont en cours en Russie depuis le temps les plus reculés jusqu'à, à nos jours*» (СПб., 1836). Це дослідження давньоруських грошових одиниць ґрунтувалося на численних першоджерелах (літописах, грамотах, указах, законах тощо) та стародруках.

Російською мовою працю переклав В. Анастасевич. Вона вийшла друком під назвою «Обозрение русских денег и иностранной монеты, употреблявшейся в России с древнейших времен» (СПб., 1836—1841). За неї С. Я. Шодуара було нагороджено повною Демидівською премією Петербурзької АН (1841), яка присуджувалася за роботи в галузі науки, техніки, мистецтва.

Працюючи над книгою, дослідник користувався не тільки колекціями монет Ермітажу, Академії, Інституту східних мов, деяких приватних зібрань, а й власним.

Збирацькою діяльністю активно займалася і родина Станіслава Шодуара^{*}.

Він — власник одного з найзначніших приватних музеїв у Європі. У його палаці^{**} в Івниці розміщувалося музейне зібрання, портретна галерея, цінна бібліотека та родинний архів. Становили інтерес гравюри, колекції давньоруських і античних старожитностей з грецьких розкопок Причорномор'я, багата колекція грецьких та римських монет і медалей. Її наукове опрацювання й опис здійснив, на прохання барона, професор Пізанського університету, автор ряду спеціальних робіт, нумізмат, антиквар Доменіко Сестіні^{***} (1750—1832) у дослідженні «*Corrections ét additions à l'ouvrage du D. Sestini intituli: Descrizione d'alkune medaglie Greche del Museo del sig. Bar. S. de Chaudoir*». Видано у Флоренції в 1831 р., форматом у 4°, обсяг — 126 стор. із

* Известия Церковно-археологического общества при Киевской духовной академии за июнь 1888 г. // Тр. КДА. — К., 1888. — С. 136; *Петров Н. И.* Библиотека барона Шодуара и вновь открытое древнее изображение свв. Бориса и Глеба, и, может быть, Св. Владимира // Киев. старина, 1888. — № 8. — С. 33.

** Планувався за замовленням власника, з парком, де було зведено й павільони (у китайському і готичному стилях), склеп, оздоблений західноєвропейськими вітражами XIV й XV ст. та скульптурами Альберта Торвальдсена (Известия Церковно-археологического общества при Киевской духовной академии за июнь 1888 г. // Тр. КДА. — К., 1888), творів популярного австрійського портретиста І. Б. Лампі-молодшого — найулюбленішого художника Шодуара, якому барон замовляв сімейні портрети протягом 1814—1821 рр.

*** Сестіні виконував обов'язки придворного антиквара тосканського герцога.

шістьма таблицями. Згодом Шодуар доповнив її. І в 1835 р. ця праця вийшла в Парижі.

У його фонді в Інституті рукопису НБУВ є розписка Д. Сестіні про отримання грошей від С. Шодуара впродовж 1819—1828 рр. (ІР НБУВ, ф. 283, № 210). І, враховуючи спільні інтереси, не дивно, що своє зібрання рукописів нумізматичних праць Сестіні заповів саме барону*. В архіві останнього є рукописи італійського дослідника, які відбивають його творчу спадщину. Серед них: «Dissertazione Sopra le Stateri Degli Antichi Fatta Da Domenico Sestini», 1816 (ф. 283, № 1117). Копія з рукопису «Systema Geographicum numismaticum» (ф. 283, № 147—163) у 16, значних за обсягом, томах, оправлених у шкіру й дошки (оригінал рукопису, як й інші матеріали, придбав свого часу великий герцог тосканський Леопольд II (*Брокгауз, Эфрон. Энциклопедический словарь.* — Т. 58. — С. 712).

У фонді ІР НБУВ знаходиться 2-е друковане видання Д. Сестіні «Classes generales seu moneta vetus populiagum ...» Флоренція, 1821 (ф. 283, № 164); рукописна копія нумізматичного каталогу, укладеного ним «Musei Caesara. Musaei Etruriae» (ф. 283, № 166), мабуть, належала до фонду родинної книгозбірні, оскільки має її екслібрис; каталог найдавніших монет музею «Catalogus numorum veterum musei» (ф. 283, № 165).

Значну частину експонатів власного музею, а саме боспорські та ольвійські старожитності, С. Шодуар продав Ермітажу, решта — нумізматичні старожитності, зокрема й такі цінні речі, як золота монета Св. Володимира, — дісталися другій дружині барона й були вивезені до Англії**.

У 1888 р. Івницю для огляду колекції відвідав секретар Церковно-археологічного товариства М. І. Петров, який одразу звернув увагу на портрет Київського митрополита Євгенія Болховітінова роботи польського художника Соколовського***.

Інформація щодо бібліотеки Шодуарів за різними джерелами істотно відмінна. Так, польський бібліограф Ф. Радзішевський (1875) указує на кілька тисяч томів, М. І. Петров (1888) — на 30

тис. томів, У. Г. Іваск (1904) — на 40 тис. томів*.

За Ф. Радзішевським, добре був представлений відділ полоніки, зокрема праці з історії Речі Посполитої**. Дослідник стверджує, що їх значну частину барон копіював у бібліографа і бібліофіла Костянтина Свідзінського***, з яким підтримував тісні приятельські стосунки (там же, с. 21).

С. Шодуар і К. Свідзінський, по суті, в один період співробітничали в Комісії для розгляду давніх актів. У 1843 р. її співзасновником і віце-головою був барон, саме в той же рік її почесним членом було обрано Свідзінського**. Про те, що в бібліотеку Шодуара надходили його переписані рукописи свідчить копія 40-х років ХІХ ст. з твору 1643 р. Габрієла Герлоффа, краківського монетчика «Przestroga o szkodach Rzeczypospolitey» з фондів ІР НБУВ (ф. 1, № 4114). Так, у Шодуара знаходилася копія 40-х років ХІХ ст. з т. зв. Литовського списку «История русов или малой России» Георгія Кониського (?), списку, який належав М. В. Юзефовичу (ф. 1, № 4094). У рукописі є численні поправки за оригіналом, зроблені П. Кулішем у 1842 р.

Колекцію гравюр й ін. подаровано Імператорському російському історичному музею в Москві; рідкісне зібрання бронзи — Ермітажу, нумізматичну колекцію продано Британському музею у Лондоні. Систематичний рукописний каталог бібліотеки барона, вісім великих томів, знаходиться у фондах ІР НБУВ (Ф. 1). Частина її нині зберігається у фондах НБУВ і потребує спеціального книгознавчого дослідження.

* *Radziszewski F. Wiadomość historyczno-statystyczna o bibliotekach znakomitszych i archiwach publicznych i rywatnych.* — Kraków. — 1875. — S. 21; *Известия Церковно-археологического общества при Киевской духовной академии за июнь 1888 г.* // Тр. КДА. — К., 1888. — С. 136; *Петров Н. И. Библиотека барона Шодуара и вновь открытое древнее изображение свв. Бориса и Глеба и, может быть, Св. Владимира* // Киев. старина, 1888. — № 8. — С. 33—39; *Иваск У. Г. Частные библиотеки в России: Прил. к альманеху «Русский библиофил» за 1911 г.* — СПб., 1912. Ч. 1/2. — С. 75; *Иконников В. С. Опыт русской историографии.* Т. 1, кн. 2. — С. 1336—1337, 1421.

** *Radziszewski F. Wiadomość historyczno-statystyczna...* — S. 21.

*** Польський бібліограф і бібліофіл, член Краківського наукового товариства. Власник цінних колекцій книг, гравюр, археологічних та нумізматичних збірок, що залишив у спадок ординації Мишковських. З 1833 р. жив в Україні у м. Ходорків, у 1850 р. переїхав до Києва, працював в Археографічній комісії, якій передав ряд цінних рукописів для публікації.

** *Левецкий О. И. Пятидесятилетие Киевской комиссии для разбора древних актов 1843—1893.* — К.: Кульженко, 1893. — С. 136—138.

* *Шодуар. Русский биографический словарь.* — СПб., 1911. — С. 360.

** *Иконников В. С. Опыт русской историографии.* Т. 1. — К., 1892. — Кн. 2. — С. 1431; *Известия Церковно-археологического общества при Киевской духовной академии за июнь 1888 г.* // Тр. КДА. — К., 1888. — С. 136.

*** Шодуар підтримував з ним дружні стосунки й деякий час листувався (*Известия Церковно-археологического общества при Киевской духовной академии за июнь 1888 г.* // Тр. КДА. — К., 1888. — С. 137.

¹ ІР НБУВ, ф. 283 № 1.

² Дахненко Л. Про формування збірки приватного музею баронів де Шодуар / З історії колекціонування в Україні // Тези Всеукр. наук. конф., присвяченої збирацькій діяльності баронів де Шодуар. — С. 3.

³ Герб Шодуар // Гербовник дворянських родів Царства Польського. — Варшава, 1855. — Ч. 1. — С. 118—119; Лобанов-Ростовский А. Б. Русская родословная книга. — Т. 2. — Изд. 2-е. — СПб., 1895. — С. 393.

⁴ Chaudoir Antoine // Grand dictionnaire universel du XIX siecle par Pierre Larousse. — Paris: Administration du grand dictionnaire universel. — Т. 3. — Р. 1097.

⁵ Щодо року народження Станіслава існують певні розбіжності: за польськими й французькими джерелами — у 1790 р. Див.: Chaudoir // Wielka encyklopedia powszechna ilustrowana. — Т. 11. — S. 478.; Chaudoir Stanislaus // Grand dictionnaire universel du XIX siecle par Pierre Larousse. — Т. 3. — Р. 1097; пізніші російські довідники й енциклопедії (Шодуар // Русский биографический словарь. — СПб., 1911. — С. 360—361) вказують 1792 р., який ми визначаємо остаточно вірним.

⁶ Там же. — С. 361.

Видавнича діяльність НДІ технічного профілю АН УРСР у 30-х роках ХХ ст.

Неможливість доступу не тільки до архівних матеріалів, а й літературних та бібліографічних джерел 30-х років ХХ ст., відсутність повноцінної джерелознавчої бази, цензурні утиски негативно вплинули на побудову загальної картини доробку українських учених технічної сфери в країні, а отже й їхнього внеску в світову науку.

Утім, відтворити цей моніторинг допомагають періодичні й неперіодичні видання Академії наук, що створювалися в міру організації відповідних інститутів в її структурі. Багато з цих видань на сьогодні є раритетними, деякі збереглися у поодиноких бібліотеках в одному примірнику. На жаль, поки що ніхто не взяв на себе завдання підготувати й випустити бібліографію цих праць, здійснити їх книгознавчий та кількісний аналіз за роками випуску, простежити процес підготовки статей, поліграфічні особливості, визначити вагомість вкладу в науку та виробництво.

У роки індустріалізації в СРСР швидко розвивалися в АН УРСР зокрема дослідження в галузі природничих і технічних наук. Це, наприклад, простежується і по «Збірнику праць Інституту механіки» (№1–5 вийшли під назвою «Збірник праць Інституту будівельної механіки»), де надруковано статті К. Симинського, С. Серенса, В. Горбунова, О. Уманського, Ф. Белякіна, М. Афанасьєва.

«Збірник пам'яті академіка К. К. Симинського», виданий 1933 р., містить ґрунтовні статті з проблем будівельної механіки та дослідження матеріалів.

На підвищену продуктивність праці наших вітчизняних учених у 30-ті роки вказує і факт видання робіт окремими підрозділами НДІ. Так, кафедра математичної фізики вищеназваного Інституту в 1937–1939 рр. випустила чотири томи «Записок кафедри математичної фізики», де надруковано фундаментальні статті відомих учених Н. М. Крилова та М. М. Боголобова «Введение в механику (Приближенные и асимптотические методы нелинейной механики) (третій том) та «Про рівняння Фоккер-Планка, що вводиться в теорію пертурбацій методом, оснований на спектральних властивостях пертурбаційного гальмування» і «Про деякі проблеми ергодичної теорії стохастичних систем» (автор — Н. М. Крилов) (третій, четвертий томи).

Збірка «Про наукові праці кафедри математичної фізики Всеукраїнської Академії наук за останні роки» (додаток до «Журналу індустріально-технічного циклу», т. 3, вип. 2, 1933) увібрала статті та рецензії радянських і закордонних учених щодо цієї проблеми.

У майбутній бібліографічний покажчик треба було б включити й «Науково-технічний вісник. Місячник технічної науки і промисловості. Орган технічної секції Хар-

ківського наукового товариства при ВУАН» (1926–1936); «Труди природничо-технічного відділу», №1–14 (Київ, 1930–1932 рр.); «Записки Одеського наукового товариства при ВУАН, секція техніки» (1931), де було надруковано матеріали В. Іванова, М. Бебелюбського, П. Виноградова.

У 1937 р. виходить «Збірник праць про механічні властивості зварних швів» з фундаментальними статтями Є. Патона та В. Шеверницького, і в цьому ж році — збірник на пошану сорокалітньої наукової діяльності академіка Є. О. Патона (1897–1937), ювілейна стаття Б. Горбунова про видатного вченого супроводжувалася списком його друкованих праць.

«Сборник статей по сварным рельсовым стыкам» узагальнив наступні напрацювання українських дослідників у галузі зварних технологій. У цю сферу приходять молоді талановиті вчені. Їх перші кроки в науці відбиваються саме на сторінках професійних видань. Так, у праці «Сборник, посвященный семидесятилетию со дня рождения и пятидесятилетию научной деятельности Героя Социалистического Труда, действительного члена АН УССР Евгения Оскаровича Патона» (1946) є публікація і Б. Медовара, з часом визнаного вченого в галузі зварювання. Аналогічний збірник на честь Є. О. Патона виходить і в 1951 р.

Розвиток гірничої справи в Україні в передвоєнний період відбивають також «Записки Інституту гірничої механіки», видані в 1936 р. — № 1; 1938 — № 2; 1939 — № 3; 1940 — № 4.

Свої наукові праці Інститут гідрології і гідротехніки, створений в системі АН УРСР у 1934 р., вміщував у «Вістях», що випускалися томами, розбитими на частини. Інститут чорної металургії (галузь надзвичайно розвинена в Україні), організований 1939 р., почав видавати «Труди» тільки в повоєнний час (з 1946 р.).

Видавнича діяльність НДІ технічного профілю АН УРСР відіграла надзвичайно важливу роль у розв'язанні проблеми становлення та формування української наукової термінології, що добре віддзеркалюють періодичні видання академічних інститутів. Це — окрема і вельми цікава тема, яка потребує спеціального дослідження.

Л. Сухотеріна,
к. і. н., доцент

Андрій Непомнящий,

к. і. н., доцент кафедри історії України та допоміжних історичних дисциплін
Таврійського національного університету

Бібліографічний аспект історико-краєзнавчих досліджень в Одесі у ХІХ ст.

З видавничою й бібліографічною діяльністю Одеського товариства історії та старожитностей пов'язані імена відомих європейських, українських і російських учених ХІХ ст. Осередок вніс солідний вклад у розвиток історико-краєзнавчих досліджень Південного регіону України, історичної науки в Одесі. Багатий архів Товариства зберігається в Інституті рукопису НБУВ. Є фонд ОТІС у Державному архіві Одеської області.

Музей Товариства мав свою бібліотеку з архівом. Віце-президент ОТІС та редактор його «Записок» М. Н. Мурзакевич у роки керівництва Одеською публічною бібліотекою спрямував її роботу на науковий розвиток.

Північне Причорномор'я, одне з найдавніших поприщ історичної діяльності в Європі, відразу ж стало об'єктом пильного вивчення в науковому осередку, сформованому в Одесі наприкінці ХVІІІ — початку ХІХ ст. Інтелігенція вже з кінця 30-х років ХІХ ст. поступово об'єднується в одну з найавторитетніших у царській Росії громадсько-наукових організацій — Одеське товариство історії та старожитностей (ОТІС), що офіційно розпочало свою діяльність 25 квітня 1839 р.

Коли з життя пішли директор Одеського музею для збереження старожитностей І. П. Бламберг (1772—1831) та кримознавець, археолог І. О. Стемповський (1789—1832), установа втратила роль центру історико-археологічних (краєзнавчих) досліджень. Його функцію перебрав на себе неформальний гурток одеської інтелігенції, в якому брали участь М. М. Киряков, Д. М. Княжевич, О. І. Левшин, М. Н. Мурзакевич, М. І. Надеждин, О. С. Стурдза, А. Я. Фабр; дійсними членами його стали представники різних наукових центрів Російської імперії та Європи: професори, відомі бібліофіли: М. П. Погодін та І. М. Снегирьов з Москви, М. О. Максимович з Києва, історик і філолог П. Й. Шафарик та ін.

Душею просвітнього осередку був новоросійський генерал-губернатор М. С. Воронцов.

Активну участь у діяльності ОТІС брали кримські краєзнавці: І. К. Айвазовський, О. Л. Бертъе-Делагард, П. П. Вакъе, В. Ф. Гроліх та ін.

Устав ОТІС розробив М. Н. Мурзакевич, а відредагував Д. М. Княжевич [38, арк. 1]. Окремим пунктом йшлося про видавничу діяльність [39—42].

В. В. Григор'єв мав досліджувати історію Криму за династії Гирейів; М. Н. Мурзакевич — перекладати з латини про Крим [3, с. 553]. Останній у звіті про діяльність ОТІС за перший рік існування відзначав, що, зважаючи на цікаве в усіх відношеннях минуле Кримського ханства, досі немає його повної і достовірної історії. Тому Товариство розпочало пошуки необхідних джерел і надало список виявлених кримськотатарських рукописів, юридичних актів, котрі мали одразу ж друкуватися [43, с. 66—67].

Дійсні члени краєзнавчого союзу склали декілька історичних оглядів, що охоплювали різні аспекти діяльності ОТІС [1—4].

Уперше бібліографування матеріалів, надрукованих у «Записках Одесского общества истории и древностей» (ЗООИД), здійснив Ф. К. Брун. До покажчика ввійшли статті з перших семи томів видання [5]. Після виходу в світ 20 томів «Записок» провідний краєзнавець Криму, віце-президент ОТІС О. Л. Бертъе-Делагард підготував новий посібник [6]. А в 1914 р. було видано довідник, що вміщував праці, опубліковані в 30 томах наукового збірника [7] (укладач — професор слов'янської філології Новоросійського університету, директор Одеської публічної бібліотеки (ОПБ) М. Г. Попруженко).

Певною віхою в історіографічній науці став збірник доповідей конференції, присвяченої 150-літтю заснування Товариства [8]. На жаль, повідомлення подавалися без посилань на джерела. Узагальнюючі нариси розвитку історичної науки в Одесі з'явилися лише в 1994—95 рр. У

них коротко висвітлено внесок найяскравіших постатей історичної думки у вивчення в дореволюційний період Новоросії [9–11]. Однак кримознавчий аспект досліджень місцевих істориків не розглядався навіть у роботах, пов'язаних з їхніми археографічними розвідками.

Оскільки цільового аналізу напрацьованих цих учених з вивчення історії та етнографії народів Криму взагалі не проводилося, великого значення для історичної науки набуває Архів ОТІС в Інституті рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. Фонд 5 нараховує 3788 од. зб. Серед них чимало документів з історії регіону в цілому, а також окремих його міст: їх плани, стратегічні дані про заселення, управління військовими укріпленнями; дипломатичні папери, що відбивають російсько-турецькі відносини, в центрі яких була боротьба за Крим; відомості про землі, роздані Г. О. Потьомкіним у Таврії, листування В. В. Коховського з управителем похідної канцелярії Г. О. Потьомкіна В. С. Поповим та ін. З документів, що характеризують становище краю наприкінці XVIII ст., найвагомішим є «Камеральное описание Крыма» 1798 р. із доповненнями, внесеними в 1802 р., де розгорнуто опис міст і повітів, перелік дач з даними про їх господарів [12, с. 52–53].

Для вивчення історичної науки Криму становить інтерес і листування (293 од. зб. на 611 арк.) [13] новоросійського та бессарабського генерал-губернатора з Міністерством внутрішніх справ про відкриття музею в м. Керчі, донесення й рапорти про результати розкопок курганів і могил на півострові, про відсилання до Ермітажу цінних археологічних знахідок із Керчі.

Окрема група рукописів — праці дослідників Криму: О. Л. Бертъе-Делагарда [14, арк. 1–10], І. П. Бларамберга [15], М. Волкова [16, арк. 1–87], К. Є. Думберга [17, арк. 1–42], П. Дюбрюкса [18], П. І. Кйоппена [19, арк. 2–8 зв.], В. К. Кондараки [20], Є. Є. Люценка [21, арк. 1–14], М. І. Репнікова [22, арк. 1–29], В. Д. Смирнова [23, арк. 1–2], Г. І. Соколова [24, арк. 1–36], ряд анонімних досліджень французькою мовою [25].

Належно представлено у фондах ІР листування краєзнавців Криму — дійсних членів Товариства — П. І. Кйоппена [26], Л. П. Коллі [27], Ю. А. Кулаковського [28], Є. Є. Люценка [29], В. В. Шкорпила [30], Х. П. Ящуржинського [31].

Фонд ОТІС у Державному архіві Одеської обл. [ДАОО, ф. 93] нараховує 257 од. зб. Це — справочинна документація, зокрема журнали засідань і листування [32, арк. 1–79], матеріали, які відбивають придбання ОТІС архівів кримських істориків [33, арк. 1–24], керівництво діяльністю Феодосійського музею старожитностей [34,

арк. 1–164] та листування щодо неї з А. К. Айвазовським [37, арк. 9–10]; розкопки у Феодосії [35, арк. 1–42] та в Керчі [36, арк. 1–5] (звіти В. В. Шкорпила). Насиченою інформативністю відзначаються рапорти О. Л. Бертъе-Делагарда про роботи з вивчення та охорони пам'яток у Криму [32] тощо [10, с. 450].

У 1839 р. Товариство доручило вчителю з евпаторійського караїмського училища А. С. Фірковичу відшукати документи з історії караїмів у Криму. Він у тому ж році відкрив у кенессах 51 рукопис та скопіював написи з 60 єврейських надгробків. Усі знахідки А. С. Фіркович передав у музей ОТІС. До процесу описування і наукової експертизи зібраних документів у подальшому приєднався рабин С. Бейм. Відомий в Європі гебраїст, д-р Е. М. Піннер з Берліна, котрого запросило Товариство, дав характеристику раритетам у спеціальному трактаті [44], вибірки з якого опубліковано на сторінках «ЗООИД» [45]. Згодом колекцію, зважаючи на її наукову цінність, було передано в Імператорську Публічну бібліотеку в С.-Петербурзі.

Особливим внеском у кримознавчі дослідження в перші роки існування Товариства є доробок відомого літератора й видавця популярного в ті часи «Телескопа», одного з ініціаторів створення ОТІС, проф. Московського університету М. І. Надеждіна. За публікацію «Философического письма» П. Я. Чаадаєва його було зіслано в Усть-Сисольськ, згодом — до Вологди. Після відбуття строку через погіршення стану здоров'я М. І. Надеждін переїжджає в Одесу [46, с. 67]. Він доволі швидко залучився до її культурного життя. За його ініціативи тут був започаткований щорічник «Одесский альманах». У 1828 р. побачила світ всеохопна праця М. І. Надеждіна з історії італійської колонізації Кримського півострова [47]. На основі синтезу інформації з опублікованих записок європейців XIII–XV ст. та давньоруських літописів автор докладно розповів про адміністративно-політичний устрій, проаналізував економічне життя, зокрема торговельні зв'язки генуезьких колоній, викрив причини занепаду минулої могутності Кафи наприкінці XV ст. [49]. Учений відстоював популяризацію подорожей по провінціях країни, сам неодноразово об'їздив увесь півострів [50, с. 60–61]. Враження про власні мандрівки відобразилися у ґрунтовному нарисі «Русская Алгамбра» [51, 52].

У щорічнику «Одесский альманах» було опубліковано ще одне кримознавче дослідження історика, що відбиває діяльність Г. О. Потьомкіна на Півдні України [53].

Про значний потенціал М. І. Надеждіна як дослідника свідчить його велика розвідка «Геродотова Скифия, объясненная через сличение с ме-

стностями», вміщена в перший том «Записок» Товариства [54, с. 28].

Одеський період творчості був одним із найплідніших у житті письменника. Під час подорожі по Криму він робив для ОТІС описи пам'яток, руїн будівель, написів та монет; у відвідуваних ним країнах організовував зустрічі зі вченими-істориками, антикваріями, філологами, заповував книги для Товариства тощо [2, с. 54].

Далі проаналізуємо роль Г. І. Спаського в краєзнавчих дослідженнях Криму. Він приїхав до Одеси наприкінці 20-х років XIX ст. Доступні нам архівні відомості не відбивають належно його життєвий і творчий шлях [55]. Спочатку він досліджував народи Сибіру: збирав пам'ятки місцевої давнини, здійснював археологічні розкопки, змальовував написи. Член-кореспондент Академії наук у розряді східної словесності й старожитностей, видавець «Сибирського вестника» і «Азиатского вестника» [56, с. 2], Г. І. Спаський набув визнання і як знаток кримських старожитностей завдяки монографії «Босфор Киммерийский с его древностями и достопамятностями» (1846) [57–61].

Важливим етапом у вивченні Північного Причорномор'я стала видана ним у 1850 р. збірка досліджень з античної нумізматики. Вона містила переклади російською мовою статей вітчизняних і зарубіжних учених з проблем стародавньої історії регіону, тут уперше були представлені рисунки й описи численних боспорських монет [62].

Однією з найяскравіших постатей одеських істориків, про яку вже йшлося, був М. Н. Мурзакевич, беззмінний секретар (до 1875 р.), віцепрезидент Товариства в 1875–1883 рр., редактор його записок, директор музею ОТІС та Одеської публічної бібліотеки (1843–1852), керівник Рішельєвського ліцею (1852–1857). Його біографія дійшла до нас доволі повно завдяки щоденникам [63], опублікованих по смерті, автобіографічним записам [64, 65] та численним формулярним спискам, атестатам і анкетам, заповнених власноручно [66].

Після закінчення Смоленської семінарії в 1825 р. Мурзакевич поступив на етико-політичне відділення філософського факультету Московського університету (закінчив у 1828 р.). Деякий час давав приватні уроки в Смоленську, а 1830 року за протекції свого товариша університетського періоду М. М. Кирякова переїхав до Одеси. Служба в митній установі [67, арк. 7–9] не задовольняла М. Н. Мурзакевича і він перейшов до Рішельєвського ліцею на посаду помічника вчителя [68]. У 1832 р. отримав місце його наглядача й викладав російську загальну історію та географію [69, арк. 62–63], дедалі більше захоплюючись наукою.

Першою вагомою публікацією М. Н. Мурзакевича став опис старовини Одеського археологічного музею, де зберігалася значна частина експонатів кримського походження [70].

Перша його наукова подорож до Криму відбулася влітку 1835 р. Її результати узагальнено в «Краткой истории древнего Херсона», опублікованій в «Одесском вестнике» [71]. Згодом учений здійснив і велике дослідження з історії середньовічних генуезьких факторій на Чорному морі. 1837 р. вийшла його монографія «История генуезских поселений в Крыму», яку він пізніше захистив у Москві як магістерську дисертацію.

Того ж року М. Н. Мурзакевича було призначено на посаду ад'юнкта Рішельєвського ліцею, а через два — професором кафедри російської історії та статистики [72, с. 6]. Дослідник продовжував розробляти аспекти історії генуезьких поселень у Криму, спробував систематизувати хронологію консулів Кафи [73] на підґрунті зібраних ним архівних матеріалів. У ряді публікацій учений проаналізував питання нумізматичних і писемних джерел періоду перебування італійців на півострові [74].

У жанрі записок мандрівника написано звіт краєзнавця про поїздку з Одеси до Криму в 1836 р. [75]. Наступного року учений, якому було доручено складання опису старожитностей регіону [76, арк. 2], відвідав півострів за вказівкою міністра народної освіти С. С. Уварова. У ДАОО нами був виявлений раніше невідомий рукопис М. Н. Мурзакевича, де порушуються питання каталогізації і короткого опису археологічних пам'яток Криму [76, арк. 4–5 зв.].

Надалі його поїздки сюди стали постійними. Основна увага приділялася вивченню епіграфічних пам'яток. Підсумки роботи підбито в ряді статей, уміщених у «Записках» Товариства [77, 103, арк. 1–6].

Краєзнавець брав участь і в організації Феодосійського музею старожитностей. 1850 року М. С. Воронцов прийняв рішення передати найстаріше в регіоні сховище старожитностей до Товариства. Спільно з новим директором музею — дійсним членом ОТІС Є. Ф. де Вільнєвим — М. Н. Мурзакевич розпочав роботу, спрямовану на приведення установи до відповідних наукових норм. Тимчасом Товариство всіляко сприяло поповненню колекції музею. Вагому меценатську допомогу йому на різних етапах розвитку надавав І. К. Айвазовський.

Завдяки енергійності Миколи Никифоровича, який керував підготовкою чергових випусків «Указателей», протягом наступного десятиліття колекція музею значно поповнилася за рахунок придбання 32 написів, понад 600 монет, дрібних речей. Розпочинається наукова обробка фондів

[34, арк. 58—58 зв.; 78, арк. 32]. Бібліотеці музею вчений подарував кілька десятків європейських та вітчизняних наукових видань. Листування М. Н. Мурзакевича з директором Феодосійського музею старожитностей С. І. Верещиним свідчить про жвавий інтерес ученого до життя установи. Працюючи з архівами музею в 1874 р., він підготував до друку «Сборник документов Грапперона Ивана Ивановича, карантинного доктора, заведовавшего Феодосийским музеем древностей», котрий налічував 56 документів, датованих 1818—1840 рр. На жаль, рукописи цього директора установи, що становили певний інтерес для вивчення історіографії Криму, зокрема дослідження з нумізматики, історії Феодосії, археографії (французькою мовою) — всього 95 арк. — залишилися неопублікованими [79].

Завдячуючи турботі одеського вченого, археологічна й нумізматична колекції з Феодосії, що поповнювалися з керченських, херсонських та феодосійських розкопок, стали відомими в Європі [80].

Наприкінці 70-х років краєзнавець спробував організувати роботи на руїнах Херсонеса, що і відбилося в його листуванні з О. Л. Бертье-Деллагардом [81, арк. 3—5]. Дослідники обговорювали досвід роботи «Древнехранилищ» у Керчі та Феодосії й варіанти створення археологічного музею в Севастополі.

Підсумком щорічних поїздок секретаря Товариства по Криму став «Путеводитель Южного берега Крыма», виданий в Одесі 1866 р. Книга містила всі зібрані істориком краєзнавчі відомості про пам'ятки й народи цього регіону. Невеликий за обсягом (51 с., 15x12 см) та недорогий за вартістю (30 коп.), путівник відрізнявся від подібних довідкових видань наявністю докладних історичних нарисів, алфавітних й інших покажчиків, важливих для екскурсантів.

Наукові книгознавчі публікації Мурзакевича охоплювали весь спектр історії півострова: крім історії генуезьких поселень, це минуле культурних споруд у Керчі та Херсонесі [82], огляди археологічних знахідок [83], дослідження з історії дипломатичних відносин Кримського ханства [84], зокрема виявлений нами рукопис ученого з описами ярликів кримських ханів уперше вводиться до наукового обігу [85, 86]. Історик ініціював публікацію й підготував коментарі до трактату Мартіна Броневського «Описание Крыма», вміщеного в шостому томі «ЗООИД» за 1867 р.

Важливим складником наукової діяльності краєзнавця була організація пам'яткоохоронної роботи в Криму. Питання збереження й реставрації давніх руїн півострова вчений порушував майже в усіх публікаціях. У зв'язку з цим неабиякого значення набув його рукопис у формі листа

до Товариства, що включав звіт про поїздку по Східному Криму й у Севастополь у травні—червні 1875 р. [87, арк. 76—77]. Згадки стосовно охорони історичних пам'яток знаходимо і в особистому листуванні краєзнавця, як, приміром, у листах Київського митрополита Євгенія Болховітінова (1834—1837) про збереження грецьких старожитностей на півдні Росії [88].

Цікавими є також історико-статистичні дослідження, в т. ч. «Очерк успехов Новороссийского края и Бессарабии в истекшее двадцатипятилетие, то есть с 1820-го по 1846 год» [89, с. 1—88], де значну частину присвячено опису міст і різних етнічних груп Криму, його економічному стану. Великі за обсягом статистичні дані, наведені в нарисі, й досі залишаються унікальним джерелом для дослідників. Хронологіко-історико-статистичне дослідження стосовно християнської церкви в Північному Причорномор'ї, було опубліковане в «Новороссийском календаре» [90].

Як організатор історичної науки в Одесі вчений підтримував тісні стосунки з багатьма істориками-краєзнавцями Криму, добре знав їх творчість. Тому велику кількість написаних М. Н. Мурзакевичем некрологів на видатних діячів також можемо віднести до його кримиознавчих праць. Він був автором посмертних статей про В. М. Кузьміна (1853), Г. І. Соколова (1853), А. Я. Фабре (1867), П. І. Кйоппена (1867), З. А. Аркаса (1867), О. О. Борзенка (1868) та ін. Некрологи містили не тільки огляд життєвого та творчого шляху вчених, а й характеризували діяльність і роботи, пов'язані з вивченням Криму, перші спроби укладання бібліографічних списків та праць.

Певний інтерес для повнішого уявлення про розвиток історичних досліджень у Новоросійському краї становить повідомлення М. Н. Мурзакевича на одному із засідань Товариства по вшануванню пам'яті М. С. Воронцова, опубліковане в «ЗООИД» (також вийшло окремо) [91]. Подано список видань, випущених за фінансової підтримки графа, більша частина яких стала підґрунтям для вивчення півострова, зокрема «Крымский сборник» П. І. Кйоппена та ін.

Наукову творчість краєзнавець поєднував із адміністративною діяльністю, спрямованою на організацію науки в Одесі. Майже 10 років він завідував ОПБ, котра завдяки його турботам набула наукового спрямування. В результаті копійної роботи з'ясувалося, що фонд нараховує 2789 назв книжок, на які було видано спеціальний каталог. М. Н. Мурзакевич організував закупку значної кількості вітчизняної та зарубіжної літератури з історії, етнографії, економіки — і вже у 1852 р. бібліотека мала 12 022 томи різних видань [92, с. 5]. Відтоді ОПБ стає найбагатшою

за своїми фондами на півдні Росії [93, с. 20—21].

Листування вченого з краєзнавцями Криму, котрі працювали і на півострові, і в столичних наукових центрах, — важливе джерело, яке дає уявлення про доробок кожного з подвижників. Виявлені листи М. Н. Мурзакевича до А. Б. Ашика, П. І. Бартенева, І. С. Безкровного, О. Л. Бертье-Делагарда, П. О. Бурачкова, С. І. Вереврюсова, єпископів Таврійських Гермодена і Гурія, Ф. О. Жилия, Д. І. Іловайського, Г. Е. Караулова, П. І. Кйопена, А. А. Куника, О. Ф. Ретовського, О. О. Уманця, В. Н. Юргевича, а також — М. Н. Мурзакевича до В. В. Григор'єва, архієпископа Інокентія, Д. І. Струкова [94—100].

М. Н. Мурзакевич був визнаним авторитетом серед вітчизняних учених: дійсний член Московського товариства історії й старожитностей російських, Московського археологічного товариства, Товариства сільського господарства Південної Росії, Курляндського товариства літератури та мистецтва, дійсний член Афінівського археологічного товариства, Бельгійської археологічної академії, Копенгагенського товариства північних антикварів [72, с. 9—10]. За здійснений ним опис нумізматичної колекції Тиберійська та Аркадська академії в Римі ввели його в число своїх членів [10, с. 471].

По смерті вченого в 1883 р. було здійснено спроби укласти бібліографію його праць. Ці наміри, ми сподіваємося, колись будуть продовжені [101, с. 59—61; 102, с. 647].

1. Брун Ф. Тридцатилетие Одесского общества истории и древностей, его записки и археологические собрания // Записки Одесского общества истории и древностей (далі — ЗООИД). — Одесса, 1872. — Т. 8. — Отд. 3. — С. 328—351.

2. Юргевич В. Краткий очерк деятельности императорского Одесского общества истории и древностей // Там же. — Одесса, 1886. — Т. 14. — Отд. 1. — С. 52—58; Його ж. Исторический очерк пятидесятилетия императорского Одесского общества истории и древностей, 1839—1889. — Одесса, 1889. — 121 с.

3. Попруженко М. Г. Императорское Одесское общество истории и древностей. (По поводу 75-летия его существования) // Ист. вестн. — 1914. — № 11. — С. 544—555.

4. Брун Ф. Одесское общество истории и древностей, его записки и археологические собрания // Тр. Одесского стат. комитета. — Одесса. — Вып. 4. — С. 69—101.

5. Брун Ф. [Указатель содержания тт. 1-7 «Записок Одесского общества истории и древностей»] // ЗООИД. — Одесса, 1872. — Т. 8. — Отд. 3. — С. 335—340.

6. Бертье-Делагард А. Л. Указатель статей, помещенных в тт. I—XX «Записок Одесского общества истории и древностей» // Там же. — Одесса, 1898. — Т. 21. Прил.

7. Попруженко М. Г. Указатель статей, помещенных в тт. I—XXX «Записок Одесского общества истории и древностей» // Там же. — Одесса, 1915. — Т. 32. — Отд. 4. — С. 1—63; То же. Отдельно. — Одесса, 1914. — 63 с.

8. 150 лет Одесскому обществу истории и древностей. 1839—1989. // Тез. докл. юбил. конф. — Одесса, 1989. — 52 с.

9. Першина З. В. Історія України в працях дослідників // Укр. іст. журн. — 1994. — № 6. — С. 53—63.

10. Алпатов С. И., Демин О. Б., Першина З. В. Историческая наука в Одессе за 200 лет // Очерки развития науки в Одессе. — Одесса: Южн. научн. центр НАН Украины, 1995. — С. 450—491.

11. Попова Т. Н., Станко В. Н. Исторические исследования в Одесском университете: традиции и современность // Вестн. Одес. гос. ун-та. — Одесса, 1995. — Вып. 5. — С. 37—52.

12. Лисоченко І. Д. Архів Одеського товариства історії та старожитностей // Зб. оглядів фондів відділу рукописів [Держ. публ. б-ка АН УРСР]. — К.: Вид-во АН УРСР, 1962. — С. 49—61.

13. Інститут рукопису НБУВ, ф. 5, спр. 1224—1516.

14. Там же, спр. 1187, арк. 1—10.

15. Там же, спр. 1023, арк. 1—15; спр. 1026, арк. 1—9; спр. 798, арк. 1—16; спр. 797, арк. 1—18.

16. Там же, спр. 1013, арк. 1—87.

17. Там же, спр. 1587, арк. 1—42.

18. Там же, спр. 1033—1034.

19. Там же, спр. 867, арк. 2—8 зв.

20. Там же, спр. 1040, арк. 1—46; спр. 763, арк. 1—13; спр. 1016, арк. 1—80.

21. Там же, спр. 1054, арк. 1—14.

22. Там же, спр. 1056, арк. 1—29.

23. Там же, спр. 1586, арк. 1—2.

24. Там же, спр. 1189, арк. 1—36.

25. Там же, спр. 1022, арк. 1—7; спр. 1021, арк. 1—8; спр. 1020, арк. 1—19.

26. Там же, спр. 3024, арк. 1.

27. Там же, спр. 1590, арк. 1—4.

28. Там же, спр. 2361, арк. 1—4.

29. Там же, спр. 3078—3093.

30. Там же, спр. 2533—2535.

31. Там же, спр. 2572, арк. 1.

32. Державний архів Одеської області (ДАОО), ф. 93, оп. 1, спр. 95, арк. 1—79.

33. Там же, спр. 54, арк. 1—24.

34. Там же, спр. 40, арк. 1—164.

35. Там же, спр. 46, арк. 1—42.

36. Там же, спр. 182, арк. 1—5.

37. Там же, спр. 94, арк. 9—10.

38. Інститут російської літератури (Пушкінський Дім) (далі — ІРЛІ), ф. 603, спр. 122.

39. Устав Одесского общества истории и древностей. — Одесса, 1839. — 19 с.

40. Устав императорского Одесского общества истории и древностей. — Одесса, 1873. — 16 с.

41. Там же, 1880. — 16 с.

42. Там же, 1896. — 14 с.

43. Мурзакевич Н. Н. Записка о состоянии и действиях Одесского общества любителей истории и древностей с 23 апреля 1839 по 1 января 1840 года

- // Торж. собр. Одес. об-ва любителей истории и древностей 4 февр. 1840 г. — Одесса, 1840. — С. 59—73.
44. *Pinner E. M.* Prospectus der Odessaer Gesellschaft für Geschichte und Alterthümer gehörenden ältesten hebräischen und rabbimischen Manuscripte. Ein Beitrag zur biblischen Exegese. — Odessa, 1845.
45. *Михневич И.* О еврейских манускриптах, хранящихся в музее Одесского общества истории и древностей // ЗООИД. — Одесса, 1848. — Т. 2. — Отд. 1. — С. 47—77.
46. *Надеждин Н. И.* Автобиография // Рус. вестн. — 1856. — Т. 2. — Март. — Кн. 1. — С. 49—78.
47. *Надеждин Н. И.* О происхождении, существовании и падении итальянских торговых поселений в Тавриде // Вестн. Европы. — М., 1828. — № 15. — С. 161—183; № 16. — С. 241—271; № 17. — С. 1—29; № 18. — С. 81—107; № 19. — С. 161—190.
48. *Надеждин Н. И.* Об исторических трудах в России // Библиотека для чтения. — 1837. — Т. 20. — Отд. 3. — С. 93—136.
49. *Надеждин Н. И.* [Рецензия на книгу «Путешествие через Южную Россию, Крым и Одессу... Н. С. Всеволожского»] // ЗООИД. — Одесса, 1844. — Т. 1. — С. 438—441.
50. *Непомнящий А. А.* Записки путешественников и путеводители в развитии исторического краеведения Крыма (последняя треть XVIII — начало XX века). — Киев, 1999. — 212 с.
51. *Надеждин Н.* Русская Алгамбра // Одесский альманах на 1839 год. — Одесса, 1839. — С. 371—478.
52. *Орехова Л. А.* О поездке Н. И. Надеждина в Крым и его «Русской Алгамбре» // Крым. архив. — Симферополь, 1999. — № 4. — С. 48—52.
53. *Надеждин Н. И.* Светлейший князь Потемкин-Таврический, образователь Новороссийского края // Одесский альманах на 1839 год. — Одесса, 1839. — С. 1—96; То же. Отдельно. — Одесса, 1839.
54. *Надеждин Н. И.* Геродотова Скифия, объясненная через сличение с местностями // ЗООИД. — Одесса, 1844. — Т. 1 — Отд. 1. — С. 3—114.
55. Російський державний архів літератури (РДАЛІ), ф. 4, оп. 1, спр. 2, арк. 76 зв.; спр. 13, арк. 14; Російська державна бібліотека, відділ рукописів (РДБ ВР) ф. 231, розд. 3, картон 19, спр. 4, арк. 1—3.
56. *Веселовский Н. И.* История императорского Русского археологического общества за первое пятидесятилетие его существования. — СПб., 1900. — [4]. — 514 с.
57. *Спасский Г.* Из «Путевых заметок о Крыме и его окрестностях» // Отечеств. зап. (Далі — ОЗ). — СПб., 1847. — Т. 55. — № 12. — Отд. 8. — С. 124—127; Його ж. Геничск и Арабатская стрелка // ЗООИД. — Одесса, 1848. — Т. 2. — Отд. 1. — С. 272—284; Його ж. Поездка на Чатырдаг // ОЗ. — СПб., 1848 — Т. 57. — № 3. — Отд. 8. — С. 21—29; Його ж. Евпатория. («Из путевых записок о Крыме») // Там же. — 1850. — Т. 73. — № 11. — Отд. 8. — С. 9—24; Його ж. Старый Крым (Из путевых записок о Крыме) // ЗООИД. — Одесса, 1858. — Т. 4. — Отд. 1. — С. 85—102.
- ✓ 58. *Спасский Г.* Босфор Киммерийский с его древностями и достопамятностями — М., 1846. — XII, 152, VII с.
59. *Спасский Г.* Заметки на разбор книги «Босфор Киммерийский» и пр., помещенный в 1-м номере «Отечественных записок» 1847 года // ОЗ. — 1847. — № 8. — Отд. 6. — С. 132—134.
60. [Григорьев В. Рецензия на книгу Г. Спасского «Босфор Киммерийский с его древностями...»] // Финс. вестн. — СПб., 1847. — Т. 15. — Март. — Отд. 4. — С. 42—44.
61. [О книге Г. Спасского «Босфор Киммерийский с его древностями...»] // Моск. городск. листок. — 1847. — 4 февр.
62. [А. А. Рецензия на книгу «Босфор Киммерийский с его древностями...» Г. Спасского] // ОЗ. — СПб., 1847. — Т. 50. — № 1. — Отд. 6. — С. 12—17.
63. *Спасский Г.* Археолого-нумизматический сборник, содержащий в себе сочинения и переводы относительно Тавриды вообще и Босфора Киммерийского, частно. — М., 1850.
64. *Николай Никифорович Мурзакевич.* Автобиография. — СПб., 1886. — VIII, 233 с.
65. Записки Н. Н. Мурзакевича // Рус. старина. — 1887. — № 1. — С. 16—46; № 2. — С. 263—298; № 3. — С. 651—666; № 4. — С. 129—144; № 6. — С. 643—662; № 9. — С. 477—497; № 12. — С. 649—675; 1888. — № 9. — С. 583—610; 1889. — № 1. — С. 231—260.
66. ІРЛІ, ф. 603, спр. 2-4; РДАЛІ, ф. 1337, оп. 1, спр. 155.
67. Там же, ф. 44, оп. 1 (1831 г.), спр. 1.
68. Там же, ф. 44, оп. 1 (1833 г.), спр. 12, арк. 72—74; спр. 4, арк. 80—81.
69. *Михневич И.* Исторический очерк сорокалетия Ришельевского лицея с 1817 по 1857 год. — Одесса, 1857. — 200 с.
70. *Murzakewicz N.* Descriptio numorum veterum graecorum atque Romanorum, qui inveniuntur in museo. — Odessae, 1835. — 67 p.
71. *Мурзакевич Н.* Краткая история древнего Херсона // Одес. вест. (далі — ОВ). — 1836. — 8 янв., 11 янв.
72. *Дабизжа В. Д.* Николай Никифорович Мурзакевич, 1806—1883 гг. // Николай Никифорович Мурзакевич. Автобиография. СПб., 1886. — С. 1—15.
73. *Мурзакевич Н.* Генуэзские консулы и города Кафы // ЗООИД. — Одесса, 1853. — Т. 3. — Отд. 3 — С. 552—553.
74. *Мурзакевич Н.* Медные монеты города Кафы // ЗООИД. — Одесса, 1860. — Т. 4. — Отд. 2. — С. 387—388.
75. *Мурзакевич Н.* Поездка в Крым в 1836 году // Журн. Мин. нар. просв. — 1837. — Ч. 13. — № 3. — Отд. 4. — С. 625—691.
76. Державний архів громадських об'єднань (далі — ДАГО), ф. 1, оп. 191 (1887), спр. 39.
77. *Мурзакевич Н. Н.* О латинской надписи с именем Боспорского царя Савромата II // ЗООИД. — Одесса, 1844. — Т. 1. — Отд. 2. — С. 286—288; *Мурзакевич Н. Н.* [Негри А. А.] Эски-Керменская арабская надпись // Там же. — 1850. — Т. 2. — Отд. 2. — С. 529—531.
78. ДАГО, ф. 93, оп. 1, спр. 52.
79. ІР НБУВ, ф. 5, спр. 1130—1185.
80. Extrait du compte rendu de la societe Odessienne d'histoire des antiquites, du 14 november 1849 an 14

november 1850 // Joiumal d'Odessa. — 1851. — № 46 — Р. 1.

81. ІРЛІ, ф. 603, спр. 68.

82. Мурзакевич Н. Н. Некоторые подробности о церкви Св. Иоанна Предтечи в Керчи // ЗООИД. — Одесса, 1844. — Т. 1. — Отд. 3. — С. 625; Його ж. Херсонисская церковь Св. Василия (Владимира) // Там же. — 1863. — Т. 5. — С. 996—997.

83. Мурзакевич Н. Археологические разыскания в Керчи, произведенные в 1852 году // ЗООИД. — Одесса, 1853. — Т. 3. — Отд. 3. — С. 540—552; Його ж. Греческое древнее кандило // Там же. — С. 565—566.

84. Мурзакевич Н. Н. Пребывание иезуитов в Крыму // ЗООИД. — Одесса, 1860. — Т. 4. — Отд. 3. — С. 466—467; Його ж. Материалы из истории Крыма // Там же. — 1868. — Т. 7. — Отд. 2. — С. 199—210.

85. ІР НБУВ, ф. 5, спр. 868.

86. Мурзакевич Н. Список со статейного списка Великого государя Его царского величества... Василия Михайловича сына Тяпкина, дьяка Никиты Зотова... // ЗООИД. — Одесса, 1850. — Т. 2. — Отд. 2. — С. 568—658; Його ж. Отвод земли грекам // Там же. — 1860. — Т. 4. — Отд. 2. — С. 359—362.

87. ДАОО, ф. 93, оп. 1, спр. 84.

88. Письма высокопреосвященного Евгения, митрополита Киевского Н. Н. Мурзакевичу. 1837—1837 / / Киев. епархиальные ведомости. — 1868. — № 10. — Отд. 2. — С. 377—392.

89. Годичный акт в Ришельевском лицее 23-го июня 1846 года. — Одесса, 1846.

90. [Мурзакевич Н. Н.] Н. М. Обзор православной епархии тех мест, которые составляют ныне Новороссийский край и Бессарабию // Новорос. календарь на 1848 г. — Одесса, 1847. — С. 372—382.

91. [Мурзакевич Н. Н.] Очерк заслуг, сделанных наукам светлейшим князем Михаилом Семеновичем Воронцовым // ЗООИД. — Одесса, 1860. — Т. 4. — Отд. 3. — С. 395—413; То же. Отдельно. — Одесса, 1860. — 41 с.

92. Смычок Л. М. Роль Одесской публичной библиотеки в культурной жизни города II-й половины XIX века // Літературно-мистецька Одеса II пол. XIX ст.: Тези доп. та повід. Др. регіон. наук.-творч. конф., присвяченої двохсотріччю Одеси. — Одеса: Одес. держ. ун-т, 1992. — С. 4—7.

93. Попруженко М. Г. Одесская городская публичная библиотека. 1830—1910 г. (Ист. очерк). — Одесса, 1911. — 84 с.

94. ДАОО, ф. 93, оп. 1, спр. 95, арк. 3, 5, 5а.

95. Там же, ф. 93, оп. 1, спр. 54, арк. 20—24.

96. С.-Петербургський філіал архіву Російської академії наук (ПФА РАН), ф. 30, оп. 3, спр. 185, арк. 20—23; ІРЛІ, ф. 603, спр. 121.

97. Російський державний історичний архів, ф. 853, оп. 1, спр. 306.

98. Російська Національна бібліотека. Відділ рукописів (РНБ ВР), ф. 313, спр. 37, арк. 179—180, 210—211.

99. ПФА РАН, ф. 30, оп. 1, спр. 473, арк. 114; оп. 3, спр. 185.

100. Російський державний історичний архів, ф. 695, оп. 1, спр. 218.

101. Языков Д. Д. Русские писатели, умершие в 1883 году // Ист. вестн. — 1886. — № 12. — Дод. — С. 11—95.

102. [Некролог Н. Н. Мурзакевича] // Ист. вестн. — 1883. — Дек. — С. 646—647.

103. ІРЛІ, ф. 603, спр. 70.

Надія Стрішенець,
к. і. н., заввідділом НБУВ

Бібліотека Конгресу США: основні етапи розвитку

Бібліотека Конгресу займає особливе місце в житті американського народу. За два століття її існування тут зібрано унікальний за обсягом та розмаїттям фонд, створено найповнішу в світі електронну бібліотеку. Історії становлення цієї виняткової книгозбірні та видатним особистостям, які сприяли накопиченню її фонду та розвитку, присвячено цю статтю.

Початок найбільшої бібліотеки сучасності було покладено 24. 04. 1800 р., коли Президент Сполучених Штатів Америки Джон Адамс підписав указ про постійне розташування парламенту у Вашингтоні, тобто про переїзд уряду США з Філадельфії до нової столиці. У п. 5 указу йшлося про бібліотеку: на закупівлю книг Конгресу виділялося п'ять тис. дол.

Для добору літератури та визначення перспективи розвитку бібліотеки було засновано Об'єднаний комітет. Розглядалося кілька напрямів, а саме: невелике зібрання робочих матеріалів з метою допомоги законодавцям у творенні законів; публічна бібліотека, доступна всім; Національна бібліотека, яка б обслуговувала уряд, але була б культурним, історичним зібранням новоствореної молоді держави на зразок європейських країн. Найцікавіше, що Комітет прагматично обрав перший шлях: просте, функціональне зібрання книг.

Цьому критерію відповідало і перше замовлення, надіслане до Лондона в червні 1800 р. Замовлялися книги з права, політології, економіки та історії, а також географічні карти, що можна розцінювати як далекоглядність членів Об'єданого комітету з огляду на пізніші геополітичні інтереси США. Одержані книги розмістили в одній із кімнат нового будинку Капітолія.

Уже в січні 1802 р. Конгрес прийняв другий законодавчий документ стосовно бібліотеки. Ним встановлювався порядок управління нею: Бібліотекар Конгресу (себто директор) призначається «Президентом Сполучених Штатів винятково» [1, с. 11]. Тобто не Конгресом, для потреб якого Бібліотеку було створено, а Президентом. Указаний порядок зберігся й до сьогодні.

Першим Бібліотекарем Конгресу Президент

Томас Джефферсон призначив близького друга — Джона Беклі. Спочатку всі книги привозилися з-за кордону. Видання, надруковані в США, стали з'являтися у бібліотеці як дари конгресменів. Вони пишались тим, що могли подарувати книги, надруковані у рідному штаті.

Бібліотека не мала власного постійного місця. Її фонди переносили з однієї кімнати до іншої, бо приміщення, яке та займала, ставало потрібне з тією чи іншою метою. Вона поступово зростала, але 24 серпня 1814 р. до Вашингтона ввійшли британські солдати. Було підпалено Капітолій, а з ним і бібліотеку. Згоріло все, зібране за 15 років. І тоді несподівано, зазначає дослідник її історії Ч. Гудрам, невеличка бібліотека, про яку ледве хто чув перед цим, стала об'єктом уваги преси, її втрату було прирівняно до втрати національного скарбу [1, с. 13]. Конгрес, підтримуваний обуреною громадськістю, постановив відновити бібліотеку в ще більшому обсязі.

Колишній Президент США Т. Джефферсон запропонував власну бібліотеку, додавши до листа докладний її каталог. Добре відомі й часто цитуються його слова: «Я не знаю галузі знання, яку Конгрес захотів би виключити з цієї колекції, тут немає книги, до якої члену Конгресу не треба було б звернутися за довідкою» [1, с. 14]. Але оскільки колекція включала книги іноземними мовами, видання з філософії, атеїстичного спрямування тощо, то рішення про її придбання було прийнято з перевагою всього в 10 голосів. Коли 6487 томів було одержано і розставлено на полицях, Бібліотека Конгресу (БК) знову стала реальністю, хоч і була вже дещо інакшою, ніж у початковому плані. Її склад був ширшим від просто допоміжних матеріалів для законодавців.

Зібрання Джефферсона було організоване за класифікацією знань англійського філософа Френсіса Бекона за 44 підрозділами. Після деякого доопрацювання вони існували у вигляді класифікаційної схеми БК протягом цілого століття. До початку ХХ ст. систематизатори Бібліотеки класифікували сотні тисяч томів усе за тими ж 44

розділами, за якими стояли книги в маєтку Джефферсона у Вірджинії.

Напередодні Різдва 1825 р. знову трапилася пожежа. Її вдалося ліквідувати, а шкода, заподіяна нею, була незначною. В 1832 р. Конгресом було прийняте важливе рішення про створення окремого юридичного підрозділу БК. На той час у БК налічувалося 24 тис. од. зб. Це порівняно небагато, коли згадати, що Королівська бібліотека в Парижі мала вже близько півмільйона томів.

Але з 1840 р. комплектування зростає. Цьому сприяв закон, який дозволяв обмінювати дублети на інші, потрібні читачам книги. І що важливо: Конгрес постановив передавати Бібліотеці з метою книгообміну 50 прим. кожного документа, надрукованого ним. Так започатковувалася широка програма міжнародного книгообміну, яка дала змогу одержати офіційні видання багатьох країн світу і, що не менш суттєво для геополітичних інтересів США, забезпечила надходження офіційних публікацій Конгресу до фондів бібліотек світу.

Наприкінці 1851 р. у БК знову сталася пожежа. Було пошкоджено 35 тис. прим. друку. Загинула майже вся колекція карт, портрети перших президентів: Вашингтона, Адамса, Джефферсона; і, що найболісніше було сприйнято американцями, знищено близько двох третин книг з колекції останнього. (Зауважу, що нинішні фахівці Бібліотеки докладають зусилля, спрямовані на її відновлення та реконструкцію. Оголошено, в т. ч. через Internet, пошук книг. Навесні цього року видання, які вдалося віднайти, експонувалися на приуроченій до ювілею виставці «Геній свободи»). Після пожежі повністю збереглася лише юридична бібліотека, що знаходилася в окремій кімнаті. Цими подіями завершується початковий етап історії БК і після призначення Президентом А. Лінкольном у 1864 р. на посаду Бібліотекаря Конгресу Ейнсворта Споффорда починається її другий етап — становлення.

Після Джефферсона Споффорд був другою особистістю, вплив якої на розвиток Бібліотеки став вирішальним. Від своїх попередників він успадкував дві кімнати у приміщенні Капітолія, сім співробітників і 80 тис. книг. Новий Бібліотекар був переконаний, що насамперед потрібно впорядкувати Закон про авторське право. До нього він переглядався кілька разів і щоразу право депонування передавалось від установи до установи, книги в яких часто (напр., у Державному департаменті) взагалі залишалися неопрацьованими. На час приходу Споффорда діяв Закон 1846 р. За ним право на обов'язковий примірник одержати: щойно заснований Смітсонівський інститут, Державний департамент і Бібліотека Конгресу. Кожна з цих установ мала всі підстави стати зібранням національного друку. Ейнсворд Споф-

форд 33 роки життя присвятив тому, щоб саме БК стала зібранням національного масштабу.

На його вимогу новий Закон про авторське право від 1870 р. закріпив порядок, за яким усе, що претендувало на авторське право: книги, карти, музичні твори, гравюри, фотографії, — повинно було перебувати під контролем БК, а два примірники кожного твору — передані до неї протягом 10 днів з дня виходу. Як зазначає в своїй книзі Ч. Гудрам, наслідки перевершили всі сподівання [див. 1, с. 22]. В наступні 25 років БК одержала 372 тис. книг, 260 тис. журналів, десятки тисяч музичних творів, фотографій, гравюр, естампів та інші матеріали, котрі йшли невинним потоком. Споффорд звернувся до Держдепартаменту та інших установ, які в різні роки мали право депонування, і забрав те, що не потрапило до Бібліотеки раніше. Т. ч. всі вони втратили шанс стати Національним книгосховищем. Отже, створивши підрозділ авторського права, БК у простий, але дуже дієвий спосіб розв'язала проблему надходження обов'язкового примірника.

Уже в ті роки величезного значення надавалося збиранню видань з історії Америки. Національна бібліотека, як заповідав Джефферсон, повинна бути збирачем і охоронцем національних традицій. Сам Споффорд у щорічних звітах Конгресу наголошував, що вона має представляти повний продукт американської думки у кожній галузі науки і літератури. Він вирішив розв'язати проблему закупівлею цілих, систематично підібраних бібліотек. Найбагатша колекція «Амерікана» була у приватному зібранні видавця Петера Форса. На неї претендувало Нью-Йоркське історичне товариство, але втрутився Споффорд і переконав Об'єднаний комітет у необхідності її придбання для БК. Конгрес виділив 100 тис. дол. Було придбано подібну колекцію і в історика Ф. Паркмена та інших власників.

Нестримний потік літератури викликав значні труднощі з її розміщенням. І невдовзі боротьба за місце (простір) починає переважати й забирати всю енергію. Книжки були в коридорах Капітолія на спеціально змонтованих дерев'яних полицях, на його горищі, у холах між робочими кімнатами, ледь не під ногами членів Конгресу та їх відвідувачів [див. 2, с. 28]. У 1880 р. в зв'язку з такою перевантаженістю Об'єднаний комітет почав турбуватися з приводу можливої пожежі.

Колектив Бібліотеки спрямував усі зусилля на спорудження власного приміщення. Було оголошено відкритий конкурс, в якому взяли участь 27 провідних архітекторів. Переможцем, хоча й не відразу, було визнано проект з фасадом у стилі італійського Ренесансу. Після дискусії в Конгресі стосовно розташування Бібліотеки (пропонувалося зводити вниз Капітолійського пагорба, поруч

з ботанічним садом, на шляху до Білого дому на площі Правосуддя тощо) обрали місце якраз навпроти Капітолія, за сквером. Було знесено два квартали, і в 1889 р. будівництво розпочалося. За кілька років виросла велична споруда. 20 скульпторів і 23 художники працювали над внутрішнім оздобленням. Пишно декорована із використанням італійського (з Верони), французького та місцевого мармуру, зі світлими, високими читальними залами, вона вражає й тепер. Перебуваючи тут, здається, немов знаходишся в художньому музеї. Екскурсоводи із задоволенням розповідають про всі етапи спорудження Бібліотеки, наголошуючи, що коштів було витрачено менше, ніж закладалося при плануванні.

Нове приміщення відкрили 1 листопада 1897 р. Після 33 років відданої праці Споффорд привів Бібліотеку на обіцяну вершину. Ч. Гудрам зазначає, що того року і наступного відвідувачі наповнювали холи БК, ніби тут була всесвітньо відома виставка [див. 2, с. 34]. То було досягнення, на яке Споффорд сподівався, і навіть більше. Але чотирма місяцями раніше до офіційного відкриття книгозбірні він залишив посаду.

Перед цим, наприкінці 1896 р., Об'єднаний комітет призначив слухання щодо БК і Американська бібліотечна асоціація (АБА) надіслала шість бібліотекарів для участі в заході. Мелвіл Дьюї та Герберт Патнем уникали прямої критики Споффорда. Але було зрозуміло: їх погляди на функції Бібліотеки відрізняються від його поглядів. Невід'ємною рисою національної бібліотеки, вважали вони, є те, що до неї «бібліотеки всієї країни можуть звернутися за підтримкою, керівництвом і практичною допомогою» [4, с. 783]. Їх непокоїло те, що тисячі бібліотекарів мусять витрачати час на перегляд, класифікацію і опис одного й того ж видання. Чому одна надбібліотека не може робити цього один раз, якісно і надавати копію іншим? Централізована каталогізація, міжбібліотечний абонемент, зведений національний каталог — обов'язкові, на їх думку, для національної бібліотеки. У підсумковому документі, підготовленому Патнемом, відзначалося, що у БК, здається, втратили розуміння головного її призначення — використовуватись! Неопрацьованими залишалися сотні тисяч книг, карт, величезна кількість періодики. З трьох основних засад функціонування бібліотеки: комплектування, обробки і використання — Споффорд найповніше встигав робити лише перше.

Про його наступників один із дослідників написав так: «Наші батьки вірили, що Бог допомагає дурням, п'яницям і Сполученим Штатам і якщо це так, він благословив Республіку двома наступниками Споффорда» [2, с. 36]. Першим з них був журналіст Джон Янг. Він був незвичайно

здійбною людиною. Йому вдалося започаткувати кілька найпрогресивніших програм в історії БК. Його реальним внеском став підбір найкращого в усій країні штату бібліотекарів. Він справедливо вважав, що головна книгозбірня мусить мати найкваліфікованіших фахівців. У новому приміщенні Конгрес дозволив замість 42 осіб розширити штат до 108 співробітників. Серед них, до речі, залишався і Споффорд, який продовжував сумлінно працювати. На інші вакансії, особливо ключові, Янг брав на роботу найкращих фахівців з усієї Америки. Так керівником відділу каталогізації він запросив головного каталогізатора Бібліотеки Вісконсінського університету; головному бібліотекарю штату Нью-Хемпшир доручив підрозділ замовлень; відомий фахівець з архівної справи очолив відділ рукописів та ін.

Янг, колишній посол, особливо усвідомлював важливість вивчення іноземного досвіду. Він планував використати широку мережу іноземних представництв як посередників у комплектуванні фондів. За допомогою Держсекретаря США було розіслано 500 листів-інструкцій американським послам і консулам з докладним зазначенням того, які іноземні матеріали можуть бути корисними для Бібліотеки, з описом умов їх надсилання.

У цей період вдалося також добитися дозволу Конгресу на видачу книг дорослим читачам вдома, запроваджено МБА, щоб підтримати науковців по всій країні. Янг намагався організувати обробку півмільйонного неопрацьованого фонду, створити наукову систему класифікації. Але його підвело здоров'я. На початку 1899 р. він помер, пробувши на посаді Бібліотекаря Конгресу всього 1,5 року. Однак його вплив на розвиток БК відчувався ще довго.

Про те, яке значне місце займала Бібліотека в суспільній свідомості, свідчить і той факт, що інтерес до майбутнього наступника Янга був величезним. Питання широко дискутувалося в пресі. Як результат, президентові Мак-Кінлі було рекомендовано понад 50 кандидатів. Він обрав колишнього конгресмена з Бостона Самуеля Барроуза, але Об'єднаний комітет виступив проти цього призначення. Бібліотечна асоціація також наполегливо пропонувала іншу особу — 38-річного бібліотекаря Бостонської публічної бібліотеки Герберта Патнема. Саме його після узгоджень і переговорів з Конгресом і було призначено в березні 1899 р.

Герберт Патнем — третя видатна постать в історії БК. Він очолював Бібліотеку 40 років. І так, як і Споффорд, передавав Бібліотеку наступнику вже зовсім іншою. Ч. Гудрам справедливо зауважує, що коли за Споффорда Бібліотека будувалася, за Янга заселялася, то за Патнема вона почала використовуватися. Керівництво Патнема було

назвичайно успішним, хоча його стиль був далеким від того, який прийнято вважати правильним. Усі керівники підрозділів доповідали прямо йому, він не дотримувався ніякої ієрархії. Але якщо на початку його праці їх було 9, то в кінці кар'єри вже 36 і робити це ставало дедалі складніше, адже за ними стояли 1100 співробітників. Коли керівники збиралися на практично щоденні наради, вимагав, щоб усі розпорядження не занотовувалися, а запам'ятовувалися ними. Патнем був суворим адміністратором, його шанували й боялися. Здавалося, не було нікого ні у Бібліотеці, ані поза нею, хто міг би якось суттєво впливати на нього.

Треба підкреслити, що американські бібліотекарі далеко не завжди одержували заробітну плату, подібну до нинішньої. Протягом усіх років перебування Г. Патнема на посаді, — зазначає Ч. Гудрам, — вони отримували менше одного долара в день [2, с. 36]. Платня самого керівника БК була істотно нижчою, ніж у службовців його рівня у Вашингтоні. Але існує багато свідчень, що фахівці просилися працювати в БК, дехто навіть безплатно. Крім почуття високої місії і патріотизму, які вселяв у оточуючих Патнем, частина з цих людей, маю на увазі фахівців бібліотечної справи, керувалися і цілком прагматичними цілями — навчитися працювати, здобути неоціненний досвід поруч з таким професіоналом. (До речі, інститут волонтерів, тобто людей, котрі працюють без оплати, дуже поширений у США. І зараз багато осіб працюють у БК волонтерами. Приміром, у значно меншій за обсягом Президентській бібліотеці Рейгана у Каліфорнії налічується 50 таких волонтерів. Виходять вони на роботу за спеціально складеним графіком — один раз на тиждень).

Вище згадувалося, що протягом усього першого етапу діяльності БК головним було придбати й розмістити бібліотеку, звести для неї приміщення, а опрацьовувати встигали лише якусь частку фонду. Тому в цей період існування Бібліотеки — на початку нового століття, особливу увагу було звернуто на каталогізацію. Патнем вирішив, крім опрацювання сотень тисяч книг, 230 тис. музичних творів, «багатьох тонн періодики та газет», рекаталогізувати кожен том, який був на полицях. Одночасно мав намір втілити в життя план Янга — перетворити книжкові каталоги в карткові (описи були рукописні в книжковій формі) і використовувати оновлені предметні рубрики до кожного переглянутого опису. Він вважав, що допоки це не буде зроблене, нормальне обслуговування неможливе.

У зв'язку з розгортанням масової каталогізації Патнем звернувся до 400 бібліотек і 17 бібліотечних комісій. Хотів з'ясувати, як вони поставляться до того, щоб БК не лише каталогізувала та друкувала картки для своїх потреб, а й робила

додаткові копії цих карток і надсилала до бібліотек (за ціну, котра включала друкування плюс 10%). Відповіді не забарилися. Незабаром дедалі більше бібліотек країни почали повністю залежати від БК у більшій частині каталогізації. Такий стан справ — залишається й нині. Відтак правила каталогізації БК, розуміли фахівці, мали стати професійним стандартом. Тому БК об'єднала зусилля з Асоціацією, щоб виробити стандартні правила опису.

Тоді ж на початку століття стали вирішувати не менш складне питання класифікації. Ще за Янга відмовилися від класифікації Джефферсона (Бекона), як безнадійно обмеженої, і звернулися до Десяткової класифікації Дьюї. Однак після ретельного вивчення й тривалих дискусій із самим Дьюї прийшли до невтішного висновку, що вона не відповідає обсягам фонду БК, оскільки не деталізована і багато ділень її таблиць могли зібрати цілий поверх книг. Міжнародний бібліографічний інститут у Брюсселі знайшов вихід. На засадах класифікації Дьюї він розробив деталізовану Універсальну Десяткову Класифікацію. Але в Бібліотеці Конгресу пішли іншим шляхом.

За основу було взято схему, розроблену Чарльзом Кеттером (ім'я — добре відоме кожному бібліотекаря завдяки його авторським таблицям). Кілька випусків класифікації Кеттера вийшли друком ще в 1893 р. Він невтомно пропагував її, у т.ч. і в Європі на Міжнародній конференції бібліотекарів у Лондоні (1897) та у Міжнародному бібліографічному інституті у Брюсселі. Саме класифікацію Ч. Кеттера, хоча дещо і незакінчену, було взято за основу класифікації БК — нині широко відомої, як, зрештою, і його колеги по АБА — М. Дьюї. Класифікація Дьюї, хоч і була відхилена фахівцями БК, зараз використовується у невеликих бібліотеках. Тому систематизатори БК на кожній книзі поряд з індексом класифікації БК проставляють індекс класифікації Дьюї.

Бібліотека продовжувала розвиватися, але вже поза стінами Конгресу. Почалися нарікання з боку його членів. Адже, незважаючи на всі незручності перебування її в стінах Капітолія, раніше все було у них під рукою. Коли в 1912 р. Комітет Конгресу зацікавився тим, як використовується Бібліотека для його потреб, то виявилось, що лише кожен п'ятий конгресмен послуговується нею і не обов'язково для службових потреб. Це стурбувало Конгрес. Крім того, в штаті Вісконсін з'явився цікавий досвід. Влада штату, відчуваючи брак інформації, необхідної для прийняття рішень, поєднала ресурси головної бібліотеки штату та фахівців міського університету, утворивши довідкову законодавчу службу. Новостворений орган працював над дослідженням можливих шляхів удосконалення роботи місцевого уряду, використовуючи

дані науки та досвід розв'язання подібних проблем іншими штатами, виробляв проекти можливих законодавчих документів.

Патнем, не гаючи часу, докладно проаналізував досвід цієї й аналогічних служб, у т. ч. в Європі, і, виробивши відповідний проект, подав його до Конгресу. Так було започатковано Службу досліджень Бібліотеки Конгресу — ще один внесок Патнема у розвиток БК.

У ці роки використовувалася кожна можливість поповнення фонду «Атегісапа». До відділу рукописів почали надходити президентські архіви. В 1917 р. їх передав Т. Рузвельт, потім В. Тафт, вдова В. Вільсона; одержано архіви Д. Вашингтона та ін. Розшукувалися цінні зарубіжні матеріали. Саме за Патнема було придбано відому бібліотеку з російської історії і культури (80 тис. од.) за чверть її реальної вартості, а також ретельно відібрані книги з Японії, знамениті китайські енциклопедії тощо.

Патнем, свідомий високої ролі Бібліотеки в інтелектуальному житті країни, й сам часто виступав з лекціями перед ученими та бібліотекарями країни і створив для своїх співробітників постійно діючий круглий стіл. Це була форма спілкування бібліотекарів з відомими діячами, визначними особистостями. У дні засідань круглого столу в ідальні для співробітників за ланчем збиралися бібліотекарі й запрошені сюди письменники, державні діячі, дипломати, заїжджі інтелектуали. Це була унікальна можливість у неформальній обстановці безпосередньо поспілкуватися з ними, сприяло піднесенню рівня бібліотекарів, викликало у них гордість за свою установу.

Бібліотека росла, з'являлися нові й нові відділи, що, як і раніше, підпорядковувалися директору. Серед них такі принципово нові, як, приміром, відділ для сліпих. Адже під керівництвом Патнема було створено національну програму обслуговування цих людей, якою передбачалося зокрема широке використання міжбібліотечного абонементу для розповсюдження книг, передача дублетних для БК примірників із шрифтом Брайля та ін. Саме тоді було збудовано найбільшу систему МБА в країні, і кожен одержав змогу прочитати книгу в своїй місцевій бібліотеці. Патнем був гарячим її прихильником. Коли йому говорили, що, мовляв, книги треба берегти для нащадків, він відповідав: «Вважайте, що ми і є ті нащадки» [2, с. 37].

БК видавала серії численних бібліографічних покажчиків «Книги про...». Це допомагало науковим установам знати, що зберігається у книгозбираннях. Було розпочато незвичайний для книгозбірні напрям — музичний. Патнем знайшов спонсора, який подарував 5 скрипок Страдіварі, а Елізабет Кулідж спонсорувала будівництво залу для гри на них. І нині діє ця найстаріша, найак-

тивніша програма камерної музики в Америці, звучать музичні твори із фондів Бібліотеки.

Важливе досягнення Патнема, як наслідок його попереднього досвіду бібліотекаря, — узгодження політики БК з інтересами американського бібліотекознавства [див. 5]. Адже часто великі бібліотеки розвиваються досить ізольовано від потреб бібліотечної системи всієї країни. У цій діяльності БК здобула підтримку Конгресу, професійних бібліотекарів і американських науковців. Сам Патнем був тісно пов'язаний з АБА, обирався її президентом у 1903—1904 рр., 15 років перебував у Раді.

Як і Споффорд, він закінчив свою кар'єру відкриттям у квітні 1939 р. нового приміщення для свого наступника. Незабаром пішов у відставку, але ще протягом 15 років акуратно відпрацьовував свої години у Бібліотеці, приймав відвідувачів, завжди був готовий надати консультацію. Маючи 93 роки, залишив БК остаточно. Через рік, у 1955 р. він помер. Патнем не залишив жодних спогадів. Його біограф Д. Коул вважає, що віхами досягнень цієї видатної людини є 40 щорічних звітів про роботу Бібліотеки, підготовлених з 1899 по 1939 р. [3, с. 688]. Патнем передав своєму наступникові вже зовсім іншу бібліотеку: фонд з 850 тис. од. зріс до 6, 4 млн. од., штат із 134 — до 1300 осіб.

Президент США Франклін Рузвельт призначив наступником Патнема поета Арчибальда Маклиша. Проти цього рішення, оскільки майбутній керівник не був професійним бібліотекарем, виступила АБА. Її президент, Фергюсон надіслав Рузвельту листа, котрий починався так: «Ми гадаємо, що призначення Маклиша Бібліотекарем Конгресу обернеться бідою» [1, с. 48]. Текст підписали 1400 бібліотекарів, учасників з'їзду АБА. Але затверджений Сенатом, А. Маклиш прийшов до БК. За дуже короткий час він зумів завоювати добре ставлення співробітників. І вже на наступному з'їзді АБА його тепло вітала американська бібліотечна спільнота.

Насамперед Маклиш, бажаючи оцінити реальний стан, створив відповідні комісії для вивчення кожної дільниці роботи БК. Причому до цих комісій увійшли не фахівці своєї установи, що завжди неминуче породжує суб'єктивізм і втрату новизни сприйняття, а провідні бібліотекознавці країни. Було одержано 18 звітів з рекомендаціями стосовно усунення недоліків. У 1940 р. в Бібліотеці провели структурну реорганізацію. 36 відділів розділено на кілька груп (п'ять, а пізніше — шість). Наприклад, група обробки включала п'ять відділів — комплектування, каталожного опису, предметизації та ін. Новий директор, на відміну від Патнема, безпосередньо мав справу лише з кількома їх керівниками.

Було переглянуто завдання Бібліотеки. Вирішено, що не можна зібрати всього, мусить бути відбір надходжень. Саме тоді було вироблено три його канони, якими керуються донині. Вони визначали основні принципи комплектування: 1) БК комплектує все, необхідне для роботи Конгресу; 2) збирає та зберігає все, що відображає життя та досягнення народу США; 3) Комплектує представницьку збірку праць тих авторів, чий досвід може знадобитися чи стосуватися народу США.

Ці загальні канони було деталізовано з виділенням напрямів, повинних комплектуватися вичерпно, що вибірково, а котрі, як, скажімо, клінічна медицина та сільське господарство, передані спеціальним національним бібліотекам. Пріоритети комплектування, розвинені й оновлені, існують і досі. Вони сформульовані, приміром, у статті Д. Уршела, де йдеться про сучасну політику комплектування БК [див. 6].

Невдовзі почалася Друга світова війна. Президент Ф. Рузвельт вдавався до досвіду Бібліотекаря Конгресу й інших висококваліфікованих співробітників БК: і для організації роботи окремої служби, котра займалася військовою інформацією, й для підготовчих робіт з метою створення ЮНЕСКО та ін. Врешті-решт А. Маклиша було призначено помічником Держсекретаря. Він залишив БК. Його співробітники говорили, що працюючи з ним, у них було враження, ніби вони існують у хвості комети [1, с.53]. Під керівництвом Маклиша БК підійшла підготовленою до вимог, які поставив перед бібліотеками інформаційний бум. На 1944 р., коли він залишив БК, вона мала нинішні її обриси. (До речі, А. Маклиш, як і Г. Патнем, прожив довге життя й помер у 90 років).

Цікаво, що коли на посаду Бібліотекаря Конгресу після нього був призначений Л. Еванс (Маклиш привів його до БК на посаду керівника Служби законодавчого забезпечення, а той не був бібліотекарем ні за освітою, ні за досвідом), то АБА, вражена діяльністю Маклиша, прийняла нового керівника з мінімальними коментарями. В 1953 р. Еванс обійняв посаду Генерального директора ЮНЕСКО і на його місце прийшов К. Мамфорд — перший Бібліотекар Конгресу, котрий не лише за досвідом, а й за освітою був бібліотекарем (мав ступінь з бібліотекознавства Колумбійського університету). Перебував на чолі БК протягом 20 років. Упродовж них БК остаточно набрала нинішніх обрисів. У 1980 р. було відкрите нове — третє приміщення Бібліотеки — будинок Медісона. Всі три будівлі, розміщені поряд, неподалік від Капітолія, для всіх їх знайшлося місце в самому центрі американської столиці. Надзвичайно зручно і те, що з'єднані вони між собою підземним переходом. Усі три — носять імена президентів США. У найстарішому приміщенні (Джефферсо-

на) завжди людно. Сюди приїздять люди з різних регіонів країни, іноземці, щоб просто оглянути архітектуру, оздоблення будинку, основні читальні зали, численні й часто незвичайні виставки. Регулярно, кілька разів на день, для відвідувачів проводяться екскурсії. Кількість екскурсантів — необмежена. Коли людей збирається багато, то виходить не один, а два-три екскурсиводи одночасно. Як правило, це немолодого віку, досвідчені люди, котрі про книгозбірню, здається, знають усе. Нині Бібліотеку, що налічує понад 115 млн. од. зб., 460 мовами, очолює 13-й Бібліотекар Конгресу — історик Джеймс Біллінгтон, призначений у 1987 р. Президентом США Рональдом Рейганом.

На закінчення огляду історії Бібліотеки Конгресу варто звернути увагу на те, що в ювілейному році вийшла її фундаментальна ілюстрована історія, а на кінець 2000 р. планується випуск енциклопедії, 150 статей якої також присвячені цій найбільшій у сучасній історії скарбниці знань.

1. *Goodrum Ch.* The Library of Congress. — New York; Washington: Praeger Publishers, 1975. — 292 p.

2. *Goodrum Ch.* Treasures of the Library of Congress. — New York: Harry N. Abrams Inc. Publishers, 1980. — 318 p.

3. *Cole J. Y.* Putnam, Herbert // ALA World Encyclopedia of Library and Information Services. — Chicago; London, 1986. — P. 687—688.

4. *Cole J. Y.* Spofford, Ainsworth Rand // ALA World Encyclopedia of Library and Information Services. — Chicago; London, 1986. — P. 782—784.

5. *Cole J. Y.* The Library of Congress and the Library Community // The Library of Congress Information Bulletin. — 1999. — Vol. 58, No. 8. — P. 186—187.

6. *Urschel D.* The Desire to Acquire: Detailing the Library's Selective Acquisition Process // Ibid., 1997. — Vol. 56, No. 14. — P. 292—295.

Додаток

БІБЛІОТЕКАРІ КОНГРЕСУ*

	Роки життя	На чолі Бібліотеки
Джон Беклі	1757—1807	1802—1807
Патрік Магрудер	1768—1819	1807—1815
Джордж Ваттерстон	1783—1854	1815—1829
Джон Міен	1790—1863	1829—1861
Джон Стефенс	1828—1882	1861—1864
Ейнсворт Споффорд	1825—1908	1864—1897
Джон Янг	1840—1899	1897—1899
Герберт Патнем	1861—1955	1899—1939
Арчібальд Маклиш	1892—1982	1939—1944
Лютер Еванс	1902—1981	1945—1953
Квінсі Мамфорд	1903—1982	1954—1974
Даніель Бурстін	1914—	1975—1987
Джеймс Біллінгтон	1929—	1987—

* Підготовлено за матеріалами Internet-сторінки Бібліотеки Конгресу «Jefferson' Legacy. A Brief History of the Library of Congress. Librarians of Congress».

Світлана Старовойт,
в. о. завсектором Інституту архівознавства НБУВ

Становлення видавничої діяльності НАН України в перші роки її існування

Для розв'язання проблеми організації видавничої діяльності молодій Академії наук України оперативно створювалися різні робочі комісії. Визначається мова, особливості майбутніх видань. Вирішується питання власної поліграфічної бази. Принципове значення мала передача АН у 1923 р. друкарні Києво-Печерської лаври.

Уже з перших кроків створення Української Академії наук у Києві йдеться про організацію її видавничої діяльності як однієї з невід'ємних складових роботи. Наскільки важливого значення їй надавали ініціатори заснування УАН, можна простежити за інтенсивністю уваги до цього аспекту роботи.

9 липня 1918 р. відбулося перше засідання Комісії по виробленню законопроекту про заснування Української Академії наук у Києві, а вже через 18 днів голова Комісії В. І. Вернадський виніс на її обговорення одне з першочергових завдань — придбання друкарні (цим займався й міністр народної освіти та мистецтва Української Держави М. П. Василенко)¹, оснащеної словолитнею, різноманітними шрифтами, особливими знаками, які тоді вводили в обіг філологи, фізики, хіміки й математики; придатної для видання художньої літератури і потреб Міністерства народної освіти та мистецтв, вищих шкіл, університетів².

Було створено робочу Комісію під головуванням проф. (згодом акад. ВУАН) П. А. Тутковського, яка мала визначити друкарню та з'ясувати питання фінансування для її придбання й експлуатації.

За пропозицією проф. Є. К. Тимченка відновлюється робота комісії, призначення котрої — опікуватися забезпеченням виготовлення українських шрифтів під керівництвом проф. Г. Г. Павлуцького³.

На жаль, через відсутність джерел сьогодні не можна достовірно встановити, як саме працю-

вали обидві структури, але це опосередковано видно з протоколів засідань Комісії по виробленню законопроекту про заснування УАН. Так, 21 серпня 1918 р. П. А. Тутковський запропонував купити для УАН друкарню (для оцінки її стану було вирішено знайти спеціаліста, котрий мав визначити умови придбання, а вже через 10 днів на черговому засіданні професору доручили підготувати доповідь про хід справ, однак це питання було зняте з порядку денного до виділення урядом⁴ коштів). Того ж дня обговорювалася ситуація із заснуванням загальноакадемічного друкованого органу, виданнями відділів і установ та їх фінансуванням.

В окремій графі кошторису майбутньої АН «Издания Академии наук» йшлося про загальні цифри витрат на друковані видання⁵. Комісія передбачила й кошти для виплати гонорарів та винагород за оригінальні праці, визначила вартість кожного друкованого аркуша з огляду на складність набору і необхідність придбання якісного паперу.

Усі питання, порушені нею, було враховано в пояснювальній записці «Про головні положення статуту УАН» В. М. Перетца (займався розробленням статуту АН). В окремому розділі наголошувалося, що друкарня безпосередньо підпорядковується управі Академії, «видає праці своїх членів і співробітників, старається про якнайширше поширення між народом як відомостей загальнонаукового характеру, так і спеціальних відомостей по українознавству»⁶.

«Якщо справа друкування видань Відділу та його комісій буде поставлена широко, — підкреслювали Д. І. Багалій, А. Ю. Кримський, Г. Г. Павлуцький та Є. К. Тимченко у записці до Комісії по заснуванню УАН про засади Історично-філологічного відділу, — то й діяльність усього Відділу йтиме тоді правдивим шляхом, бо вона, трохи чи не виключно, має висловлюва-

© Старовойт С. В., Київ, 2000

тися в друкованій книзі всякого розбору й форми»⁷.

У «Пояснюючій записці до законопроекту про заснування Української Академії наук у Києві», адресованій Раді міністрів Української Держави, наголошувалося, що статутом АН запроваджено обов'язкову вимогу стосовно друку її видань українською мовою з огляду на ту вагу, яку Академія наук повинна мати для розвитку української культури. Ця умова, на думку автора записки М. П. Василенка, «накладала на Академію велику працю, що очевидячки, може бути переведена до життя тільки в такому разі, коли новітня Академія змагатиметься до чистоти мови і старанно віднесеться до цього завдання, складеного на неї історичним моментом, який ми перебуваємо. Міністерство освіти гадає, що Академія оце завдання виконає і що наукова, а разом з тим і літературна мова українська знайде в Академії міцне знаряддя для свого розвитку. Це показує історія інших слов'янських народів <...>. Нема підстав гадати, щоб і Київська Академія наук не виконала цього національного завдання»⁸.

Одночасно з виданням наукових праць українською мовою накреслювався й випуск іноземними мовами. У статуті закріплювалося право кожного автора на публікацію його праці ще й однією з них. На жаль, реалізувати поставлені Комісією завдання в запланованому обсязі не вдалося через часті зміни політичних влад, голод і економічну кризу.

Аж до кінця 1922 р. наукові праці Академії друкувалися в різних видавництвах, а також у Державному видавництві України та його філіях у республіці. Договори з організаціями уклалися на короткий термін.

Попри всі труднощі керівництво АН, зокрема її неодмінний секретар А. Ю. Кримський, робили все можливе, щоб донести до суспільства здобутки молодої Академії. Так, у 1919 р. її видавничу діяльність було представлено науковими «Записками Історично-філологічного відділу» (друкувалися перша та друга книги), розпочався випуск першої книги «Вісника Фізично-математичного відділу», готувався матеріал до наступних трьох книг; було засновано кілька серій «Праць...» різних установ Відділу, серії «Матеріалів по геології України», «Матеріалів по вивченню ролі живої матерії в геохімії», окремі серії, присвячені фізичній хімії, фауні та флорі України⁹. Через відсутність коштів на папір та оплату поліграфічних послуг друкарням широку програму публікацій праць відділи реалізували

тільки частково і багато з них не побачило світу.

У 1920 р. стан справ УАН не поліпшився. Вирішення нагальних потреб Академії суттєво уповільнювалося, фінансування було передане київському губфінвідділу. Незначні гроші з Харкова, де перебував уряд, надходили рідко, місцеві ж органи влади не тільки не поспішали з допомогою, а іноді й створювали додаткові перешкоди. Так, київський губполіграф реквізував папір, отриманий АН від Раднаркому УСРР, і опечатав друкарні, які видавали її праці, незважаючи на те, що ті вже були набрані й зверстані, залишався тільки друк. Зовсім готовий тираж «Звідомлення Української Академії наук у Києві за 1919 р.» Академія не змогла вивезти через заборону губполіграфу. Лише за півроку було отримано дозвіл і в лютому 1921 р. «Звідомлення ...» забрали з друкарні¹⁰.

Відсутність власної друкарні негативно позначалась на роботі Академії. У травні того ж року на засіданні Спільного зібрання було порушено питання про передачу у власність ВУАН друкарні Києво-Печерської лаври, але його відкладено для ґрунтовнішого вивчення¹¹. Пошуки друкарні, з котрою можна було б укласти постійний договір, не припинялися. У листопаді за дорученням Спільного зібрання А. Ю. Кримський та технічний редактор I Відділу В. К. Дем'янчук остаточно мали з'ясувати всі умови Всеукраїнського державного видавництва щодо цього¹². Очевидно, запропоноване «Всевидавком» не влаштувало Академію, і в січні 1921 р. вона повідомила його, що залишає за собою право на видавничу діяльність, а той може друкувати праці тих академіків, котрі «забажають удатися до нього»¹³.

У 1921 р. Раднаркомом УСРР було засновано Комісію для перетворення УАН на всеукраїнську державну установу. Вона розробила новий статут, де обумовлювалося право на видання центрального наукового бюлетеню і де могли б друкувати свої матеріали всі наукові установи республіки. В Академії з'явилася надія на виділення коштів для придбання друкарні. А. Ю. Кримський знов порушив питання про можливість передачі ВУАН друкарні КПЛ. Висновки щодо цього мала зробити спеціальна комісія, ухвалена Спільним зібранням¹⁴. Водночас АН доклала зусиль, щоб отримати в своє розпорядження друкарню Українського наукового товариства (приєднане до УАН у 1921 р.). На жаль, голова київського губполіграфу Паргаманік перешкодив справі.

За великих видавничих проблем в Україні Академія розглядала і можливість друкувати свої наукові праці за кордоном. У цій справі свої

⁹ неї.

послуги А. Ю. Кримському запропонував О. Сушицький. «Я радий був би все, що від мене залежить, зробити, тим більше, що мені здається, що зараз Академія наук всі справи полагодує офіційним шляхом»¹⁵. АН скористалася пропозицією щодо видання своїх «Звітомлень» за кордоном¹⁶. Це дало їй змогу ознайомити широку наукову громадськість Європи та інших країн світу зі здобутками молодшої української академічної науки. Дещо вдалося видати і в Україні: третій випуск «Збірника Історично-філологічного відділу», до якого включено, зокрема, монографію «Західно-руські літописи як пам'ятки літератури» проф. Ф. П. Сушицького; закінчено друк другої книги «Записок Історично-філологічного відділу» за 1919 р.; розпочалося видання праці «Історія Персії та її письменства» А. Ю. Кримського; київська філія «Держвидаву» випустила «Найголовніші правила українського правопису»; влітку 1921 р. вийшов перший номер «Зоологічного журналу України»¹⁷.

На початку наступного року Академія повернулася до питання придбання друкарні КПЛ. У клопотанні ВУАН від 15 лютого до Раднаркому УСРР наголошено: «За останні часи друкування книжок зовсім, або майже зовсім, припинилося, в портфелі Академії назбиралося чимало матеріалів, поданих як од окремих членів Академії та співробітників, так і од її установ». А оскільки ВУАН «робить велике й культурно-необхідне діло, то і просить, щоб у її користування і розпорядження було відпущено одну з київських друкарень. Особливо бажано для Академії із-за міркувань, що їх наведено нище, здобути саме друкарню Києво-Печерської лаври <...> з усіма машинами, касами, шрифтами й іншим обладнанням — це єдиний спосіб налагодити видавничу діяльність Всеукраїнської Академії наук...»¹⁸.

Вона турбувалася і про збереження друкарні КПЛ як культурно-історичної цінності, не могла допустити, щоб Київський губполіграф перетворив її на склад. Лаврська друкарня перебувала у ненайкращому стані: напівзруйнована, із вибитими шибками, іржавими машинами та переплутаними шрифтами. Операційних грошей на відновлення її роботи виділено не було.

З великими труднощами почалася власна видавнича діяльність Академії наук. А. Ю. Кримський писав Д. І. Багалію: «У нас зле з папером. Держава, передавши нам друкарню, не дала нам ані однієї стопи паперу, ані грошей на закупівлю паперу. Все, що ми друкуємо, друкується на папері, пожертвованому авторами, або купленому мною з моїх випадкових

заробітків. Ми хочемо удатися до Наркомосу з рішучим проханням дати нам певну кількість коштів. Піддержте наше клопотання. Із розмови з тов. Астерманом я виніс вражіння, що Наркомос коли й дасть паперу, то хіба на природничі праці, а не на гуманітарні»¹⁹.

ВУАН підписала договір із головою видавничого товариства «Друкар» П. О. Балицьким²⁰. Він мав керувати друкарнею, забезпечити її ремонт, поповнити обладнанням, а також видавати для Академії по 10 друк. арк. щомісяця. У разі одержання прибутку за іншу друковану продукцію — віддавати АН 50% від його загальної суми. Хоча приміщення все ж були частково відремонтовані, а для Академії надруковано ряд праць, фінансові плани зазнали краху. В травні 1923 р. роботу організації перевірів представник Української ради народного господарства (УРНГ) Я. Б. Гамарник. Невтішні висновки щодо неї відбито у записці УРНГ до Раднаркому УСРР.

Президія УРНГ запропонувала розірвати договір з Балицьким, за Академією залишити все, що має історичне значення, а решту друкарні, придатну для виробництва, передати тресту Київдрук²¹.

ВУАН звернулася до Наркомосу УСРР. У відповідь той доручив своєму видавництву «Путь просвещения» (згодом «Шлях освіти») укласти договір з ВУАН майже на тих умовах, що й з П. О. Балицьким — тобто для Академії мало безплатно друкуватися 10 друк. арк. щомісяця на її папері. Правда, передбачався додатковий пункт про скасування всіх попередніх боргів ВУАН по Лаврській друкарні. Та подальша матеріальна і юридична відповідальність за неї перекладалася на НКО УСРР, що означало фактичне вилучення її з видання ВУАН²².

Однак завдяки договору з видавництвом «Путь просвещения» АН уперше отримала гарантію планового випуску своїх наукових праць не тільки на 1923 р., а й у майбутньому. Друкарня КПЛ, яка перейшла до видавництва, стала функціонувати з повним навантаженням. Таким чином, частково розв'язувалася проблема випуску книжок українською мовою. Але через нестачу латинських шрифтів затримувався вихід робіт, написаних іноземними мовами, і тих творів українською мовою, де вживалися латинські терміни. З цієї причини в перші місяці співпраці зі «Шляхом освіти» Академія недоодержала 10 друк. арк.

Для розгортання видавничого процесу ВУАН не обмежилася договором тільки з цією структурою.

Активно заявила про себе створена в 1921 р. Редакційно-видавничою комісія (РВК) при

Історично-філологічному відділі ВУАН (до 1923 р. існувала чисто формально). Головою її був А. Ю. Кримський, а керівником, котрий фактично ніс на собі весь тягар складної видавничої справи, — М. З. Левченко (технічні редактори — В. К. Дем'янчук, згодом — П. Г. Іванець та М. Д. Гайдамака).

Завдяки зусиллям керівництва АН та РВК її видавнича діяльність дедалі потужнішала. Наукову продукцію цього періоду умовно можна поділити на видання: загальноакадемічні; відділів (збірники праць); установ (збірники праць, вісники); окремі праці академіків і науковців.

Особливою продуктивністю вирізнялися в той період такі академічні установи, як: Археографічна комісія, що видала три томи Українського археографічного збірника, том «Пам'яток українського письменства», розпочала друкувати «Коденську книгу» й «Акти до історії Хмельниччини. 1657—1665»²³; Історична секція підготувала науковий збірник праць — продовження «Наукових записок» УНТ, відновила видання журналу «Україна»; Комісія Старого Києва та Правобережної України — праці «Київ та його околиця в історії й пам'ятниках», «Нові студії з історії Києва»; Комісія Лівобережжя й Слобідської України (Лівобічної України) — збірник «Чернігів та Північне Лівобережжя»; Комісія Західної України, підтримуючи постійний зв'язок з Науковим товариством ім. Т. Г. Шевченка у Львові, випустила «Матеріали до культурної і громадської історії Західної України»²⁴; Культурно-історична комісія займалася питаннями вивчення передісторії України, видала часопис «Первісне громадянство та його пережитки на Україні»; Комісія старої історії України (коло робіт — вивчення соціальних та політичних процесів в Україні та дослідження історії українського національного відродження) друкувала результати своїх розробок у збірнику «За сто літ».

Підсумовуючи п'ятирічну видавничу діяльність ВУАН, А. Ю. Кримський підкреслював: «Пошастило Академії за 1923 р. та за перші два місяці 1924 р. випустити в світ чималенько, а коли брати на увагу сучасні обставини, то можна сказати: випущено в світ колосально багацько, а саме 4352 друковані сторінки, тобто 272 аркуші друку. Коли позаторік Академія наук ледве могла назвати десяток своїх публікацій, то має вона їх тепер з півсотні»²⁵.

Оскільки гонорари за надруковані праці не виплачувалися, ВУАН досягла значних позитив-

них результатів насамперед через самовідданість науці її співробітників. Видавничий процес був можливий, в основному, за рахунок пожертв окремих громадян та співробітників. Завдяки цьому в 1923 р. жодного разу не припинявся випуск наукової літератури.

Вирішальне значення для подальшого розгортання видавництва ВУАН мала остаточна передача установі друкарні КПЛ. Отримавши власну поліграфічну базу, Академія наук змогла проводити свою видавничу діяльність планомірніше, систематичніше та ефективніше.

¹ Архів Президії НАН України, ф. 251, оп. 1, спр. 1«Б», арк. 23.

² Там же, арк. 23 зв.

³ Там же, арк. 24 зв.

⁴ Там же, арк. 40.

⁵ Інститут рукопису НБУВ (ІР НБУВ), ф. 1, спр. 26170, арк. 78–79.

⁶ Збірник праць Комісії для вироблення законопроекту про заснування Української Академії наук у Києві. — К., 1919. — С. 12.

⁷ Там же. — С. XIV.

⁸ Пояснююча записка до законопроекту про заснування Української Академії наук у Києві. — К., 1918.

⁹ Перший піврік існування Української Академії наук у Києві та начерк її праць до кінця 1919 року. — К., 1919. — С. 11.

¹⁰ ІР НБУВ, ф. 1, спр. 26539, арк. 2.

¹¹ Там же, спр. 26170, арк. 2.

¹² Там же, спр. 26184, арк. 2.

¹³ Там же, спр. 26191, арк. 3.

¹⁴ Там же, спр. 26213, арк. 1.

¹⁵ Там же, спр. 24252, арк. 1–1 зв.

¹⁶ Всеукраїнська Академія наук. Звідомлення за 1921 рік. — Берлін, 1923; Всеукраїнська Академія наук. Звідомлення за 1922 рік. — Прага, 1925.

¹⁷ Історія Академії наук України, 1918–1923: Документи і матеріали. — К., 1993. — С. 306–307, 311.

¹⁸ ІР НБУВ, ф. 1, спр. 45598, арк. 1.

¹⁹ Там же, спр. 23551, арк. 1.

²⁰ Там же, спр. 26266, арк. 1–2.

²¹ Центральний державний архів вищих органів влади та управління України, ф. 166, оп. 3, спр. 28, арк. 111 зв.

²² Історія Академії наук України, 1918–1923. — С. 380.

²³ Студії з історії України Науково-дослідної кафедри історії України в Києві. — К., 1926. — Т. I. — С. III–XI.

²⁴ ІР НБУВ, ф. X, спр. 18067, арк. 1–2.

²⁵ Історія Академії наук України, 1918–1923. — С. 380.

ФАКТИ НАУКОВОГО ЖИТТЯ. ХРОНІКА ПОДІЙ

Україна — Польща в ракурсі журналу «Kultura»

Нинішнього року в Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського відбулася презентація відомого і надзвичайно впливового в середовищі політичних діячів та широких кіл громадськості польського журналу «Kultura», який виходить з 1962 р. (головний редактор Єжи Гедройц). У НБУВ було розгорнуто висококваліфіковано підготовлену дизайнерами Бібліотеки виставку творчої продукції редакції часопису: представлено всі його номери, а також цінні в науковому відношенні монографії, «Історичні зошити» та ін. На жаль, цей доробок в Україні майже не відомий навіть фахівцям. Віднині кожен бажаючий зможе ознайомитися з ним, оскільки виставку повністю подаровано Національній бібліотеці.

На урочистостях були присутні представники Польського посольства, члени товариства «Україна — Польща», різних громадських організацій, польські вчені, кореспонденти вітчизняних засобів масової інформації та ін.

Вітаючи присутніх, генеральний директор НБУВ, акад. НАН України О. С. Онищенко спинився на давніх і міцних історичних зв'язках між двома слов'янськими народами, охарактеризував спільність загальнолюдських інтересів, феномен багатих культур. Наголосив, що в українського і польського народів одне майбутнє, а його треба будувати розумно, по-доброму, толерантно, оберегаючи і зберігаючи те позитивне, що було накопичено протягом тисячоліття.

— Усі примірники експозиції цінні для фонду Бібліотеки, — підкреслив її генеральний директор. — Я радію кожному новому виданню, що поповнює нашу духовну скарбницю, як банкір, котрий радіє новій монеті, що збільшує його капітал.

Акад. О. С. Онищенко — головний редактор науково-теоретичного журналу «Бібліотечний вісник», голова редакційної колегії «Наукових праць», які випускає НБУВ, і тому, зрозуміло, йому особливо близька подвижницька діяльність Єжи Гедройца. Той зумів зробити те, що не вдалося свого часу ні Гарібальді, ні Герцену. Гасла, ідеї видатного польського журналіста, вченого, громадського діяча, нехай дуже непросто, але врешті-решт були сприйняті й перейняті, піднесені не тільки окремими громадянами, а й усім західноєвропейським прогресивним загалом, громадськими діячами, державою.

Гедройц ще кілька десятиліть тому передбачив

незалежність України. Він широко бажав її. Недоторканість сусідніх кордонів — гарантія незалежності Польщі, — вчив головний редактор наукового журналу.

— Концепція унікальної особистості, — зазначив професор Берлінського університету Богдан Осадчук, який співробітничав із журналом майже 50 років, — стала провідною в передових шарах польського суспільства.

Як історик Єжи глибоко аналізував спектр різних проблем. Цій тематиці присвячував «Історичні зошити». Запрошував до співпраці на сторінках часопису видатних учених та політологів, громадських діячів, котрі вважали за честь надрукуватися в такому унікальному виданні, як «Kultura». Сам же стратег завжди залишався в тіні. Його постать, діяльність — привід для роздумів щодо взагалі значення наукової преси, можливостей її потужного впливу не тільки на дослідницький процес, а й суспільство, для аналізу ролі та надзвичайної відповідальності журналіста і, зокрема, керівника видання.

Є. Гедройц увійшов в історію людства, ще за життя воздвиг собі пам'ятник. «Ім'я йому — «Kultura», — одностайно зазначали промовці і зокрема голова товариства «Україна — Польща» Богдан Горинь.

У 1995 р. було створене товариство Опіки над літературою. Саме тоді й виникла ідея провести книжкову виставку журналу «Kultura» і круглий стіл для ЗМІ. Посол України в Польщі Дмитро Павличко сприяв перевезенню в Україну двох комплектів видань журналу. Один із них надійшов до Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України, інший — до НБУВ. Влаштуванням виставки особливо опікувалися Наталя Ішуніна, Богуміла Бордуховська та ін.

Зауважимо, церемонія відкриття виставки, прес-конференція для представників ЗМІ, яку вела Таїсія Зарецька, проходили без перекладача. Отже, наші народи прекрасно розуміють один одного. І в цьому розумінні — наше майбутнє.

*Автор Ушкалов,
наш кор.*

© Ушкалов А. М. Київ, 2000

РЕЦЕНЗІЇ. ПОВІДОМЛЕННЯ

Ляхоцький В. Просвітитель: Видавничо-редакційна діяльність Івана Огієнка (митрополита Іларіона). — К.: Вид-во імені Олени Теліги, 2000. — 528 с.

Деякі сучасні науковці зосереджують зусилля на висвітленні тих тем з історії українського друкарства, редакційно-видавничої справи, які з позицій проблем українського державотворення несуть не лише безцінний пізнавальний, здебільшого невідомий досі читацькому загалу, а й виховний заряд. Праця к. і. н. В. П. Ляхоцького «Просвітитель» належить до саме таких.

Предметом дослідження обрано одну з особистостей першої величини в нашій історії — Івана Огієнка (митрополита Іларіона), людину енциклопедичних знань, праці й обов'язку. Свій природжений хист ученого, педагога, державного, громадського, церковного і культурного діяча він однаковою мірою успішно застосовував і як мовознавець та літературознавець, і як редактор та видавець, і як перекладач та поет, і як ректор та міністр, і як православний митрополит та історик Української церкви.

Маємо сьогодні вже й перші ґрунтовні дослідження його життєвого і творчого шляху, що є тільки початком копіткої, довготривалої, але перспективної праці, яка складе незабаром окремий науковий напрям — огієнкіану.

З-поміж найважливіших поки що непізнаних сповна і не досліджених її пластів варто виділити видавничу, редакторську і журналістську діяльність І. Огієнка. На яких би посадах не доводилося йому перебувати, кінцевим підсумком тієї праці було творення Слова і поширення його серед своїх співвітчизників передусім у друкованому вигляді. Саме цю головну домінанту титанічних зусиль ученого вдало виокремив, дослідив В. Ляхоцький, який вводить у науковий і культурний обіг значний за обсягом емпіричний матеріал. Це — матеріали з фондів наших найбільших книгозбірень, діаспорні видання. Широко використано величезну епістолярну спадщину Огієнка, розпорошену по різних архівах, яка в більшості стосується саме видавничої й редакторської діяльності і висвітлює багато досі невідомих епізодів з життя й діяльності подвижника. В ретельному опрацюванні огієнкової епістолярії, особливо київсько-львівського періоду, В. Ляхоцькому належить першість серед вітчизняних дослідників.

Структура книги продумана й чітка. У першому розділі, де йдеться про становлення І. Огієнка як

редактора і видавця, В. Ляхоцький висвітлює передумови видавничої діяльності вченого. Проаналізувавши перші журналістські спроби студента Університету Св. Володимира Огієнка під час роботи в журналі «Громадська думка» та газеті «Рада», його співпрацю з редакцією «Записок Українського наукового товариства в Києві», він доходить висновку, що саме тут закладалося підґрунтя подальшої діяльності Огієнка у видавничій справі, формувалося професійне підґрунтя як коректора й редактора, зароджувалися думки про власне видавництво. Чимало нового матеріалу зібрано в параграфах розділу, де йдеться про його участь в українському книговидавничому процесі за УНР, час ректорства в Кам'янці-Подільському університеті, на початковому етапі еміграції в Тарнові, де під проводом міністра віровизнань Огієнка розгорнулася діяльність видавництва «Українська Автокефальна Православна Церква».

Матеріал систематизовано викладено в розділах, присвячених аналізу перших огієнкових часописів («Рідна мова», «Наша культура» — варшавський період еміграції), а також практично невідомих вітчизняному читачеві журналів, заснованих ним на канадській землі («Слово істини», «Наша культура», «Віра й культура»). Книгознавці, бібліографи, мовознавці, культурологи, історики, біографи мають можливість ознайомитися зі значним обсягом фактологічних, статистичних даних про ряд подій української історії, про десятки діячів української справи.

Розвідку доповнює багатий ілюстративний матеріал, почерпнутий з архівних сховищ.

Віднайдені В. Ляхоцьким факти з минулого української редакційно-видавничої справи слугуватимуть добрим підґрунтям для створення правдивої, політично не заангажованої історії вітчизняної книги.

Микола Тимошик,
д. філол. н.,

проф. Київського Національного університету
імені Тараса Шевченка

© Тимошик М., Київ, 2000

Содержание

ДОКУМЕНТАЛЬНЫЕ КОММУНИКАЦИИ И ИНФОРМАЦИОННЫЕ ТЕХНОЛОГИИ

- Павлуша Т.* Обеспечение общедоступности информационных ресурсов научных библиотек Украины 2
Красильникова И. Межбиблиотечный абонемент и компьютерные технологии 8
Березкина Н. Информационное обеспечение науки (опыт ЦНБ НАН Белоруси) 12
Ситник С. Новый профиль справочно-информационной работы 14

НАШИ КОЛЛЕГИ

- Онищенко А.* Любовь Андреевна Дубровина — современный историк, книговед, источниковед, деятель библиотечного и архивного дела 16

ПИСЬМЕННОЕ И КНИЖНОЕ НАСЛЕДИЕ УКРАИНЫ

- Русановский В.* Четвероевангелие 1569 г. и креховский Апостол 60-х годов 27
Беленький Е. Фонд Шодуаров: история поступления коллекции 31

БИБЛИОГРАФИЯ

- Непомнящий А.* Библиографирование историко-краеведческих исследований в Одессе в XIX в. 35

БИБЛИОТЕКИ МИРА

- Стришелец Н.* Библиотека Конгресса США: основные этапы развития 42

КНИГОВЕДЕНИЕ

- Старовойт С.* Становление издательской деятельности НАН Украины в первые годы ее существования 48

ФАКТЫ НАУЧНОЙ ЖИЗНИ. ХРОНИКА СОБЫТИЙ

- Ушканов А.* Украина — Польша в ракурсе журнала «Kultura» 52
Вышневецкая Л. Фотовыставка «Конец Ялтинского диктата» 2 стр. обл.

РЕЦЕНЗИИ. СООБЩЕНИЯ

- Тимошик М.* Ляхоцкий В. Просветитель: Издательско-редакционная деятельность Ивана Огиенка (митрополита Иллариона) 53
Репринцева В. Печатные документы по истории Украины 15
Сухотерина Л. Издательская деятельность НИИ технического профиля АН УССР в 30-х годах XX в. 34

Contents

DOCUMENTARY COMMUNICATIONS AND INFORMATION TECHNOLOGIES

- Pavlusha T.* Providing of Public Access to Information Resources of Research Libraries in Ukraine 2
Krasylnykova I. Problems of Interlibrary Loan Using Computer Technology 8
Beriozkina N. Research Information Service (From the Experience of the Central Scientific Library of the Academy of Sciences of Belarus) 12
Sytnyk S. New Profile of Reference Activity 14

OUR COLLEAGUES

- Onyschenko O.* Lubov Andriivna Dubrovina is a Modern Historian, Bibliologist, Specialist in Source Study, Librarianship and Archive Administration 16

UKRAINE'S WRITING AND BOOK HERITAGE

- Rusanivskiy V.* Gospel (1569) and Krekhiv Apostle of the 60-s Years 27
Bilenkiy E. Shoduar's Collection. The History of its Acquisition 31

BIBLIOGRAPHY

- Nepomniaschyi A.* Bibliographical Aspect of the Historical and Regional Research in Odesa in the XIX cent. 35

LIBRARIES OF THE WORLD

- Strishenets N.* The Library of Congress: The Main Stages of its Development 42

BIBLIOLOGY

- Starovoyt S.* Publishing Activities in the National Academy of Sciences of Ukraine During the Early Years of its Existence 48

FACTS OF SCIENTIFIC LIFE. EVENTS' CHRONICLE

- Ushkanov A.* Ukraine and Poland in «Kultura» Journal 52

REVIEWS

- Tymashyk M.* Liakhotskyi V. Enlightener. Ivan Ogienko Publishing Activities 53
Vyshnevskaya L. Photo-exhibition «The End of Yalta Dictates» 2 page of the cover
Repryntseva V. Printed Documents on Ukraine's History 15
Sukhoterina L. Publishing Activities of the Technical Scientific Institutes of the Ukrainian Academy of Sciences during the 30-es years of the XX cent. 34

Inhalt

DOKUMENTARISCHE KOMMUNIKATION UND INFORMATIONSSRESSOURCEN

- Pawluscha T.* Die Versorgung der Zugänglichkeit der Informationsressourcen der wissenschaftlichen Bibliotheken der Ukraine 2
- Krasylnikova I.* Die Probleme des internationalen Leihverkehrs bei der Benutzung der Computertechnologien 8
- Bereskina N.* Die Informationsversorgung der Wissenschaft in der Nationalbibliothek der Belorus' 12
- Sytnik S.* Die Auskunft- und Informationsarbeit der Zentralen wissenschaftlichen Bibliothek der Nationalen Akademie der Wissenschaften der Belorus' 14

UNSERE KOLLEGEN

- Onyščenko O.* L.A. Dubrowina als gegenwärtige Historiker, Buchgelehrte, Quellenforscher, Persönlichkeit des Bibliotheks- und Archivwesens 16

HANDSCHRIFT- UND BÜCHERNACHLASS DER UKRAINE

- Rusaniwsky W.* Das 4 – Evangelium 1569 und Krechivischer Apostel der 60-er Jahren 27
- Bilen'ky E.* Die Bibliothek und das Museum der Familie De Chaudoir (Aus den Beständen der NBUW) 31

BIBLIOGRAPHIE

- Nepomnjaščy A.* Der bibliographische Aspekt historischen und

heimatkundlichen Forschungen in Odessa des XIX Jh.

BIBLIOTHEKEN DER WELT

- Strischenetz' N.* Library of Congress: Hauptetappe der Entwicklung 42

BÜCHERKUNDE

- Starowojt S.* Das Entstehen der Verlagstätigkeit der Nationalen Akademie der Wissenschaften der Ukraine in die ersten Jahren ihrer Existenz 48

FAKTEN DES WISSENSCHAFTLICHEN LEBENS. CHRONIK DER EREIGNISSEN

- Uschkanow A.* Ukraine–Poland in der Widerspiegelung Zeitschrifts «Kultura» 52

REZENSIONEN

- Tymoschyk M.* Ljachoz'ky W. Aufklärer: Verlags- und Redaktionstätigkeit Ivan Ohijenkos (Metropolit Ilarion) 53
- Wyschnews'ka L.* Fotoausstellung «Ende der Jalta-Diktatur» in der Wernadsky-Nationalbibliothek der Ukraine 2 Seite des Umschlages
- Reprynzewa W.* Druckdokumente in der Geschichte der Ukraine 15
- Suchoterina L.* Verlagstätigkeit des Technischen Forschungsinstituts der Akademie der Wissenschaften der USSR in den 30-er Jahren 20 Jh. 34

Sommaire

COMMUNICATIONS DOCUMENTAIRES ET TECHNOLOGIES INFORMATIQUES

- Pavloucha T.* Comment sont assurées sur le plan de l'accessibilité des ressources informatiques les bibliothèques scientifiques de l'Ukraine 2
- Krasylnykova I.* Le prêt interbibliothèques et les technologies d'information 8
- Berezkyina N.* L'informatisation dans le domaine de la science (d'une expérience de travail de la Bibliothèque Nationale de Biélorussie) 12
- Sytnyk S.* L'activité de référence et d'information de la BSC près l'ANS de Biélorussie 14

NOS COLLÈGUES

- Onychchenko O.* Liubov Andriïvna Doubrovina – historien ukrainien contemporain, bibliographe, chercheur dans le domaine des sources historiques, personnalité en vue en matière de bibliothéconomie et de science des archives 16

LE PATRIMOINE ÉCRIT ET LITTÉRAIRE DE L'UKRAINE

- Roussanivsky V.* Le livre des quatre Évangiles de 1569 et les Actes des apôtres de Krekhivsky dans les années 60 27

- Belenky E.* Le fonds des Chaudoir: l'histoire de la constitution de la collection 31

BIBLIOGRAPHIE

- Nepomniachtchy A.* L'aspect bibliographique des études historico-régionales, réalisées à Odessa au XIX-e siècle 35

LES BIBLIOTHÈQUES DU MONDE

- Strichenets N.* La Library of Congress: étapes principales du développement 42

BIBLIOLOGIE

- Starovoï S.* Les débuts de l'activité éditoriale de l'ANS d'Ukraine dans les premières années de son existence 48

COMPTES RENDUS. INFORMATIONS

- Tymochoyk M.* Liakhotsky V. Civilisateur: l'activité éditoriale et de rédaction d'Ivan Oguienko (métropolit Hilarion) 53
- Repryntseva V.* Les documents imprimés sur l'histoire de l'Ukraine 15
- Soukhoterina L.* L'activité éditoriale de l'Institut de recherche scientifique technique de l'AS de la RSS d'Ukraine dans les années 30 du XX-e siècle 34

Павлуша Т. Обеспечение общедоступности информационных ресурсов научных библиотек Украины

Комплексная система функционирования научных библиотек предусматривает создание многозвенной системы организационных, научно-методических и компьютерно-технологических основ. Ее механизм базируется на взаимосвязанных информационных технологиях формирования национального библиотечного фонда.

С использованием информационных документов строятся библиографические, аналитические, прогностические и другие базы данных. За счет новых электронных технологий модернизируются службы межбиблиотечного абонементов.

Конституционные права граждан на вольный доступ к источникам информации наилучшим образом обеспечит Национальная электронная библиотека НБУВ, на основные задания которой указано в статье.

Красильникова И. Проблемы межбиблиотечного абонемента при использовании компьютерных технологий

Анализируются проблемы: совместимость и адаптированность автоматизированных систем и программ; применение единых обменных форматов, универсальных раскодирований и навигаторов информации при использовании сети Internet; оперативность доступа к электронным и сводным каталогам; адаптация технологии доставки документов для МБА и т. д.

Березкина Н. Информационное обеспечение науки (опыт ЦНБ НАН Белоруси)

В ЦНБ разрабатывается интегрированная библиотечная система с онлайн-доступом к информационным ресурсам отдаленных пользователей и введением сводного электронного каталога, что является главным элементом системы информационного взаимодействия библиотек республики на уровне вторичных информационных ресурсов. Функционирует технология представления информационных ресурсов ЦНБ НАН Белоруси в Internet. Активно действуют информационные консорциумы, которые объединяют научные организации и библиотеки разного профиля.

Ситник С. Новый профиль справочно-информационной работы

Ведущими направлениями справочно-информационной работы Центральной научной библиотеки НАН Белоруси определены: анализ состояния российского сектора Internet, изучение зарубежного информационного научного потенциала этой глобальной сети и ее белорусских ресурсов, предоставление читателям доступа к международной библиографической информации, возможности самостоятельно работать в Internet, разработка концепции совместного использования фондов и библиографических данных.

Онищенко А. Любовь Андреевна Дубровина – современный историк, книговед, источниковед, деятель библиотечного и архивного дела

Исследовательница активно работает в области проблем истории рукописно-книжной культуры, ее основных компонентов. Среди ее разработок фундаментальное исследование истории Казанского летописца в списках XVI–XVII ст., развитие теоретических и научно-практических основ камеральной археографии, кодикологии и кодикографии, решение многих вопросов научного описания рукописных книг, архивных документов, фондов, коллекций во взаимосвязях со специальными историческими дисциплинами и такими областями исторической науки, как архивоведение, источниковедение, археография, библиография. Ученая одной из первых стала развивать и продолжает развивать вопрос информатизации рукописных и архи-

вных фондов. Под руководством Л. А. Дубровиной создается целое направление научно-практической деятельности – информационных изданий, которое всесторонне раскрывает рукописные фонды. Она работает над темами истории библиотечного дела и науки, создает собственную научную школу, что соответствует современному уровню развития книговедения, библиотековедения, библиографоведения.

Ученая предложила свое видение предмета археографии как всего комплекса научной и научно-информационной деятельности, обосновала новое содержание науки кодикологии и сформировала основную структуру рукописно-книжной письменности как части истории книги.

Русановский В. Четвероевангелие 1569 г. и креховский Апостол 60-х годов

Четвероевангелие – первый в Украине печатанный библейский текст. В XVI в. наблюдается тенденция передавать Святое письмо церковнославянским языком. Язык креховского Апостола имел все возможности передать язык Библии. То есть, что доказывает автор статьи, как и другие, того времени европейские литературные языки, давний украинский – находился на том же самой высокой степени развития.

Биленький Е. Фонд Шодуаров: история поступления коллекции

С. Шодуар – известный владелец одного из самых больших личных музеев в Европе XVIII ст., который располагался в семейном дворце в г. Ивница Житомирского уезда. Тут были портретная галерея, ценная библиотека, семейный архив, коллекции греческих и римских монет, медалей, гравюр, древнерусские и античные древности из греческих раскопок Причерноморья. Преобладающая часть собрания древнего рода, что представляет значительный интерес для науки, сохраняется в Институте рукописи НБУВ.

Непомнящий А. Библиографический аспект историко-краеведческих исследований в Одессе в XIX в.

С издательской и библиографической деятельностью Одесского общества истории и древностей связаны имена известных европейских, украинских и российских ученых XIX в. Оно внесло солидный вклад в развитие историко-краеведческих исследований Южного региона Украины, исторической науки в Одессе. Богатый архив Общества сохраняется в Институте рукописи НБУВ. Есть фонд ООИД в Государственном архиве Одесской области. Музей Общества имел свою библиотеку с архивом.

Вице-президент ООИД и редактор его «Записок» М. Н. Мурзакевич в годы руководства Одесской публичной библиотекой направлял ее работу на научное развитие.

Стриженец Н. Библиотека Конгресса США: основные этапы развития

Библиотека Конгресса занимает особое место в жизни американского народа. За два столетия существования тут собрано уникальный по объему и разнообразию фонд, создана самая полная в мире электронная библиотека. Истории становления этой исключительной библиотеки и выдающимся личностям, которые способствовали накоплению фонда и его развитию, посвящена эта статья.

Старовойт С. Становление издательской деятельности НАН Украины в первые годы ее существования

Для решения проблемы организации издательской деятельности молодой Академии наук Украины оперативно создавались разные рабочие комиссии. Определяется язык, особенности будущих изданий. Решается вопрос о собственной полиграфической базе. Принципиальное значение имела передача АН в 1923 г. типографии Киево-Печерской лавры.

Summary

Pavlusha T. Providing of Public Access to Information Resources of Research Libraries in Ukraine

The research libraries' activities presuppose a system of organizing, consulting, computer and technological actions. This system based on the intercommunicated information technologies of the development of nation's library holdings.

Bibliographical and analytical data bases are created on the basis of information documents. Interlibrary loan as a part of world information net uses the opportunities offered by new electronic technologies.

The author analyzes the libraries' use of Internet services and offers to consider it in the frames of traditional library and bibliographical practice.

National digital library of the National Library of Ukraine will provide citizens with constitutional rights for free access to information sources.

Krasylyukova I. Problems of Interlibrary Loan Using Computer Technology

About the role of interlibrary loan in Russia as a part of integral information and library system. The author analyzes such problems: software compatibility and adaptability in using standard formats for the exchange of bibliographic data, fast access to electronic and union catalogues, adaptation of the technology of electronic document delivery for interlibrary loan.

Berozkina N. Research Information Service (From the Experience of the Central Scientific Library of the Academy of Sciences of Belarus)

About the integrated library system with online Internet access to information resources for remote users and with union electronic catalogue. This system is being developed in the Central Scientific Library.

Also covered are activities of a consortium which includes scientific institutions and libraries of different types.

The author examines the project of creating the Centre of Internet access to the electronic scientific resources.

Syonyk S. New Profile of Reference Activity

The author describes the current directions in reference activities of the Library such as: analysis of the development of the Russian sector in the Internet; studying the Internet's foreign scientific information potential and its Belarus' resources; providing access to bibliographic information worldwide.

Onyschenko O. Lubov Andriivna Dubrovina is a Modern Historian, Bibliologist, Specialist in Source Study, Librarianship and Archive Administration

The researcher explores issues related to the history of manuscript and book culture and its main components. Among her achievements: the study of the history of Kazan chronicler in the lists of the XVI-XVIII cent.; the development of theoretical and practical principles of archeography; the development of the scientific description of manuscripts, records, collections in correlations with such special branches of the history as: archive study, source study, archeography, bibliography. The researcher was one of the first who initiated the informatization of manuscripts and archive collections. Under the leadership of Dubrovina the information

editions about manuscript collection have been created. She works upon the problems of the history of librarianship and library science. She has been creating her own scientific school which is up to the requirements of the modern level of book science, library science and bibliography.

Researcher offered her own point of view on the subject of archeography as a complex of scientific and information activity. She formed the main structure of manuscript and book writing as a part of the history of books.

Rusanivskiy I. Gospel (1569) and Krekhiv Apostle of the 60-s Years

Gospel (1569) is the first printed Bible text in Ukraine. There was the tendency to print Holy Writ in the Church Slavonic Language that period of time. The language of Krekhiv Apostle had opportunities to reproduce the original Bible language. The author states that the old Ukrainian language was on the high level of development similar to other Europe literary languages.

Bilenkyi E. Shoduar's Collection. The History of its Acquisition

S. Shoduar is a known owner of one of the significant private museums in Europe. It was located in his estate in Ivynats Zhytomyr region. There were a portrait-gallery, a valuable library, family archives, a collection of Greek and Roman coins and medals, engravings, old Rus and antique items from the ancient Greek excavations near the Black Sea.

The main part of this family collection is preserved in the Institute of Manuscripts (NLUV).

Nepomniashchy A. Bibliographical Aspect of the Historical and Regional Research in Odesa in the XIX cent.

Names of many noted European, Ukrainian and Russian scholars of the XIX century are connected with publishing and bibliographical activities of the Odesa Historical Society. This Society made a considerable contribution to the development of historical and regional research of the South Ukraine. The Society's archives are preserved in the Institute of Manuscripts (NLUV) and in the State Archives of Odesa region.

Society's Museum had its own library and archives.

Strishchenko N. The Library of Congress: The Main Stages of Its Development

The Library of Congress occupies a unique place in American life. For 200 years the LC has acquired a collection unique by its scope and diversity. There is created the largest electronic library in the world. This article is devoted to the history of this outstanding Library and is primarily focused on that larger-than-life individuals who contributed to Library's development.

Starovoi S. Publishing Activities in the National Academy of Sciences of Ukraine During the Early Years of its Existence

Different working commissions were created to solve the problem of organizing publishing activities of the Academy of Sciences of Ukraine. The language and subjects of future editions were determined. It is important to note that the printing house of Kyiv-Pechersk Lavra was passed to the Academy of Sciences in 1923.

Pawluscha T. Die Versorgung der Zugänglichkeit der Informationsressourcen der wissenschaftlichen Bibliotheken der Ukraine

Das Komplexsystem des Funktionierens der wissenschaftlichen Bibliotheken sieht das Schaffen des Mehrfachkettesystems der organisatorischen, wissenschaftlich – methodischen und computer – technologischen Methoden vor.

Sein Mechanismus gründet sich auf den informativen in wechselseitigen Zusammenhang stehenden Technologien der Formierung des nationalen Bibliotheksbestandes. Auf der Grundlage der informativen Dokumenten formieren sich die bibliographische, analytische und prognostische Datenbasen. Auf Rechnung der neuen elektronischen Technologien modernisieren sich die Betreuungen des internationalen Leihverkehrs als einen Bestandteile des Informationssystems der Welt.

Der Autor schlägt informative Möglichkeiten der Internetsbenutzung des Materials vor im Rahmen des traditionellen bibliothekarisch- und bibliographischen Praxis durchzusehen.

Die konstitutionelle Rechte der Bürger auf den freien Zutritt zu den Quellen der Information wird die Nationale Elektronen Bibliothek der Wernadsky-Nationalbibliothek der Ukraine versorgen, was als Hauptaufgabe der Bibliothek in diesem Artikel beschrieben ist.

Krasylnikova I. Die Probleme des internationalen Leihverkehrs bei der Benutzung der Computertechnologien

Es handelt sich um die Bedeutung des Fernleihverkehrs Russlands wie einen Grundteil des geeigneten informativ-bibliothek- arischen Systems.

Der Autor analysiert solche Probleme: die Vereinbarkeit und Adaptierung der automatisierten Systeme und Programme; die Anwendung der geeigneten Wechseldateiformate, die universelle Dekodierungen und Navigatoren der Information bei der Benutzung des Internetsnetzes; die Beweglichkeit des Zutritts zu den elektronischen und gesamteten Kataloge; die Adaptation der Technologie der elektronischen Lieferung der Dokumente für Fernleihverkehr usw.

Bereskina N. Die Informationsversorgung der Wissenschaft in der Nationalbibliothek der Belorus'

Man ausarbeitet das integrierte Bibliothekssystem mit dem on-line Internetzutritt zu den Informationsressourcen der entfernten Benutzer und die Einführung des Elektronenkatalogs, der als Hauptelement des Systems informative Zusammenwirkung der Bibliotheken der Republik auf dem Niveau der sekundären Informationsressourcen ist. Es wird sich schon die Technologie der Vorlegung der Informationsressourcen der Zentralen Nationalbibliothek der NAW der Belorus', zum Internet funktioniert. Aktiv arbeiten die informative Konsortien, die die wissenschaftliche Organisationen und Bibliotheken verschiedenen Profils verbinden. Man erörtert das Projekt des Schaffens des Internetszutrittszentrums zu den elektronischen wissenschaftlichen Ressourcen.

Syt'nik S. Die Auskunfts- und Informationsarbeit der Zentralen wissenschaftlichen Bibliothek der Nationalen Akademie der Wissenschaften der Belorus'

Die Grundrichtungen der Auskunfts- und Informationsarbeit der Zentralen wissenschaftlichen Bibliothek der Nationalen Akademie der Wissenschaften der Belorus' sind: Analyse der Zustandes in der russischen Abteilung des Internets; Studium des ausländischen informationswissenschaftlichen Potentials dieses Globalnetzes und eigener Ressourcen in Belorus'; Möglichkeitszutritt der Leser zur bibliographischen Information um selbstständig im Internet zu arbeiten; Ausarbeitung der Konzeption gemeinsamen Benutzung Gesamtbücherbestandes und der bibliographischen Angaben.

Omyšenko O. L.A. Dubrowina als gegenwärtige Historiker, Buchgelehrte, Quellenforscher, Persönlichkeit des Bibliotheks- und Archivwesens

Die Forscherin arbeitet aktiv auf dem Gebiet des Problems der Geschichte Handschrifts- und Buchkultur und ihrer Hauptkomponenten. Unter Ausarbeitungen muss man die gründliche Forschungen zur Geschichte des Chronists von Kazan' in den Listen des XVI-XVIII Jh.; die Entwicklung der theoretischen und wissenschaftspraktischen Grundlagen der kameralistischen Archäographie, Kodikologie und Kodikographie; die Lösung der vielen Fragen der wissenschaftlichen Beschreibung der Manuskriptes, Archivbeständen und Dokumenten, auch Sammlungen in der Zusammenhang mit den speziellen historischen Disziplinen und solche Gebieten der historischen Wissenschaft, wie Archivwesen, Quellenkunde, Archäographie und Bibliographie erwähnen.

Als erste hat die Gelehrtin die Fragen der Informatisation der Manuskripts- und Archivbeständen begonnen und weiter entwickelt.

Unter der Leitung von Dubrowina L.A. gründet sich eine Richtung der wissenschaftspraktischen Tätigkeit von Informationsausgaben, die die Manuskriptsbestände vielseitig erschliessen. Sie bearbeitet die Themen der Geschichte des Bibliothekswesens und der Wissenschaft, bildet eigene wissenschaftliche Schule, die den heutigen Richtungen der Entwicklung des Buchwesens, Bibliothekswesens und der Bibliographie entspricht.

Die Gelehrtin hat eigene Sicht auf das Fach der Archäographie, als ganzen Komplexes der wissenschaftlichen und Informationstätigkeit vorgeschlagen. Sie hat eine neue Wissenschaft – die Kodikologie begründet und die Grundstruktur Handschrifts – und Druckschriftums, als einen Teil der Geschichte des Buches formiert.

Rusaniwsky W. Das 4 – Evangelium 1569 und Krechwiwischer Apostel der 60-er Jahren

Das 4-Evangelium ist der erste gedruckte Bibeltext in der Ukraine. Es war in deren Zeit die bemerkliche Tendenz Heilige Schriften mit der kirchenslawischen Sprache zu übertragen. Die Sprache des Krechwiwischen Apostels ermöglichte die Sprache der Bibel zu übergeben. Also, wie der Autor des Artikels beweist, war die alte ukrainische Sprache in jener Zeit so hoch entwickelt, wie die andere europäische Literatursprachen.

Bilen'ky E. Die Bibliothek und das Museum der Familie De Chaudoir (Aus den Beständen der NBUW)

De Chaudoir ist der bekannte Besitzer eines des bedeutenden Museums in Europa, der sich im Stammsitz in der Stadt Iwnyzya der Żytomirregion befand.

Hier waren Porträtgalerie, wertige Bibliothek, Familienarchiv, Sammlungen der griechischen und römischen Münzen und Medaillen und die Gravüren, altrussische und antike Altertümer aus der altgriechischen Ausgrabungen des Schwarzmeersregions. Der größte Teil der Sammlung der alten Sippe, die sehr große Interesse für die Wissenschaft hat, befindet sich in dem Institut für Manuskript der NBUW.

Nepomnjaščy A. Der bibliographische Aspekt historischen und heimatkundlichen Forschungen in Odessa des XIX Jh.

Mit der Verlags- und bibliographischen Tätigkeit der Odessauer Gesellschaft für Geschichte und Altertum sind die Namen der bekannten europäischen, ukrainischen und russischen Wissenschaftler verbunden. Diese Gesellschaft hat einen gründlichen Beitrag in der Entwicklung der historisch-heimatkundlichen Erforschungen der Südlichen Region der Ukraine und in der historischen Wissenschaft in Odessa geleistet.

Das reiche Archiv dieser Gesellschaft befindet sich im Institut

für Manuskripte der NBUW und auch im Staatlichen Archiv Odessauer Gebiets. Das Museum OGGA hatte eigene Bibliothek und Archiv. Als Vize-Präsident der Gesellschaft und Redakteur seiner «Notizen» hat M. N. Mursakewitsch in den Jahren seiner Leitung Öffentliche Bibliothek auf entsprechende Niveau erhöht.

Strischenetz' N. Library of Congress: Hauptetappe der Entwicklung

Library of Congress besitzt einen besonderen Platz im Leben amerikanischen Volkes. Im Laufe von 2 Jahrhunderten seit ihrer Entstehung wurde hier einen unikalen und universellen Bestand gesammelt und die weltgrößte Elektronenbibliothek geschaffen.

Der Artikel beschreibt auch Geschichte der Entstehung dieser unikalen Bibliothek und viel Platz wird auch den Personen, die

diese Bibliothek entwickelten, gewidmet.

Starowojt S. Das Entstehen der Verlagstätigkeit der Nationalen Akademie der Wissenschaften der Ukraine in die ersten Jahren ihrer Existenz

Für die Lösung des Problems der Organisation der Verlagstätigkeit der jungen Akademie der Wissenschaften der Ukraine wurden operativ verschiedene Arbeitskommissionen geschaffen. Man bestimmt die Sprache und die Besonderheiten der künftigen Ausgaben und der eigenen polygraphischen Base. Die grundsätzliche Bedeutung die Übergebung hatte an der Akademie der Wissenschaften im Jahre 1923 der Druckerei der Kijewer-Pečers'ka Lawra.

Résumés des articles

Pavloucha T. Comment sont assurées sur le plan de l'accessibilité des ressources informatiques les bibliothèques scientifiques de l'Ukraine

Le système complexe de l'activité des bibliothèques scientifiques prévoit la création d'un système multichaîne de mesures technologiques, scientifico-méthodiques et d'organisation. Son mécanisme est basé sur l'interaction des technologies informatiques de la constitution du fonds national des bibliothèques.

Sur la base des documents informatiques sont fondées les bases de données prévisibles, analytiques et bibliographiques.

Grâce aux nouvelles technologies électroniques se modernisent les services de prêt interbibliothèques, en tant que partie de la structure informatique mondiale.

L'auteur de l'article propose d'examiner dans le cadre de la pratique bibliothéco-bibliographique traditionnelle les possibilités informatiques de la mise à profit d'Internet par les bibliothèques nationales. Les droits constitutionnels des citoyens concernant le libre accès aux sources d'information seront assurés essentiellement par la Bibliothèque électronique Nationale, fonctionnant à la Bibliothèque Nationale Vernadsky d'Ukraine dont les nouvelles tâches sont considérées dans l'article.

Krassylnykova I. Le prêt interbibliothèques et les technologies d'information

L'article évoque le rôle du service de prêt interbibliothèques en Russie, en tant que partie organique d'un système bibliothéco-informatique unique. Il analyse les problèmes touchant la compatibilité et d'adaptabilité des systèmes et des programmes automatisés, la mise en oeuvre des formats d'échange uniques, des décodages, universaux et des navigateurs d'information lors de l'utilisation du réseau d'Internet, l'accès opératoire aux catalogues collectifs et électroniques ainsi que l'adaptation de la technologie de transport électronique des documents à l'usage du prêt interbibliothèques (PIB).

Berezkyina N. L'informatisation dans le domaine de la science (d'une expérience de travail de la Bibliothèque Nationale de Biélorussie)

L'article analyse les problèmes concernant l'élaboration d'un système bibliothéco-intégral disponible en ligne sur Internet à accès aux ressources informatiques à l'usage des usagers éloignés ainsi que l'introduction d'un catalogue général électronique comme élément principal du système de l'interaction informatique, existant entre les bibliothèques de la république au niveau des ressources informatiques secondaires.

La Bibliothèque voit fonctionner une technologie de l'introduction des ressources informatiques de la BSC de l'ANS de Biélorussie dans l'Internet.

Des consortiums informatiques fonctionnant activement unissent les organisations scientifiques et les bibliothèques spécialisées.

Se trouve aussi examiné un projet, en vue de la fondation d'un

centre de l'Internet – accès aux ressources scientifiques électroniques.

Sytmyk S. L'activité de référence et d'information de la BSC près l'ANS de Biélorussie

Cet article tente de faire le point sur les orientations principales de l'activité de référence et d'information de la Bibliothèque scientifique centrale près l'Académie Nationale des sciences de Biélorussie: analyse de l'état de la section russe d'Internet; étude du potentiel scientifique informatique de ce réseau global à l'étranger ainsi que de ses ressources biélorusses; mise en accès libre des informations bibliographiques internationales à la disposition des lecteurs; possibilités offerte de travailler indépendamment dans l'Internet; élaboration d'une conception de la mise à profit commune des fonds et des données bibliographiques.

Onychchenko O. Lioubov Andriïvna Doubrovina – historien ukrainien contemporain, bibliographe, chercheur dans le domaine des sources historiques, personnalité en vue en matière de bibliothéconomie et de science des archives

L'article évoque l'activité professionnelle et l'oeuvre de savante Lioubov Andriïvna Doubrovina. Le champ des recherches scientifiques de la savante est très étendu: étude des problèmes concernant l'histoire de la culture du livre, des manuscrits et de leurs composants fondamentaux; étude fondamentale de l'histoire de l'oeuvre d'un chroniqueur de Kazan dans les manuscrits des XVI-e–XVIII-e siècles ainsi que le développement des bases scientifico-pratiques et théoriques concernant l'archéographie caméralistique, la codicologie, la codicographie. La savante a aussi traité les problèmes concernant la description scientifique des manuscrits, des documents d'archives, des fonds, des collections dans les rapports existant entre les disciplines historiques spécialisées et les différents domaines de l'histoire en tant que l'archéographie, la science des sources, la bibliographie. Sa contribution au développement de l'informatisation des fonds de manuscrits et d'archives à la BNVU est considérable. Grâce aux efforts de L. A. Doubrovina sont fondées les orientations actuelles de l'activité scientifico-pratique concernant les éditions d'information sur les études des collections de manuscrits. L'auteur de l'article procède à une étude des thèmes concernant l'histoire de la science et de la bibliothéconomie. La savante fonda une école personnelle scientifique conformément au niveau actuel du développement de la bibliologie, de la bibliothéconomie ainsi que de la bibliographie.

Elle a donné son point de vue sur la matière d'archéographie comme complexe de l'activité scientifico-informatique et scientifique. La savante a argumenté une nouvelle branche de la science: codicologie et a formé une structure fondamentale de l'écriture de livre et des manuscrits en tant que partie de l'histoire du livre.

Roussanivsky V. Le livre des quatre Évangiles de 1569 et les Actes des apôtres de Krekhivsky dans les années 60

Le livre des quatre Évangiles est un premier imprimé biblique en Ukraine.

Au cours de la période considérée la tendance était à rendre l'Écriture sainte en langue slave ecclésiastique. La langue des Actes des apôtres de Krekhivsky disposa de toutes les possibilités de transmettre la langue de la Bible.

Ainsi, comme le montre l'auteur de l'article, la langue ukrainienne ancienne se trouva au même haut degré de développement que les autres langues littéraires européennes de l'époque.

Belenky E. Le fonds des Chaudoir: l'histoire de la constitution de la collection

Le baron S. de Chaudoir était le propriétaire connu de l'un des importants musées privés d'Europe, installé dans la propriété des Chaudoir dans la ville d'Ivnytsa (région de Zytomyr).

Cette remarquable collection privée réunit une galerie de portraits, une précieuse bibliothèque, les archives du fonds familial. On y trouve aussi des collections de pièces de monnaie et de médailles grecques et romaines des gravures ainsi que des antiquités provenant de la Russie ancienne, ainsi que la Grèce antique, les dernières découvertes sur les côtés de la mer Noire. Le plus gros des collections de la famille qui revêt un intérêt marquant pour la science, est conservé à présent à l'Institut des manuscrits de la BNVU.

Nepomniachtchy A. L'aspect bibliographique des études historico-régionales, réalisées à Odessa au XIX-e siècle

L'activité éditoriale et bibliographique de la Société d'histoire et des antiquités d'Odessa (SHAO) est étroitement liée aux noms de savants européens, ukrainiens, et russes réputés du XIX-e siècle.

Cette société apporta sa précieuse contribution du développement des études historico-régionales sur le midi de l'Ukraine, de la science historique à Odessa.

Les riches archives de la Société se trouvent réunies à l'Institut des manuscrits de la BNVU et il existe aussi un fonds de la SHAO conservé aux Archives d'Etat de la région d'Odessa.

Le musée de la SHAO possédait une bibliothèque et des archives.

Le vice-président de la société et rédacteur des «Zapysky» («Les annales») M. N. Mourzakevytch, étant directeur de la Bibliothèque publique d'Odessa, orienta l'activité de la Société vers la recherche scientifique.

Strichenets N. La Library of Congress: étapes principales du développement

L'histoire de la Library of Congress, vieille de deux cents ans, en fait l'une des bibliothèques les plus riches, les plus modernes du monde. Elle fait la fierté des Américains. La Bibliothèque de Congrès est tout à fait remarquable.

Après une présentation historique de la Bibliothèque, l'auteur de l'article parle des activités, de l'acquisition, de l'enrichissement de ses collections, il parle aussi de la Bibliothèque électronique présentant une nouvelle génération des bibliothèques, ainsi que des activités des éminents personnalités représentés une précieuse contribution à sa fondation et au développement. Ce sont les problèmes analysés dans l'article.

Starovoit S. Les débuts de l'activité éditoriale de l'ANS d'Ukraine dans les premières années de son existence

Des commissions de travail variées furent créées visant à la solution du problème lié à l'organisation de l'activité éditoriale de la jeune Académie des sciences d'Ukraine.

On fixe la langue, les particularités des éditions futures. On travaille aussi à la solution du problème de la base typographique.

La transmission en 1923 de l'imprimerie de la Kievo-Petcherskaia Lavra à l'Académie eut ainsi une importance considérable.

З 1999 р. Національна бібліотека України імені В.І.Вернадського (НБУВ) спільно з Інститутом проблем реєстрації інформації НАН України (ІПРІ) розпочали видання оновленого за змістом та структурою Українського реферативного журналу «Джерело». Він виходить у трьох серіях і охоплює наукові видання, що вийшли друком в Україні, з усіх галузей знань:

- *Серія 1 – Природничі науки. Медицина*
- Серія 2 – Техніка. Промисловість.*
Сільське господарство
- Серія 3 – Соціальні та гуманітарні науки. Мистецтво*



Крім публікацій з періодичних видань, в УРЖ «Джерело» відображаються монографії, збірники наукових праць, матеріали наукових конференцій, автореферати дисертацій, видання, що продовжуються.

Усі три серії включено в каталог передплатних періодичних видань України на 2000 р. Передплатні індекси:

Серія 1 – 74622

Серія 2 – 22411

Серія 3 – 22412

У роздрібну торгівлю РЖ «Джерело» не надходитиме.
Довідки за телефонами:

ІПРІ – 441-21-97

НБУВ – 264-31-16

Затверджено до друку рішенням Вченої ради Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського від 18. 07. 2000 (прот. № 4).

Комп'ютерна верстка Л. Климова, Т. Павлюк. Коректор Л. Вишневська. Комп'ютерний набір Л. Загородня, Т. Галемова.
Переклад іноземними мовами З. Білоус, М. Воробей, Р. Кириченко, Р. Красій, Н. Малолетова, Н. Стрішенець

Підписано до друку 25. 09. 2000 р. Офсетний друк. Формат 60x84 1/8. Ум.-друк. арк. 6,7. Обл.-вид. арк. 8. Тираж 1500. Зам. № 20.

Адреса редакції – 03039, Україна, Київ-39, пр-т 40-річчя Жовтня, 3, НБУВ, тел. 267-48-62. V. Vernads'ky National Library of Ukraine, Kyiv-39, pr. 40-richja Zhovtnja, 3

Свідоцтво про державну реєстрацію № 189. Передплатний індекс 74049
Друкарня Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського

© Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського

Редакція виправляє мову і скорочує статті за згодою автора. Редколегія та редакція можуть не поділяти думок, висловлених авторами статей. Матеріали друкуються за постановою редколегії журналу. У разі передруку посилання на «Бібліотечний вісник» обов'язкове. Відхилені редколегією матеріали не рецензуються і не повертаються.

669/26